

สำหรับคู่มือ Tonio Kröger ของ Thomas Mann และคู่มือ Leben des Galilei ของ Bertolt Brecht นั้น อาจารย์เจตนาใช้วิธีการอธิบาย/ตีความในลักษณะเดียวกัน คืออธิบายรายละเอียดไปที่ละบท อธิบายข้อความและสรุปเนื้อหาที่สำคัญ หากมีประเด็น/ความคิดหลักปรากฏขึ้นก็จะนำมาอธิบาย รวมถึงเรื่องของสัญลักษณ์และภูมิหลังวัฒนธรรม สังคม และประวัติศาสตร์

ในตอนแรกเมื่อผู้เขียนได้อ่านและนำคู่มือนี้ไปใช้ประกอบการสอนของผู้เขียนเอง ผู้เขียนมีความคิดว่า หากอาจารย์จะได้สรุปประเด็นศึกษาที่สำคัญของแต่ละเรื่อง เช่นเรื่องของโครงสร้าง พัฒนาการของตัวละคร การดำเนินเรื่อง หรือนำเอาประเด็นหลักที่กระจัดกระจายหรือพัฒนาไปตลอดเรื่องมาสรุปอีกครั้ง ก็จะทำให้คู่มือนี้สมบูรณ์ขึ้น

แต่เมื่อพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง ผู้เขียนก็ได้คิดว่าอาจารย์คงจะตั้งใจให้เป็นเช่นนั้นคือ ให้ผู้เรียน/ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจไปที่ละขั้นตอน ได้มีโอกาสพัฒนาความคิดและจินตนาการของตนเอง ท้ายที่สุดเป็นการทดสอบความสามารถของผู้เรียนในการที่จะ “สังเคราะห์” ข้อมูลที่อาจารย์ได้ “วิเคราะห์” ไว้ให้แล้วอันเป็นจุดหมายของการเรียนการสอนนั่นเอง

ส่วนหนังสือ แนะนำการอ่านกวีนิพนธ์เยอรมันภาค 1 นั้น เป็นการตีความบทกวีรวม 14 บทของกวีต่างยุคกัน นับแต่ต้นศตวรรษที่ 19 คือ ผลงานของ Goethe ช่วงก่อนคลาสสิกงานสมัย โรแมนติก แนวธรรมชาตินิยม แนวสัญลักษณ์นิยม มาจนถึงกวีนิพนธ์สมัยใหม่ โดยอาจารย์จะให้คำอธิบายอย่างละเอียด บอกถึงประเพณีทางวรรณศิลป์ ภูมิหลังทางวัฒนธรรมสังคม และประวัติศาสตร์ ตีความสัญลักษณ์ ที่ประเด็น ปัญหา หรือคำถามที่กวีตั้งขึ้น

ในเรื่องของรูปแบบชั้นหลักและเทคนิคการประพันธ์นั้น ดังที่อาจารย์ได้เคยให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยไว้แล้วว่า อาจารย์จะเน้นที่ “เนื้อหา” มากกว่า “รูปแบบ” แต่อาจารย์ก็ได้ให้คำอธิบายในเรื่องชั้นหลัก และข้อสังเกตทางเทคนิคไว้ด้วยโดยไม่เป็นระบบนัก และจะเน้นเป็นพิเศษในกรณี ที่ “รูปแบบ” และ “เทคนิค” กับ “เนื้อหา” มีความสัมพันธ์ หรือมีอิทธิพลต่อกันอย่างชัดเจน

สำหรับเนื้อหานั้น อาจารย์เจตนาเองได้ชี้แจงไว้แต่ต้นว่า ค่อนข้างแคบคือ จะจำกัดอยู่ในวงของหัวข้อเกี่ยวกับ “ธรรมชาติ” ซึ่งเป็นเรื่องที่อาจารย์เองสนใจ และเป็นสิ่งที่อยู่กับชีวิตของคนเยอรมันมาโดยตลอด ดังนั้นจึงไม่อาจคาดหมายความหลากหลายของเนื้อหาหรือปัญหาต่าง ๆ ได้

ในกรณีของกวีก็เช่นกัน อาจารย์เจตนาไม่ตั้งใจจะให้ตำราเล่มนี้แสดงถึงพัฒนาการของกวีนิพนธ์เยอรมัน ทั้งยังมีข้อจำกัดในเรื่องภาษาของผู้เรียนที่ทำให้ไม่สามารถเลือกงานของกวีผู้ยิ่งใหญ่บางคนมาอ่านได้ เพราะระดับของภาษายากเกินไปจนอาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงวรรณศิลป์ได้

อย่างไรก็ตามผู้เขียนเชื่อว่าใครก็ตามที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้จะมีความเข้าใจกวีนิพนธ์ของเยอรมันได้เป็นอย่างดี และจะได้เรียนรู้วิธีการตีความกวีนิพนธ์อย่างลึกซึ้ง จนสามารถที่จะใช้ประกอบการณ์นั้นไปอ่านและนำความเข้าใจกวีนิพนธ์บทอื่น ๆ ต่อไปได้เป็นอย่างดี

5.2 วรรณกรรมละครของเบรคท์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์

นอกเหนือจากเอกสารที่เป็นคู่มือทางวรรณคดี 3 เล่ม ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ก็เป็นที่ทราบกันดีว่างานส่วนใหญ่ของอาจารย์เจตนาเป็นไปในลักษณะ "วรรณคดีศึกษา, วรรณคดีทั่วไป หรือวรรณคดีเปรียบเทียบ" รวมไปถึงการเปรียบเทียบวรรณกรรมกับศิลปประเภทอื่น ๆ

งานอีกเล่มที่สำคัญก็คือ วรรณกรรมละครของแบร์ทอลท์ เบรคท์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์ (2526) ตำราเล่มนี้แม้จะเป็นการศึกษามผลงานของนักเขียนเยอรมัน แต่ก็ใช่นักเขียนที่เป็นที่รู้จักและยอมรับไปทั่วโลก และเป็นการศึกษาในภาพกว้างคือศึกษาวรรณกรรมละครทั้งหมดของนักเขียนผู้นี้ โดยบรรยายถึงเนื้อหาและประเด็นการวิจารณ์ที่น่าสนใจของบทละครแต่ละเรื่องอย่างค่อนข้างละเอียด โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของเบรคท์ได้อย่างชัดเจน และได้เปรียบเทียบทฤษฎีทางการละครของเบรคท์กับการปฏิบัติไว้ในบทสุดท้าย

ถ้าจะเปรียบเทียบกับคู่มือวรรณคดี 3 เล่มที่กล่าวมาแล้ว ตำรานี้จะมีลักษณะต่างไปโดยสิ้นเชิง เนื่องจากมิได้วิเคราะห์โดยละเอียดแบบบทต่อบท หรือบรรทัดต่อบรรทัดในบางตอน ดังเช่นในคู่มือ แต่จะเป็นการสรุปรวบยอดความคิดหลักที่เป็นแก่นของเรื่อง ยกเฉพาะตัวบทที่สำคัญมาเสริมข้อคิดนั้น ๆ โดยตัวบททั้งหมดที่ยกมาอ้างอิงก็จะมีแปลเป็นภาษาไทยทั้งหมด และอ้างอิงต้นฉบับภาษาเยอรมันให้ไปหาอ่านได้

ผู้ที่สนใจศึกษาวรรณกรรมเยอรมันหรือวรรณกรรมบทละครทั่วไป หรือผู้ทำละครที่สนใจผลงานของเบรคท์จะได้รับความรู้อย่างเต็มที่ จัดได้ว่าเป็นตำราที่มีความสมบูรณ์ของเนื้อหา เพราะในการวิจารณ์นั้นอาจารย์จะพิจารณาทั้งเนื้อหา ลักษณะเฉพาะ วิเคราะห์โครงเรื่องตัวละครเทคนิคต่างๆ เพลงประกอบ และมีการเปรียบเทียบกันเองระหว่างแต่ละเรื่อง ว่ามีลักษณะร่วมหรือแตกต่างกันอย่างไร ตลอดจนพูดถึงผลกระทบและปฏิกิริยาของผู้อ่านหรือความคิดของนักวิชาการอื่นด้วย

****สำหรับตำราหรืองานวิชาการเล่มอื่น ๆ เช่น Brecht and France หรืองานวิจัยเรื่องแนวทางประเมินคุณค่าวรรณคดีฯ นั้น** เนื่องจากมีนักวิชาการท่านอื่นพูดถึงในรายละเอียดแล้วจึงไม่ขอกล่าวถึงในที่นี้

6) นักเขียนเยอรมันที่อาจารย์เจตนาสนใจและเลือกศึกษา

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้เอ่ยถึงเพียงกว้าง ๆ เช่นกัน ผู้เขียนจึงขอเพิ่มเติมข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการเลือกนักเขียนมานำเสนอของอาจารย์เจตนา เนื่องจากเชื่อว่าการศึกษาเรื่องนี้จะทำให้เข้าใจได้ว่าอาจารย์สนใจและต้องการถ่ายทอดสิ่งใดในงานวรรณคดี ซึ่งก็คือการถ่ายทอดแนวคิดเชิงปรัชญาและข้อเท็จจริงทางสังคมนั่นเอง

เป็นที่แน่ชัดว่าอาจารย์เจตนาเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งกว้างขวางและลุ่มลึกในเรื่องวรรณคดี/วรรณกรรมตะวันตกไม่ว่าจะเป็นเยอรมัน ฝรั่งเศส หรืออังกฤษ-อเมริกัน อาจารย์ย่อมจะรู้จักนักเขียนมากมาย และก็มีนักเขียนบางคนที่คุณอาจารย์จะสนใจเป็นพิเศษ และในกรณีของเยอรมันก็เช่นกัน

เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลา ผู้เขียนจึงจะกล่าวถึงเรื่องนี้เพียงเพื่อเป็นข้อสังเกตเบื้องต้น ซึ่งหากผู้วิจัยคิดว่าจะเป็นประโยชน์ก็คงจะศึกษาในรายละเอียดต่อไปได้

เป็นที่เห็นเด่นชัดที่สุดว่า นักเขียนที่อาจารย์เจตนาให้ความสนใจเป็นอย่างมากมาโดยตลอดก็คือ แบร์ทอลท์ เบรคท์ โดยได้เลือกงานของนักเขียนผู้นี้ไปสอนในชั้นเรียน และเขียนถึงทั้งในรูปของบทความ วิชาการ ตำรา และงานวิจัย

คนที่จะลืมไม่ได้ก็คือ August Wilhelm Schlegel ซึ่งอาจารย์ศึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก โดยศึกษาในเชิงบทบาทของกวีผู้นี้ต่อการวรรณกรรมวิจารณ์ของฝรั่งเศส

นอกจากนั้นก็จะมี Johann Wolfgang Goethe กวีผู้ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดของเยอรมันที่อาจารย์เลือกงานเอง "Faust" มาแนะนำในรายการของสถานีวิทยุศึกษา หรือ Thomas Mann นักเขียนวรรณกรรมร้อยแก้วช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมที่อาจารย์เลือกเอาเรื่อง "Tonio Kröger" มาสอนในชั้นเรียน

ส่วนนักเขียนอีกคนที่อาจารย์เจตนาพูดถึงอยู่บ่อยครั้ง แต่ยังมีได้มีผลงานศึกษาปรากฏออกมาคือ Friedrich Schiller ผู้เป็นกวีร่วมสมัยกับ Goethe

นักเขียนทุกคนที่ยกมานี้ล้วนเป็นนักเขียนที่มีแนวคิดที่เน้นประเด็นความเป็นมนุษย์ แสดงแก่นแท้ของชีวิต กระตุ้นจิตสำนึกของมนุษย์ เรียกร้องให้มีการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคม

อาจารย์เจตนาพูดถึงเรื่องการจะอ่านงานของใครไว้ในบทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2540 ว่า

“ผมพยายามที่จะเขียนงานเกี่ยวกับ Schiller นี่ตลอดเวลา ในชีวิตของเขา อาจจะมีข้อบกพร่องอะไรบางอย่าง แต่ว่าถ้าอยู่เสมอกว่า โลกนี้จะต้องเป็นโลกที่ดีขึ้นด้วยงานของฉันทน์ วรรณกรรมอย่างนี้ให้กำลังใจเราได้ Brecht เขียนดี แต่ชีวิตจริงไม่ค่อยตรงกับงานเขียน ตรงนี้ก็ต้องระวังเอาไว้ ผมจะบอกว่าหนูเกลียดตัวกินไข่ก็ไม่ใช่ไรละนะ เพราะว่างานของเบรคท์มันเป็นงานที่ให้กำลังใจดีเหลือเกินเวลาที่อ่านแล้ว แต่ชีวิตเขาเนี่ย เขาก็ยังเป็นคนที่มึนกลืนหนอยู่ ก็อย่าไปโกรธซึ่งเขาเลย ให้อภัยเขาเสียก็แล้วกัน เพราะว่าเขาก็เขียนงานที่เปี่ยมไปด้วยอุดมคติ...”

บทสัมภาษณ์หน้า 20 เน้นโดยผู้เขียน

นอกจากนั้น หัวข้อของโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ที่อาจารย์เป็นหัวหน้าโครงการที่ว่า “กวีนิพนธ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัยฯ” ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ดีถึงความมุ่งมั่นของอาจารย์ในการที่จะแสดง “พลัง” ของงานวรรณคดีให้ประจักษ์แก่สังคมทั่วไป ดังนั้น ทั้งกวีและบทกวีที่ได้รับการคัดสรรมาล้วนอยู่ในกรอบของความคิดนี้ทั้งสิ้น

7) สรุป

หากผู้วิจัยคืออาจารย์ดวงมนจะได้เปิดงานวิจัยนี้ด้วยการกล่าวว่า อาจารย์เจตนาขนานนามตนเองว่าเป็นศาสตราจารย์ในวิชา “ดักดานวิทยา” คำกล่าวนี้คงจะกระทบสาขาวิชาภาษาเยอรมันก่อนสาขาวิชาอื่น ๆ ในสายมนุษยศาสตร์ด้วยซ้ำ เนื่องจากว่า แม้อาจารย์จะเป็นผู้รอบรู้ เป็นปราชญ์ในสายมนุษยศาสตร์โดยรวมก็ตาม แต่เมื่อพิจารณากันอย่างเป็นทางการแล้ว อาจารย์เป็น “ศาสตราจารย์ในสาขาวิชาภาษาเยอรมัน” คนเดียวในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อาจารย์เจตนา ก็ได้พักผ่อน และยังคงพยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวทางวิชาการในลักษณะต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้อาจจะเพื่อให้วงการนี้ได้พ้นจากความ “ดักดาน” ก็เป็นไปได้

ผู้เขียนไม่ขอสรุปสิ่งที่ได้แสดงความเห็นไปแล้วอีกครั้ง แต่จะขอตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าอาจารย์เจตนาจะมีภาระกิจอื่น ๆ มากมายในระยะหลัง มีความสนใจที่กว้างไกลไปกว่าวงวรรณคดีเยอรมันเป็นอันมาก แต่อาจารย์ก็ยังยืนยันว่าอาจารย์เป็น “ครูสอนภาษาเยอรมัน” และก็ยังมีความอดทนและตั้งใจที่จะถ่ายทอดความรู้ทางวรรณคดีเยอรมันให้กับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต้นสังกัดของอาจารย์ที่แทบจะมีได้เพิ่มจำนวนขึ้นจากเมื่อครั้งที่อาจารย์เขียนคู่มือทางวรรณคดีต่างๆ เมื่อกว่า 20 ปีมาแล้ว

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง “การประสานและสังเคราะห์แนวคิด จากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ากับภูมิปัญญาไทย” (บทที่ 5 ของงานวิจัย)

ผศ. สุดาวรรณ สีนรุประมา (2)

เมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อ่าน และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนี้ในครั้งแรก ผู้เขียน มิได้รู้สึกหนักใจมากนัก ด้วยคิดว่าประเด็นนี้เป็นเรื่องที่เห็นกันชัดเจนอยู่แล้วในหลายลักษณะ แต่เมื่อได้รับต้นฉบับร่างงานวิจัยแล้วกลับพบว่าการทำงานที่ได้รับมอบหมายมาเป็นเรื่องยากมาก เนื่องจากผู้วิจัยมีวิธีการพิจารณา-วิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่มากมายและหลากหลายต่างไปจากผู้เขียนค่อนข้างมาก ตลอดจนแนวคิดในการนำเสนอผลการศึกษาก็ได้ใกล้เคียงกันนัก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะพยายามเรียบเรียงความคิดทั้งที่เป็นข้อสังเกตและข้อเสนอแนะบางประการมาเป็นประเด็น ๆ ดังนี้

1. วิธีการนำเสนอและขอบเขตของเนื้อหา

ข้อสังเกตแรกที่ผู้เขียนอยากจะขอเสนอต่อผู้วิจัย ซึ่งได้เอ่ยไปบ้างแล้ว เมื่อเขียนข้อสังเกตต่อหัวข้อที่ 4 ในบทที่ 1 คือผู้เขียนพบว่า วิธีการนำเสนอข้อมูลของผู้วิจัยซึ่งเป็นไปโดยวิธีที่น่าจะเรียกได้ว่า “อุปนัย” นั้น ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างและข้อมูลมาหลากหลาย ทั้งเสนอเป็นข้อเท็จจริง มีการตีความ และวิจารณ์พร้อมเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัยไปพร้อมๆ กัน ทำให้เกิดความสับสนและ “หลงทาง” จนบางครั้งไม่สามารถหาข้อสรุปที่แท้จริงได้ หรือไม่เข้าใจประเด็นที่ผู้วิจัยสรุปในที่สุด นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังใช้การเรียบเรียงภาษาที่ออกจะซับซ้อนและใช้ “ศัพท์เทคนิค” ที่บางครั้งก็มีความหมายเฉพาะและบางครั้งก็สามารถตีความกว้าง ๆ ได้

ผู้เขียนตระหนักดีว่านี่คืองานเขียนทางวิชาการ แต่ก็ยังมีความคิดว่าจะน่าจะเป็นไปได้ในการเสนองานวิชาการโดยใช้ภาษาและโครงสร้างที่เข้าใจได้ง่ายกว่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้วิจัยคาดหวังว่าผลงานวิจัยนี้ควรได้รับการเผยแพร่ไปในวงกว้าง

ผู้เขียนประสบปัญหาค่อนข้างมากในการทำความเข้าใจกับหัวข้อคือชื่อเรื่อง ทั้งนี้มิใช่เป็นการเล่นสำนวนแต่หากตีความกันแบบ “คำต่อคำ” จริงๆ แล้วจะมีความคลุมเครือไม่ชัดเจนอยู่ในหลายส่วน

* ในส่วนของการอ้างอิงนั้น เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้จัดทำบรรณานุกรมที่สมบูรณ์แล้ว และผลงานส่วนใหญ่ของอาจารย์เจตนา ก็เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ผู้เขียนจึงขออ้างอิงโดยใช้ชื่อบทความหรือหนังสือโดยย่อ ซึ่งผู้สนใจสามารถตรวจสอบรายละเอียดได้กับบรรณานุกรมหลักของงานวิจัยนี้

คำแรกที่อาจจะทำให้เกิดข้อจำกัดได้คือคำว่า “แนวคิด” แต่เมื่อผู้วิจัยขยายความในตอนต้นของบทนี้แล้วทำให้เข้าใจได้ว่า คำว่า “แนวคิด” ในที่นี้รวมไปถึง “วิธีการนำเสนอแนวคิด” นั้น ๆ ด้วย ผู้เขียนขอยกข้อความที่เรียกได้ว่าเป็น “คำนำ” ของบทนี้มาเพื่อจะได้พูดถึงความไม่ชัดเจนของการใช้ศัพท์เทคนิคอีก 1 ประเด็น :

“หัวข้อเรื่องการประสานและสังเคราะห์แนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ากับภูมิปัญญาไทย ไม่เพียงแต่เป็นหัวข้อในเชิงประยุกต์ความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ตะวันตกและไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นการสังเคราะห์วิธีการนำเสนอความรู้ตะวันตกในบริบทไทย ซึ่งต้อง “พิจารณาเลยไปถึง” และ “ตีให้แตก” ว่า ทฤษฎีหรือแนวคิดตะวันตกในบริบทไทยนั้น ยังคงรูป เปลี่ยนแปลง หรือ ได้หล่อหลอมกับความเป็นไทยและแนวคิดไทยจนกลายเป็น “เอกลักษณ์ทางความคิดของไทย” ไปแล้ว มากน้อยเพียงใด”

ประเด็นถัดมาก็คือการใช้คำว่า “ภูมิปัญญาไทย” ในชื่อบท ผู้เขียนตั้งคำถามกับตนเองว่าทำไมต้องเปรียบเทียบ “แนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตก” กับ “ภูมิปัญญาไทย” ผู้วิจัยมีความตั้งใจที่จะให้เห็นข้อแตกต่างที่ละเอียดอ่อนระหว่างคำว่า “วัฒนธรรม” กับ “ภูมิปัญญา” อย่างไรก็ดีหรือไม่ แต่ผู้เขียนขอตีความในเชิงกว้างว่าทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะเมื่อมาถึงคำอธิบายผู้วิจัยเปลี่ยนไปใช้คำว่า “แนวคิดตะวันตกในบริบทไทย” ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า เรากำลังจะพิจารณาปรากฏการณ์ใด ๆ ก็ตามในงานของอาจารย์เจตนาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งระหว่างความเป็นตะวันตกกับความเป็นไทย

เมื่อพิจารณา “ที่” ของประเด็นนี้แล้ว นั่นก็คือบทนี้ คือบทที่ 5 ของงานวิจัย ซึ่งมีหัวข้อที่ค่อนข้างกว้าง จึงน่าจะเป็นบทที่นำประเด็นต่าง ๆ จากบทก่อน ๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับประเด็นนี้ (และส่วนใหญ่ก็น่าจะเกี่ยวข้อง) มาสรุปไว้อีกครั้ง

2. โครงสร้างของงาน

เมื่อทำความเข้าใจกับหัวข้อได้ในระดับหนึ่งแล้ว ผู้เขียนก็ได้ตั้งความคาดหวังถึงประเด็นเนื้อหาของงานวิจัยไว้ว่าน่าจะเป็นลักษณะใด และรู้สึกว่าจะเข้าใจตรงกันในระดับหนึ่งกับผู้วิจัย เมื่อได้อ่านคำอธิบายของผู้วิจัยจากข้อความที่ได้อ้างอิงในข้อ 1 ที่ว่าจะศึกษาเชิงประยุกต์ความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ตะวันตกและไทย จะสังเคราะห์วิธีการนำเสนอความรู้ตะวันตกในบริบทไทย และพิจารณาว่า ทฤษฎีหรือแนวคิดตะวันตกในบริบทไทยนั้นยังคงรูปเปลี่ยนแปลงหรือได้หล่อหลอมกับความเป็นไทยมากน้อยเพียงใด

แต่เมื่อได้อ่านงานวิจัยต่อไปได้พบว่าผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อของบทนี้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ ได้แก่

5.1 ประสพการณ์ปฐมภูมิ-ทางสู่วิธีการและองค์ความรู้

5.2 สารสำคัญของแนวคิดตะวันตกประสานกับแนวคิดไทยและแนวคิดเชิงวัฒนธรรม

5.3 “นักอักษรศาสตร์เยอรมันชาวไทย” ในแวดวงวิชาการสากล

มองจากตรงนี้พอจะเข้าใจได้ว่า ข้อ 5.1 คือคำนำ 5.2 คือเนื้อหาหลัก และ 5.3 คือบทสรุป โดยข้อ 5.2 ประกอบด้วยประเด็นย่อย 4 ประเด็นคือ

5.2.1 ประสานสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ เส้นแบ่งพรมแดนธรรมชาติที่ไม่ตายตัว

5.2.2 บทบาทหน้าที่ของวรรณคดี-การศึกษาเรื่องความเป็นอื่นในวรรณคดี- “วรรณคดีโลก” ในฐานะวรรณคดีของผู้อ่าน

5.2.3 จุดประสานศิลปะการแสดงในละครตะวันตกแบบไทย จากตัวอย่างการแสดงละครเอพิคของแบร์ทอลท์ เบรชท์ เรื่อง “นีแหละโลก”

5.2.4 ประมวลแนวคิดตะวันตก-ไทยใน Towards Home-Based Theories

ผู้เขียนมีความเห็นว่าบางประเด็นไม่สื่อความดังที่ผู้วิจัยต้องการดังเช่นในข้อ 5.2.1 ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วพรมแดนของวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็มีไซ้พรมแดนตะวันออก-ตะวันตกและที่จริงแล้วในหัวข้อนี้คือการศึกษา “วิธีการและมุมมอง” มากกว่า สำหรับในรายละเอียดของเนื้อหานั้น ผู้เขียนจะได้อภิปรายในภายหลัง

ในหัวข้อ 5.2.2 หรือจะพูดให้ตรงคือในชื่อหัวข้อ ผู้วิจัยนำเอาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “วรรณคดี” มานำเสนอ กลายเป็นเรื่องเนื้อหา และเป็นเนื้อหาเฉพาะสาขาวิชา แต่จะครอบคลุมกว้างมากซึ่งก็จะตรงข้ามกับประเด็น 5.2.3 ซึ่งกลายเป็นกรณีศึกษา (สำหรับประเด็นนี้ผู้เขียนจะขออภิปรายรายละเอียด เนื้อหาในภายหลังเช่นกัน)

พอมาถึงประเด็น 5.2.4 ก็ดูจะเป็นประเด็นใหญ่ขึ้น เมื่อผู้วิจัยตั้งใจจะ “ประมวลแนวคิดตะวันตก-ไทย ใน Towards Home-Based Theories”

ผู้เขียนมีความเห็นว่าโครงสร้างเช่นนี้ไม่มีความสมดุลย์และไม่เป็นเอกภาพ ทั้งเมื่อได้อ่านงานโดยละเอียดแล้วก็พบว่าด้วยความ “กว้าง” ของแต่ละประเด็น ทำให้การนำเสนอแต่ละหัวข้อเต็มไปด้วยข้อมูลที่หลากหลายจนขาดความชัดเจนใน “สาร” ที่ต้องการจะสื่ออย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะของผู้เขียน

ดังได้กล่าวแล้วว่า ผู้เขียนเห็นด้วยในระดับหนึ่งกับข้อความตอนต้นของงานวิจัยบทนี้ นั่นก็คือประเด็นที่ว่าน่าจะเป็นการศึกษาหาข้อสรุปว่าอาจารย์เจตนา นำทฤษฎี แนวคิด หรือวิธีการของตะวันตกแนวใดมาใช้หรือประยุกต์ใช้ มาศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และนำมาเสนอในลักษณะใด อย่างไร มี “การประสานหรือสังเคราะห์กับแนวคิดของไทย” ในระดับใดอย่างไร

ดังนั้นโครงสร้างของบทนี้จึงน่าจะกำหนดได้เป็น 2 แนวทาง คือแนวทางแรกเป็น การแบ่งประเด็นตามการศึกษาลักษณะการนำเสนอหรือนำไปใช้เช่น

- การนำเสนอความรู้เชิงเนื้อหาโดยตรง
- การนำเสนอความรู้/ทฤษฎีในเชิงวิจารณ์
- การนำทฤษฎีตะวันตกมาวิจารณ์งานของไทย (ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม ละคร งานศิลปะ ดนตรี)
- การนำงาน/แนวคิดตะวันตกมาเปรียบเทียบกับแนวคิดที่พบในวัฒนธรรมไทย
- การนำแนวคิด/ทฤษฎีตะวันตกมาปรับให้เข้ากับบริบทไทย และตั้งเป็นแนวคิด ใหม่ (แต่ยังคงมีลักษณะความเป็นตะวันตกอยู่)
- แนวคิดของอาจารย์เจตนาเองที่ตรงกับทฤษฎี/แนวคิดตะวันตก
- ทฤษฎีใหม่ที่พัฒนาจนมีลักษณะ “เป็นไทย”

โดยในแต่ละหัวข้อก็จะอธิบายและยกเอาผลงานของอาจารย์เจตนาที่ตรงกับแต่ละ ระดับความสัมพันธ์มาแยกแยะให้ชัดเจน

ส่วนแนวทางที่ 2 ก็เป็นไปในทางกลับกัน คือยกเอาแต่ละแนวคิด/แนวทาง/วิธีการ/ การนำไปใช้มาเป็นประเด็นหลัก แล้วพิจารณาว่ามีการประยุกต์ ประสาน สัมพันธ์กับแนวคิดไทย อย่างไร เช่น

- แนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์”
- การศึกษาเรื่อง “ความเป็นอื่น” ในการศึกษาวัฒนธรรมเปรียบเทียบ
- การนำทฤษฎีละครของเบรคชท์มาวิจารณ์ละครเวทีของไทย
- วิธีการดำเนินการวิจัย
- Hermeneutics
- สุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง
- แนวคิด “ศิลปะสองทางแก่กัน” ฯลฯ

ที่จริงแล้วผู้วิจัยก็ได้บรรยายถึงประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด แต่ไม่ได้ แยกออกมาพิจารณาเป็นประเด็นให้ชัดเจน บางทฤษฎี/หรือแนวคิดจะมีการกล่าวถึงในหลายตอน กระจัดกระจายไป ซึ่งหากนำมาพิจารณาให้เห็นภาพรวมน่าจะช่วยให้ความเข้าใจของผู้อ่านมากกว่า

นอกจากนั้น ผู้เขียนพิจารณาว่าการนำแนวคิด/ทฤษฎีใดก็ตามมาศึกษาวิเคราะห์ใน หัวข้อของบทนี้นั้น น่าจะเป็นการศึกษาในกรอบที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดตะวันตกกับ แนวคิดไทยมากกว่าที่จะตีความเจาะลึกไปถึงประเด็นอื่น ๆ ที่มีได้เกี่ยวข้องหรือสะท้อนวัตถุประสงค์ หลักข้อนี้

3. เนื้อหา

เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลา ผู้เขียนจึงไม่สามารถที่จะให้ข้อสังเกตต่อทุกเรื่องทุกประเด็นโดยละเอียดได้ จึงจะขอยกบางตอนที่คิดว่าสำคัญและน่าสนใจหรือเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ในภาพรวมมาพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

3.1 จะขอเริ่มต้นที่หัวข้อ 5.1 “ประสบการณ์ปฐมภูมิ-ทางสู่วิธีการและองค์ความรู้” ซึ่งผู้เขียนไม่แน่ใจนักว่าผู้วิจัยต้องการจะชี้ประเด็นอะไร เพราะผู้เขียนคาดว่าประเด็นนี้น่าจะเป็นเรื่องของภูมิหลังทางครอบครัวและทางการศึกษาของอาจารย์เจตนาที่จะเป็นพื้นฐานต่อการสร้างและพัฒนางานของอาจารย์ในภายหลัง (งานวิจัยบทที่ 5 หน้า 18) แต่ผู้วิจัยกลับพูดถึงวิธีการต่าง ๆ หลายวิธีการซึ่งน่าจะนำไปแตกประเด็นพิจารณารายละเอียดไปเป็นกรณี ๆ ไป

3.2 หัวข้อ 5.2.1 “ประสานสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์-เส้นแบ่งพรมแดนธรรมชาติที่ไม่ตายตัว”

ในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดของอาจารย์เจตนาเกี่ยวกับบทบาทของวิทยาศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ทางศิลปะอักษรศาสตร์ และมโนทัศน์ทางวรรณคดีและวรรณคดีศึกษาที่ผู้วิจัยยกมานั้น (งานวิจัยหน้า 19) ผู้เขียนพิจารณาว่ามิได้เกี่ยวข้องกับการประสานความคิดตะวันตก-ไทยแต่อย่างใด หากเป็นการมองในเชิง “สหวิทยาการ” มากกว่า ส่วนในเรื่องของวิธีการและระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่ยกเป็นประเด็นถกเถียงนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง (งานวิจัยหน้า 20)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาของอาจารย์เจตนาว่า

“โดยเฉพาะในแง่ของการศึกษานั้น อาจารย์เจตนาได้ใช้วิธีการและระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การยึดข้อเท็จจริงและข้อมูลของตัวบทเป็นสำคัญในฐานะเครื่องมือที่จะช่วยวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีอันเป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่ใช้เพื่อไปสู่หนทางของการประเมินคุณค่าวรรณคดี ในที่สุด” (งานวิจัยหน้า 20)

จากนั้นผู้วิจัยได้บรรยายถึงวิธีการตั้ง “สมมุติฐาน” ของอาจารย์เจตนาในงานวิจัยแนวทางการประเมินคุณค่าวรรณคดี ในวรรณคดีวิจารณ์เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ-อเมริกัน ในศตวรรษที่ 20 ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า “สวนทางกันกับวิธีตั้งสมมุติฐานในการวิจัยสายวิทยาศาสตร์ที่มีการทดลองเรื่องปรากฏการณ์เฉพาะ ซึ่งมักจะตั้งสมมุติฐานทางวิทยาศาสตร์ให้ตรงกันข้ามกับผลที่คาดว่าจะค้นพบ” ในกรณีนี้ ผู้เขียนไม่แน่ใจนักว่าการตั้งสมมุติฐานทางวิทยาศาสตร์จะเป็นเช่นนั้นเสมอไป

ในกรณีที่ผู้วิจัยสรุปว่า “การศึกษาวรรณคดีโดยสังเกตและสำรวจข้อมูลอย่างละเอียด คิดไตร่ตรองหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อที่จะอธิบายความตัวบทให้เป็นที่เข้าใจมากที่สุด รวมทั้งการตั้งประเด็นในการตีความวิเคราะห์ประเด็นคุณค่าวรรณคดีนี้ ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผิน ก็อาจ

สรุปได้อย่างรวดเร็วว่า นี่คือการวิพากษ์วิจารณ์ของตะวันตก (scientific method) ซึ่งมีต้นตอมาจากแนวคิด ปฏิฐานนิยม (Positivism)" แล้วกลับตั้งคำถามเองว่าเป็นการด่วนสรุปหรือไม่ นั่นผู้เขียนคิดว่าเป็นที่ ชัดเจนอยู่แล้วว่าเราไม่อาจจะสรุปเช่นนั้นได้อย่างแน่นอน อาจารย์เจตนาเองก็ได้พูดถึงเรื่องวิธีการและทฤษฎีในการวิเคราะห์วิจารณ์มาหลายครั้งแล้วว่ามิได้ยึดติดอยู่กับวิธีการใดโดยเฉพาะ

ส่วนการที่ผู้วิจัยสรุปว่า "การสังเกตค้นคว้าหาข้อมูลและข้อเท็จจริงนั้น จึงถือได้ว่าเป็นวิธีการพื้นฐานของการทำงานวิชาการ ไม่น่าเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมใดโดยเฉพาะ" และยกตัวอย่างจารึกวัดโพธิ์มาเป็นข้อพิสูจน์ว่า "ว่าการสังเกตการเก็บข้อมูลอย่างละเอียดละออแบบนี้คือผลงานของสามัญสำนึกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของมนุษย์กริปด้วยปัญญาที่ไม่จำเป็นต้องติเตียนเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมตะวันตกเสมอไป" นั้น ผู้เขียนขอติงว่า ข้อความของผู้วิจัยนั้นใครก็คงจะปฏิเสธไม่ได้ แต่ที่เราต้องยอมรับคือความจริงที่ว่าวงการตะวันตกได้ตั้งข้อสังเกต/สรุป/บรรยายวิธีการเช่นนี้ไว้เป็นระบบ ซึ่งต่างไปจากในวัฒนธรรมการศึกษาของไทย อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้จะเลยพ้นจากการศึกษางานของอาจารย์เจตนาไปแล้ว

ในขณะเดียวกัน ตัวอย่างเรื่องศิลปะที่ผู้วิจัยยกมา (งานวิจัยหน้า 22) ก็จะพ้นไปจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ & มนุษยศาสตร์ไปแล้ว ในกรณีนี้ผู้เขียนคิดว่า ผู้วิจัยน่าจะตั้งประเด็นใหม่เป็นประเด็นเฉพาะจะทำให้ชัดเจนว่า เช่นเดียวกับเรื่องของอติวิสัยและภววิสัย (งานวิจัยหน้า 24) ซึ่งอาจารย์เจตนาได้อธิบายและยกตัวอย่างไว้ชัดเจน (ดูบทความชื่อ "วิธีการเชิงอติวิสัยและปรนัยในวรรณคดีวิจารณ์" ใน "ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์")

3.3 ประเด็น 5.2.2 "บทบาทหน้าที่ของวรรณคดี-การศึกษาเรื่องความเป็นอื่นในวรรณคดี- "วรรณคดีโลก" ในฐานะวรรณคดีของผู้อ่าน" : หัวข้อนี้ดูจะเป็นหัวข้อหลักที่ประกอบขึ้นด้วยการวิเคราะห์ทฤษฎีทางวรรณคดีหลาย ๆ ทฤษฎี โดยบางตอนผู้วิจัยก็ได้ตีความทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งพร้อมทั้งพิจารณาวิธีการนำเสนอไปด้วยว่าประเด็นนั้น ๆ มี "กลั่นนมนะ" มากน้อยเพียงใด เช่นเรื่อง "สุนทรียศาสตร์แห่งการรับ"

ผู้เขียนมีความคาดหวังว่าในหัวข้อนี้น่าจะเป็นการพิจารณาเปรียบเทียบความเห็นของอาจารย์เจตนาในเรื่องบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีในสังคมตะวันตกและสังคมไทย และการศึกษาทฤษฎีทางวรรณคดีที่สำคัญที่อาจารย์เจตนาแนะนำและนำมาใช้ว่าอาจารย์นำเสนอทฤษฎีนั้นๆอย่างไร และปรับ/ประยุกต์กับบริบทไทยอย่างไร แต่มิใช่การวิเคราะห์ทฤษฎีหรือแนวคิดใดโดยละเอียดอย่างเป็นเอกเทศ เช่นที่ผู้วิจัยบรรยายถึงเรื่อง "การตีความเชิงสังคมนิยม" (งานวิจัยหน้า 20, 21) ซึ่งเป็นเรื่องของ "อุดมการณ์" มิใช่เรื่องที่จะมาพิจารณาในเชิง "วัฒนธรรมเปรียบเทียบ" โดยตรง

ในเรื่อง “ความเป็นอื่นในการศึกษาวรรณคดี” นั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ และมีความเด่นชัดมากในเรื่องวิธีการศึกษาเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม และผู้วิจัยเองได้บอกว่า

“ประเด็นในการอภิปรายเรื่องความเป็นอื่นในวรรณคดีของอาจารย์เจตนา ที่ผู้วิจัยเห็นว่าโดดเด่นและทำให้การนำเสนอทฤษฎีตะวันตกในงานนี้น่าสนใจเป็นพิเศษคือ นอกจากอาจารย์เจตนาจะสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีหลากหลายเข้าด้วยกัน จนดูประหนึ่งว่าแนวคิดทั้งหลายนั้น เจ้าของต้นตอเป็นคนเดียวกันและสามารถคิดทฤษฎีออกมาได้อย่างมีเอกภาพเป็นหนึ่งเดียวแล้ว อาจารย์เจตนายังได้เน้นเพิ่มเติมในประเด็น “ความเป็นอื่น” ในมิติของเวลา...” (งานวิจัยหน้า 31)

เป็นที่น่าเสียดายว่าผู้วิจัยมิได้แจกแจงละเอียดของ “ทฤษฎีหลากหลาย” ที่ผู้วิจัยอ้างถึงให้ชัดเจน รวมถึงข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะของอาจารย์เจตนาในการนำแนวคิดนี้ไปใช้ในการศึกษาวรรณคดีทั้งวรรณคดีไทยและวรรณคดีต่างประเทศ ทั้งนี้อาจจะเป็นการพูดถึงประเด็นนี้ไปแล้วในบทก่อนหน้านี้

ในตอนท้ายของประเด็น “ความเป็นอื่น” ผู้วิจัยแสดงความไม่เห็นด้วยในวิธมองของอาจารย์เจตนา และพยายามจะอธิบายเรื่อง “ความดับสูญของความเป็นอื่น” ว่า

“ผู้วิจัยออกจะไม่ใคร่เห็นด้วยกับวิธมอง ข้อสรุปของอาจารย์เจตนาที่ “ผู้ที่อ่านหนังสือ “แตก” คือผู้ที่พยายามจะเอาชนะ “ความเป็นอื่น” ...การศึกษาวรรณคดีขั้นปรมาตมก็คือความดับสูญของ “ความเป็นอื่น”

การมองว่าความดับสูญของ “ความเป็นอื่น” เป็นวิธมองอย่างฝรั่ง โดยใช้มโนทัศน์ของพุทธศาสนาเข้าจับ ในความเห็นของผู้วิจัยนั้น ความสำเร็จของการเข้าถึงแก่นของมนุษยศาสตร์ตามความหมายของอาจารย์เจตนา น่าจะเป็นการที่ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาวรรณคดีรู้ว่าความเป็นอื่นอยู่ตรงไหนต่างหากจึงจะสามารถ “ย่อย” วรรณกรรมนั้น ๆ ได้ นั่นคือผู้อ่าน “รู้เรา” “รู้เขา” เป็นอย่างดีนั่นเอง” (งานวิจัยหน้า 32)

ผู้เขียนเข้าใจว่าผู้วิจัยจะได้อ่านข้ามบางประโยคของอาจารย์เจตนาในตอนนีไป เพราะอาจารย์ได้ขยายความการเข้าถึงแก่นของมนุษยศาสตร์ว่าคือ “คุณค่าของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเราจะถือได้ว่ามีลักษณะเป็นสากล” (อ้างจาก “ความคิดเรื่อง “ความเป็นอื่นในการศึกษาวรรณคดี” ใน “เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์” 2532, หน้า 213) ดังนั้นจึงมิใช่แค่รู้ว่า “ความเป็นอื่นอยู่ตรงไหน” ดังที่ผู้วิจัยว่า แต่มีความเข้าใจเลยพ้นจาก “รู้เรา-รู้เขา” ไปสู่ความเข้าใจลักษณะร่วมในความเป็นมนุษย์ของทั้งเขาและเรา เมื่อนั้นก็จะไม่ติดอยู่กับ “ความเป็นอื่น” ทางวัฒนธรรมอีกต่อไป

3.4 ประเด็น 5.2.3 “จุดประสานศิลปการแสดงในละครตะวันตกฉบับไทย จากตัวอย่างการแสดงละครเอพิคของแบร์ทอลท์ เบรคชท์ เรื่อง “นี่แหละโลก”

ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความไม่เข้าใจเป็นอย่างมากกว่าผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์อย่างไรในการนำเสนอประเด็นนี้ เพราะเมื่อพิจารณาจากหัวข้อจะทำให้เข้าใจไปว่าอาจารย์เจตนาเป็นผู้ทำละครชิ้นนี้ โดยที่ในความเป็นจริงนั้น อาจารย์ก็เป็นผู้วิจารณ์ว่ามีลักษณะเช่นนี้ในละครเรื่องดังกล่าว

ผู้วิจัยได้อ้างถึงละครเรื่องอื่น ๆ อยู่บ้างก่อนจะออกตัวว่าจะต้องไปแตะ “คลังความรู้แห่งทฤษฎีละคร (งานวิจัยหน้า 33) ซึ่งเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่ามีได้เป็นข้อจำกัด เพราะเรานามามองเน้นในแง่การประสานแนวคิดตะวันตกเข้ากับภูมิปัญญาไทย” ซึ่งผู้วิจัยเองก็เน้นเอาไว้แล้ว

ผู้วิจัยนำบทวิจารณ์ของอาจารย์มาสรุปถ่ายทอดให้แก่ผู้อ่านอีกครั้ง โดยเฉพาะได้เปรียบเทียบกับทฤษฎีละครของเบรคชท์ แต่ไม่ได้เน้นให้เห็นชัดว่ามีการเปรียบเทียบทั้งในเรื่องเนื้อหาและการนำเสนอ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจในการวิจารณ์ละครของอาจารย์เจตนาประการหนึ่งคือ การเลือกที่จะวิจารณ์เรื่องใด เพราะจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอาจารย์สนใจละครที่อาศัยแนวคิดตะวันตกมาดัดแปลงเข้ากับบรรยากาศ/บริบทของไทย และอาจารย์จะสามารถตีความหรือวิเคราะห์วิจารณ์การตีความของผู้ทำละครได้อย่างสมบูรณ์มาก

ดังนั้นแม้จะมีบทอื่นของงานวิจัยที่พูดถึงเรื่องทฤษฎีละครไปแล้วก็ตาม ผู้เขียนก็ยังคงมีความเห็นว่าผู้วิจัยน่าจะได้นำการวิจารณ์บทละครมาพิจารณาเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์ “ตะวันตก-ไทย” ได้ในระดับหนึ่ง

ข้อความในเชิงอรรถท้ายหัวข้อนี้ (งานวิจัยหน้า 36) ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า :

“ผู้วิจัยเห็นว่า ถ้ามองจากแง่มุมของการวิจารณ์ละคร จะต้องมองละครทั้ง production และดู total effect ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงไม่ใคร่เห็นด้วยกับอาจารย์เจตนาที่มักจะตัดสินเวลาวิจารณ์ละครว่า ละครที่ดีคือบทดีเป็นประเด็นหลักเพราะนั่นคือมุมมองของ “ผู้ทำละคร” มิใช่ “ผู้วิจารณ์ละคร”

ข้อความนี้ทำให้ผู้เขียนต้องย้อนกลับไปอ่านบทวิจารณ์ละครทุกเรื่องของอาจารย์เจตนาซ้ำอีกครั้ง เพื่อจะยืนยันว่าอาจารย์เจตนาให้ความสำคัญกับเรื่อง “บทละคร” มากก็จริงอยู่ แต่ก็มีได้มากถึงกับจะมองข้ามองค์ประกอบอื่นไป

3.5 หัวข้อที่ 5.2.4 “ประมวลแนวคิดตะวันตก-ไทย ใน Towards Home-Based Theories”

คำถามแรกที่เกิดขึ้นในการศึกษาประเด็นนี้คือ อาจารย์เจตนา "ตีกรอบ" หรือ "ตั้งเงื่อนไข" อะไรไว้เมื่ออาจารย์เลือกใช้คำว่า "Home-based Theories" มาใช้ในการนำเสนอบทความบางบทความของอาจารย์ และผู้วิจัยเข้าใจ และให้คำจำกัดความของคำนี้ว่าอย่างไร

เป็นที่น่าสังเกตว่าอาจารย์เจตนาจัดบทความเพียง 2 เรื่องไว้ในกลุ่ม "Towards Home-Based Theories" นั่นคือเรื่องของ "An Aesthetics of Discontinuity : Contemporary Thai Drama and Its Western Connection" และ "Parody as Translation : A Thai Case Study" (ดูใน Chetana Nagavachara : Comparative Literature from a Thai Perspective, 1996) ในขณะที่ผู้วิจัยได้นำเอาบทความ/ทฤษฎีอื่นอีกบางเรื่องเข้ามารวมไว้ในประเด็นนี้ด้วย

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการยกเอาบทความเรื่อง "An Aesthetics of Reticence : On Chamnongsri L.Rutnins Poetry" มานำเสนอโดยการสรุปข้อเขียนของอาจารย์เจตนาโดยมิได้มีข้อวิจารณ์อย่างใด ทั้งนี้เพราะประเด็นส่วนใหญ่ก็ชัดเจนในตัวอยู่แล้ว (งานวิจัยหน้า 37,38)

ต่อจากนั้นก็มาถึงเรื่องของ "Parody" กับ "การแปล" ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายลักษณะเด่นของแนวคิดหรือทฤษฎีไว้อย่างชัดเจน

"อาจารย์เจตนาได้หยิบยกวิธีเสนอปัญหาสังคมเชิงวัฒนธรรมและการเมืองที่ "ตรง" และ "รุนแรง" กว่าในอีกลักษณะหนึ่งมาอภิปรายอย่างพิสดารในรูปแบบของวรรณกรรมที่มีความเป็นสากลหรือ parody ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจมากก็คือ การที่อาจารย์เทียบเคียงลักษณะของ parody กับ "ศิลปะแห่งการแปล" ซึ่งถึงแม้ว่าอาจารย์จะได้แนวพื้นฐานของการเปรียบเทียบในลักษณะนี้จากข้อคิดของนักวิชาการชาวตะวันตกหลายท่านก็จริง แต่นับว่าอาจารย์เป็นผู้ค้นพบขุมทรัพย์ทางปัญญานี้ และสามารถนำมาเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทย พร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตตลอดจนหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีสำหรับลักษณะของ parody ในวรรณกรรมไทยไว้ด้วย" (งานวิจัยหน้า 39)

ผู้วิจัยได้ยกเอาเรื่อง "พระมเหสเถา" และ "อุณรุทธน้อยเรื่อง" จากยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมาแสดงว่าวรรณกรรมลักษณะ "ล้อเลียน" และ "วิพากษ์" นั้นมีมาในสังคมไทยดั้งเดิม ก่อนจะมาพูดถึง "กลบทตะเข็บไตซอน" ของผู้ใช้นามแฝงว่า "ผู้ตาย 1988" และ "ฉันจึงมาหาความหาย" ของไพบุลย์ วงศ์เทศ ซึ่งสะท้อนสำนักเชิงสังคมในปัจจุบันที่อาจารย์เจตนานำมาพิจารณาเป็นตัวอย่าง

ผู้วิจัยเรียบเรียงข้อความเกี่ยวกับเรื่อง "กลบทตะเข็บไตซอน" ตรงนี้ไว้ค่อนข้างซับซ้อนและมิได้ชี้แจงให้ชัดเจนว่ามีอยู่ 2 บท คือบทเก่าซึ่งเป็นวรรณกรรมกลบทอยู่ในจารึกวัดโพธิ์และชุมนุมตำรากลอน กับบทใหม่ซึ่งเขียนโดยผู้ใช้นามแฝงว่า "ผู้ตาย 1998" โดยบทแรกนั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะล้อเลียนเพื่อเสียดสีสังคม คือนำเอาบทบาทของ "Parody" มาเน้นกันคนละทาง

ผู้วิจัยแสดงความเห็นส่วนตัวว่า เอียงไปทางกลบทตะเข็บไต้ซอนมากกว่า “ฉันจึงมาหาความหยอ” :

“ในที่นี้ผู้วิจัยออกจะมีใจเอนเอียงนิยมมาทาง “กลบทตะเข็บไต้ซอน” มากกว่า “ฉันจึงมาหาความหยอ” ด้วยความเห็นอกว่าทางวรรณศิลป์ของท่านองเสนาะในกลบท และเนื้อหาที่เป็น general สามารถสื่อความรู้สึกผู้อ่านในวงที่กว้างกว่าของเนื้อหาบททั้งสองเรื่อง เนื่องจากผู้อ่านไม่ต้องจำเป็นต้องรู้จักแนวคิดตลอดจนสไตล์ของกวีและนักคิดไทยร่วมสมัยทั้งเก่าท่านใน “ฉันจึงมาหาความหยอ” (งานวิจัยหน้า 40)

ผู้วิจัยดูจะมองข้ามความจริงที่ว่ากำลังพูดถึงประเด็นเปรียบเทียบลักษณะ Parody กับ “การแปล” และอาจารย์เจตนาเองได้ตั้งใจที่จะใช้ “ฉันจึงมาหาความหยอ” เป็นตัวอย่างในการนำเสนอ โดยได้ยกตัวอย่างในรายละเอียดด้วยการยกเอาคำต่อคำ ความต่อความมาอธิบายอย่างชัดเจนในบทความ “Parodie as Translation” ที่อาจารย์นำไปถ่ายทอดให้นักวิชาการต่างประเทศรับฟัง

“อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า อาจารย์เจตนาได้ชี้ถึงวิธีการที่คนไทย “เข้าถึง” (approach) และ “จับ” ปัญหาสังคม ตลอดจน “เสนอ” ปัญหานั้น ๆ ในเชิงวรรณศิลป์ โดยอาจารย์สามารถที่จะดึงเอาลักษณะไทยที่ประสานอยู่กับทฤษฎีฝรั่งของวิธีการนำเสนอปัญหาออกมาวิเคราะห์ให้เราได้เห็นชัดเจน โดยเฉพาะการเชื่อมคุณสมบัติร่วมระหว่าง parody กับ การแปลได้แก่ การถ่ายทอดความหมายที่ดูประหนึ่งว่ายังคงรักษาแก่นความหมายโดยรวมไว้ใน “ฉันจึงมาหาความหยอ” ของไพฑูริย์ วงศ์เทศ ได้แก่ character และ style ของผู้ที่ถูกกล่าวถึงบิดเบือนไม่เลี่ยนธรรมชาติตามต้นฉบับ ซึ่งเราอาจเทียบได้กับทัศนศิลป์ในสไตล์เอ็กเพรสชันนิสที่ผู้ชมภาพก็ยังดูออกว่าเป็นรูปคนใบไม้ต้นไม้อะไรของในภาพแม้จะมีเส้นสายและการให้สีที่ผิดแผกต่างไปจากธรรมชาติ แต่ก็ยังมองออกว่าอะไรเป็นอะไร “ฉันจึงมาหาความหยอ” จึงเป็นการวาดภาพนักคิดและนักเขียนไทยตามอารมณ์ความรู้สึกของจิตรกร คือไพฑูริย์ วงศ์เทศ นั่นเอง” (งานวิจัยหน้า 41)

ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าการอธิบายของอาจารย์เจตนาจะเป็นการ “ดึงเอาลักษณะไทยที่ประสานอยู่กับทฤษฎีฝรั่งของวิธีการนำเสนอปัญหาออกมาวิเคราะห์” ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ หรือเป็นการ นำหรือประยุกต์เอาการอธิบายทฤษฎีของฝรั่งมาวิเคราะห์วรรณกรรมไทย แล้วพัฒนามาเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้นมา

นอกจากนี้ผู้เขียนก็ไม่เห็นด้วยที่ผู้วิจัยเปรียบเทียบการเขียนแบบ Parody กับทัศนศิลป์ในสไตล์ เอ็กเพรสชันนิส (ผู้เขียนขอติว่าผู้วิจัยอธิบายลักษณะของศิลปะแนวนี้ไว้ไม่ชัดเจนนัก) ผู้เขียนคิด

ว่าจุดหมายหลักของการสร้าง Parody คือการบิดเบือนเพื่อล้อเลียนหรือเสียดสีในขณะที่จุดหมายของการสร้างงานศิลปะคือการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้สร้าง ทั้งนี้ก็ไม่ได้ถึงอย่างไรก็ยังคงลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติไว้ในขณะที่ใน Parody นั้น คนอ่านอาจจะเข้าใจไม่ได้เลยหากไม่รู้จัก “ต้นตอ” ซึ่งผู้วิจัยเองก็ได้กล่าวถึงประเด็นนี้มาแล้ว

ส่วนในเรื่องของ “กลบทตะเข็บใต้ขน” ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า

“แทนที่อาจารย์เจตนาจะใช้ Literary mode คือศิลปะการแปลเข้าจับอธิบายเช่นเดียวกับที่ทำงานใน parody ของไพบุลย์ วงศ์เทศ อาจารย์กลับใช้กลวิธีวิเคราะห์งานประพันธ์ที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็น “ศิลป์” ทางวาทศิลป์ (Rhetoric) อยู่มาก” นอกเหนือไปจากการเน้นประเด็นทางสังคมและล้อเลียนขนบเดิมทางวรรณศิลป์ของไทย” (งานวิจัยหน้า 41)

ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่า ผู้วิจัยมองข้ามลักษณะเฉพาะทางวรรณกรรมหรือวรรณศิลป์ไปด้วยว่า “กลบท” ในวรรณศิลป์ไทยนั้น ย่อมอยู่เหนือ “ศิลปะการแปล” ทุกระดับ อีกทั้งกลบทตะเข็บใต้ขนบทสมัยใหม่นั้นก็เพียงแต่อาศัยฉันทลักษณ์เพื่อนำเนื้อหาและอารมณ์ที่ต้องการจสื่อ แต่มิใช่จะล้อเลียน “บทเก่า” บทไหนที่จะเอามาศึกษาเปรียบเทียบในเชิง “การรักษาแก่นความหมายโดยรวม” ได้ดังเช่นที่อาจารย์เจตนาใช้กับการตีความ “ฉันจึงมาหาความหมาย” ดังนั้น การจะอธิบายย่อมจะต้องหาวิธีการอื่นที่เหมาะสมกว่า

ผู้วิจัยใช้ “การเล่นกับวรรณศิลป์” ในกลบทตะเข็บใต้ขนนี้ เชื่อมโยงไปพูดถึงการสะท้อนปัญหาสังคมที่แก้ไม่ได้ในงานวรรณกรรม แล้วขยายไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ผู้วิจัยยกตัวอย่างและพรรณาขยายความไปจนถึงการสร้างงานศิลปะเพื่อจะนำเข้าสู่บทความอีกบทความของอาจารย์เจตนาที่พูดถึงสุนทรียศาสตร์ในพระราชนิพนธ์ “อิเหนา” การเชื่อมความด้วยเนื้อหาที่กว้างขวางของผู้วิจัยดูจะพาให้ผู้อ่านหลงประเด็นมากกว่าที่จะนำเข้าสู่ประเด็นหลักที่ต้องการนำเสนอต่อไป

ผู้วิจัยได้สรุปคำอธิบายของอาจารย์เจตนาในเรื่องกระบวนการสร้างสรรค์ทางสุนทรียศาสตร์ในพระราชนิพนธ์ “อิเหนา” พร้อมยกข้อความมาอ้างอิงชัดเจน เพื่อแสดงว่าอาจารย์เจตนาชี้ให้เห็นว่าความคิดเชิงสุนทรียศาสตร์ในวัฒนธรรมไทยนั้นมีมาตลอด เพียงแต่มีการแสดงออกต่างไปจากตะวันตก (ดูรายละเอียดใน “ข้อสังเกตด้วยแนวคิดและวิธีคิดของคนไทยจากหลักฐานทางวรรณคดี”) และสรุปว่า

“ผู้วิจัยคงมีต้องใช้ความสามารถเชิงวาทศิลป์ในการที่จะโน้มน้าวผู้อ่านให้ตระหนักถึงความปราดเปรื่องทางความคิดที่ได้จากการสังเกตและคิดละเอียดของอาจารย์เจตนา ซึ่งเป็นปราชญ์ไทยท่านแรกที่สามารถชี้หลักการอันสะท้อนประสานสัมพันธ์ของทฤษฎีตะวันตกและขนบวรรณศิลป์ไทย

เชิงสุนทรียศาสตร์ให้เห็นได้อย่างชัดเจน เท่ากับเป็นการเตือน "สติ" คนไทย ให้ตระหนักถึง "ภูมิปัญญาด้านสุนทรียศาสตร์ที่ลุ่มลึกมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง" ของศิลปิน และกวีไทยที่ "มีอยู่" และ "คงอยู่" เนิ่นนานมาแล้ว โดยที่เราไม่ทันได้สังเกต" (งานวิจัยหน้า 44)

ในประเด็นนี้ผู้เขียนก็เพียงแต่อยากจะตั้งคำถามซ้ำว่าลักษณะนี้เป็นการประสานสัมพันธ์ของทฤษฎีตะวันตก และขนบวรรณศิลป์ไทยหรือเป็นการอธิบายขนบวรรณศิลป์ไทยอย่างเป็นวิชาการ โดยมีพื้นฐานแนวคิดแบบตะวันตก ซึ่งผู้วิจัยก็ได้อ้างอิงข้อความของอาจารย์เจตนาไว้ในบริบทอื่นของงานวิจัยนี้ว่า :

"ในขณะที่ในอดีตที่ผ่านมายังไม่มีผู้ใดสังเกตหรือรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งเป็นงานเชิงสุนทรียศาสตร์ของไทยไว้เลย ซึ่งอาจจะเป็นได้ว่า "งานเขียนด้านสุนทรียศาสตร์บางเรื่องมีลักษณะที่เป็นนามธรรมมาก" และ "ผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมากคงจะอดที่จะไม่ได้กับความสามารถของชาวตะวันตกในการหาข้อสรุปรวมหลักเกณฑ์ และทฤษฎีที่จะช่วยอธิบายความงาม คุณค่าและกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ" (เจตนา นาควัชร "ข้อสังเกตว่าด้วยแนวคิดและวิธีคิดของคนไทยจากหลักฐาน" และดูในงานวิจัยหน้า 42)

ประเด็นถัดมาที่ผู้วิจัยพิจารณาถึงก็คือ แนวความคิดเรื่อง "ศิลปะสองทางแยกกัน" โดยได้อธิบายยกตัวอย่างมาโดยละเอียดพอควรและได้วิจารณ์ข้อคิดของ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล ที่ได้เคยทำวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดของอาจารย์เจตนาในเรื่องนี้ไว้ด้วย และได้ชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจผิดของอาจารย์ไชยันต์ในการตีความประเด็นนี้

ผู้เขียนจะไม่ขอพูดถึงรายละเอียดในประเด็นนี้ นอกจากขอแสดงความเห็นว่าเรื่องของ "ศิลปะสองทางแยกกัน" นี้เป็นเรื่องการพิจารณาความสัมพันธ์ของงานศิลปะหลาย ๆ แขนง โดยมีได้จำเป็นต้องมองข้ามวัฒนธรรม ประเด็นศึกษาน่าจะอยู่ตรงที่ว่าอาจารย์เจตนารับเอาแนวคิดแบบตะวันตกมามากน้อยเพียงใด สำหรับผู้เขียนเองมองว่าแนวคิดนี้ดูจะมีพื้นฐานมาจาก "สามัญสำนึก" ของนักวิชาการหรือแม้แต่มีต้องเป็นนักวิชาการมากกว่าแนวคิดอื่น เช่นเรื่อง "การสังเกตสิ่งกาเก็บข้อมูลโดยละเอียดละออ" ที่ผู้วิจัยเห็นว่า "คือผลงานของสามัญสำนึกที่เกิดได้เองตามธรรมชาติของมนุษย์ กอปรด้วยปัญญาที่ไม่จำเป็นต้องตีตราเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมตะวันตกเสมอไป" (งานวิจัย, หน้า 21) แม้ว่าอาจารย์เจตนาเองก็จะได้อ้างอิงถึงผู้นำแนวคิดนี้ที่เป็นชาวเยอรมัน 2 คน คือ Heinrich Wölfflin และ Oskar Watzel ไว้ด้วยก็ตาม (อ้างจากงานวิจัยหน้า 45)

ส่วนประเด็นเรื่อง “ความกว้าง” ของแนวคิดนี้นั้น ผู้เขียนมีความคิดว่าการศึกษานิเวศเฉพาะย่อมจะต้องมีการตีกรอบเป็นเรื่อง ๆ ไป มิใช่ที่จะตีความกันจนไม่มีขอบเขต ในกรณีเช่นนี้นักวิชาการผู้นำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ย่อมต้องตระหนักดีอยู่แล้ว

ในเรื่องของแนวคิด “ศิลปะสองทางแก่กัน” นี้ยกเว้นแต่กรณี “วัฒนธรรมขนาดหุ้ม” ซึ่งสะท้อนภาพสังคมไทยโดยตรงแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าเป็นกรณีที่ควรยกมาศึกษาเฉพาะเรื่อง มิใช่เป็นส่วนหนึ่งในหัวข้อ “Home-based Theories” นี้

ประเด็นสุดท้ายที่ผู้วิจัยนำเสนอภายใต้หัวข้อ Home-Based Theories คือ “สุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง –Aesthetics of Discontinuity” ซึ่งผู้วิจัยชี้ชัดว่าเป็นทฤษฎีที่มีได้มีต้นตอของแนวคิดมาจากฝรั่ง และบรรยายว่า “การศึกษาจากยุโรปของอาจารย์เจตนาที่มีการสรุปผลและจับประเด็นเชิงทฤษฎีอย่างเป็นระบบได้รับการ “ย่อ” จนกลายเป็นทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ที่สังเคราะห์ได้จากศิลปะไทยที่ made in Thailand อย่างแท้จริง (งานวิจัย, หน้า 49)

แนวคิดนี้เป็นการอธิบายลักษณะของ “ละครไทย” ซึ่งมีลักษณะเป็น “ละครเพลง” ที่มีองค์ประกอบหลากหลาย และดำเนินไปอย่างไม่ต่อเนื่อง มีทั้งร้อง ทั้งเล่า ทั้งรำ ทั้งเต้น ทั้งพากย์ สลับกันไป เพื่อสลับอารมณ์ผู้ดู และเป็นที่ถูกใจคนไทยส่วนมาก

ผู้วิจัยได้สรุปเอาข้อสรุปเชิงหลักการ 4 ประการเกี่ยวกับลักษณะละครไทยที่อาจารย์เจตนาอธิบายไว้นำมาเสนออีกครั้ง (งานวิจัยหน้า 49, 50) จากนั้นผู้วิจัยพยายามอธิบายความแตกต่างระหว่างสุนทรียะของละครฝรั่งกับละครไทย

ประเด็นที่ผู้เขียนขอนำมาพิจารณาคือประเด็นที่ผู้วิจัยเสนอที่จะหาศัพท์เทคนิคใหม่มาใช้เป็นชื่อให้ทฤษฎีนี้

“จากข้อสังเกตของผู้วิจัยในประเด็น “สุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง” ที่มีลักษณะบางประการสอดคล้องกับลักษณะของสุนทรียศาสตร์ที่สามารถพบได้ใน “ละครพูด” ของตะวันตก ประกอบกับข้อสังเกตที่ว่า วิธีคิดเชิงตรรกะของชนตะวันตก มักมีลักษณะเป็น “ศูนย์” ในเชิง nihilism หรือเป็น “เชิงปฏิเสธ” (negative) บางครั้งก็จะใช้วิธี “ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ” เพื่อผลในเชิงวาทศิลป์ (rhetoric) อันเป็นกลยุทธ์ของสุนทรียะทางการใช้ภาษาที่อาจารย์เจตนามักใช้บ่อยครั้ง ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นในตอนแรกว่า การเรียกชื่อ “สุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง” นั้น สะท้อนวิธีคิดอย่างฝรั่งที่เราอาจพูดได้ในอีกลักษณะหนึ่งได้ว่า “สุนทรียศาสตร์ของความหลากหลาย” เพราะในละครไทยจะมี modes of expression ที่หลากหลาย สลับไปมาเป็นการสลับอารมณ์ของผู้ชม” (งานวิจัย, หน้า 52)

นอกจากนั้นผู้วิจัยได้อ้างคำอธิบายของอาจารย์เจตนาเอง เพื่อยืนยันการตีความในเรื่องความหลากหลายที่ปรากฏในทฤษฎีนี้ :

“อย่างไรก็ดี ประเด็นที่เกี่ยวกับข้อสังเกตของผู้วิจัยเรื่อง “แนวคิดฝรั่งของทฤษฎีสุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง” นั้น อาจารย์เจตนาได้อธิบาย (กับผู้วิจัย) ว่า อันที่จริงแล้วมิได้หมายถึง “ความไม่ต่อเนื่อง” ของ “วิธีการแสดง” จุดสำคัญของทฤษฎี เน้นที่ “various modes of theatrical expression” มากกว่า จึงนับได้ว่าความเป็นฝรั่งนั้น อยู่ในตัวศัพท์ “discontinuity” มิได้อยู่ที่เนื้อหาของทฤษฎี และด้วยเหตุที่ทฤษฎีนี้เป็นของใหม่ จึงจำเป็นต้องคิดศัพท์ใหม่ขึ้นเพื่ออธิบายแนวคิดด้วย และอาจารย์ยังไม่พบศัพท์ที่เหมาะสมกว่าคำ “discontinuity” เพื่อที่จะมาอธิบายหลักการของการแสดงในชนบทไทยดังกล่าว” (งานวิจัย, หน้า 53)

ความจริงแล้วผู้เขียนมีความเห็นว่ามันจะไม่จำเป็นที่จะใช้ศัพท์คำใดหากมีการอธิบายที่ชัดเจนก็ไม่น่าที่จะเป็นปัญหา อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าคำว่า “ความไม่ต่อเนื่อง” ก็สามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้เช่นกัน คือมิใช่หมายถึงความไม่ต่อเนื่องของ “วิธีการแสดง” แต่เป็นการไม่ต่อเนื่องของผลที่กระทบต่อคนดู ในขณะที่คำว่า “ความหลากหลาย” เป็นการมองในเชิงองค์ประกอบของละคร ดังนั้นหากพูดถึงชนบทของละครไทยที่ในหลักการข้อที่ 4 ก็ได้พูดถึงบทบาทของคนดูไว้ชัดเจน การจะเรียกชื่อทฤษฎีในเชิงผลกระทบต่อคนดูก็น่าจะเหมาะสมเช่นกัน

นอกจากนั้นแล้ว ผู้เขียนก็ยังไม่เห็นคำว่า “สุนทรียศาสตร์แห่งความหลากหลาย” จะเป็น “ฝรั่ง” น้อยกว่า “สุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่อง” อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ยังไม่ได้คิดด้วยว่าการที่ชื่อจะเป็น “ฝรั่ง” หรือไม่เป็นนั้นจะมีผลต่อเนื้อหาของสาระของตัวแนวคิดแต่อย่างใด ทั้งนี้คงต้องพิจารณาด้วยว่าศัพท์เทคนิคนั้นเมื่อแปลเป็นภาษาต่างประเทศแล้วจะสื่อความตรงกับประเด็นของแนวคิดหรือไม่เพียงใด

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าทฤษฎีนี้มุ่งเฉพาะเรื่องละครไทย และเน้นไปที่วิธีการแสดง (modes of theatrical expression) ผู้วิจัยมองว่าเป็นทฤษฎีที่ผูกพันอยู่กับรูปแบบของงานศิลป์ แต่แล้วผู้วิจัยก็ได้พยายามแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะกับรูปแบบของการแสดงด้วย การนำไปใช้ในการตีความ “พระอภัยมณี” (งานวิจัย, หน้า 54)

ผู้เขียนกลับไปอ่านบทความเรื่อง “Aesthetics of Discontinuity” อีกครั้ง และพบว่าอาจารย์เจตนาเน้นเฉพาะในเรื่องของการแสดง (Performing Arts) ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าสิ่งที่อาจารย์นำมาพิจารณาคือ รูปแบบการแสดงที่มีทั้งร้องรำ ฯลฯ ซึ่งจะให้ผลต่ออารมณ์ผู้ดูต่าง ๆ กันไป ในขณะที่ในงานวรรณคดีนั้น “ความหลากหลายทางเนื้อหา” ที่ผู้วิจัยอธิบายซึ่งก็คืออารมณ์ต่าง ๆ นั้นได้รับการถ่ายทอดสู่ผู้รับเพียงลักษณะเดียว ดังนั้นจึงเป็นการพิจารณาความหลากหลายกันในต่างลักษณะ อย่างไรก็ตามหากจะตีความกันกว้าง ๆ ผู้เขียนก็ได้ปฏิเสธข้อคิดของผู้วิจัยเสียทั้งหมด

ข้อสรุปเกี่ยวกับกรณี Home-Based Theories

ในตอนท้ายหัวข้อนี้ผู้วิจัยสรุปประเด็น “การประสานและสังเคราะห์แนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ากับภูมิปัญญาไทย” ว่า

“จากการสังเกตประเด็นเรื่อง “การประสานและสังเคราะห์แนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ากับภูมิปัญญาไทย” ในข้อเขียนวิชาการของอาจารย์เจตนา นำไปสู่ข้อสรุปสั้น ๆ ที่ว่าอาจารย์เจตนาไม่เพียงแต่ประสานแนวคิดตะวันตกกับชนบทไทย โดยการนำข้อคิดเชิงทฤษฎีของตะวันตกมาช่วยสังเกตปรากฏการณ์ในสังคมและวัฒนธรรม นำไปสู่การ “ค้นคิด” ทฤษฎีใหม่ที่มีรากเหง้าในความเป็นไทยได้เอง” (งานวิจัย, หน้า 54)

ตรงนี้ผู้เขียนคงจะต้องตั้งคำถามเดิมอีกครั้งว่า Home-Based Theories คือทุกเรื่องที่มีการประสานแนวคิดตะวันตกกับภูมิปัญญาไทยไม่ว่าจะในลักษณะใดก็ตามหรือ และในที่สุดแล้วผู้วิจัยจัดทุกทฤษฎีเข้าในกลุ่มนี้หรืออย่างไร สำหรับผู้เขียนเองมีความเห็นว่า น่าจะมีการพิจารณา “ลักษณะ” และ “ระดับ” ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้งสองอย่างชัดเจน และตีกรอบอธิบายศัพท์เทคนิคคำนี้ให้ชัดเจนเสียก่อน

3.8 ผู้วิจัยตั้งประเด็นหัวข้อสุดท้ายของบทนี้ไว้ว่า “นักอักษรศาสตร์เยอรมันชาวไทยในแวดวงวิชาการสากล” โดยเป็นบทสรุปของงานวิจัยบทที่ 5 นี้

ในบทนี้ผู้วิจัยบรรยายถึงอาจารย์เจตนาทั้งในเรื่องคุณลักษณะพิเศษ ผลงาน วิธีการทำงานวิจัย แต่มิได้นำเสนอแง่มุมใดให้เด่นเป็นพิเศษ

ในส่วนของงานวิชาการนั้น ผู้เขียนคิดว่าหากผู้วิจัยจะได้ลำดับผลงานของอาจารย์เจตนาในเชิงสรุปอีกครั้ง และพิจารณาว่ามองเห็นพัฒนาการในการประสานความคิดตะวันตกกับแนวคิดไทยอย่างไรบ้าง ก็น่าจะช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมได้ดีขึ้น

สำหรับ “สถานภาพ” ของอาจารย์เจตนา นั้น หากผู้วิจัยจะใช้คำว่า “นักอักษรศาสตร์เยอรมันชาวไทย” นั้นดูจะเป็นการจำกัดกรอบเกินไปด้วยว่าผลงานของอาจารย์นั้นเกินขอบเขตของ “อักษรศาสตร์เยอรมันไปแล้วเป็นอันมาก ในปัจจุบันนี้หากอาจารย์จะเป็นเยอรมันก็ตรงที่อาจารย์มีความเป็นวิชาการและมีความละเอียดลออในการทำงานแบบเยอรมัน (Wissenschaftlichkeit und Gründlichkeit) แต่ในส่วนของคุณลักษณะและกว้างขวางทางวิชาการของอาจารย์นั้น ผู้วิจัยอาจจะค้นหา “สมญานาม” อื่นอันเหมาะสมกว่านี้มาใช้

ในเรื่องความเป็นสากลของอาจารย์นั้นก็อาจจะพิจารณาได้หลายแง่มุม ทั้งในเรื่องของขอบเขตความรู้ความสนใจ และผลงานวิชาการ ในเรื่องของความสัมพันธ์กับวงวิชาการต่างประเทศ และบทบาทของอาจารย์ในระดับนานาชาติ ตลอดจนประสบการณ์อื่น ๆ

ผู้เขียนคิดว่าหากผู้วิจัยจะได้ยกประเด็นต่าง ๆ ที่จะเป็นการอธิบายลักษณะพิเศษของอาจารย์เจตนา มาอภิปรายที่ละประเด็นเพื่อนำไปสู่การขนานนามเฉพาะให้อาจารย์ ก็คงจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวความคิดหลักของอาจารย์ได้ชัดเจน

ข้อสังเกตเพิ่มเติมบางประการต่องานวิจัยบทที่ 5

1. ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ผู้เขียนเสนอให้มีการพิจารณาชื่อเรื่องตลอดจนชื่อประเด็นหัวข้อต่าง ๆ ที่จะเป็นเงื่อนไขในการกำหนดเนื้อหาแต่ละส่วนอีกครั้ง

2. ผู้เขียนตระหนักดีว่าผลงานวิชาการของอาจารย์เจตนา นั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ในหลายรูปแบบ และมีความหลากหลายครอบคลุมไปหลายสาขาวิชา ทั้งยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในเชิงประเด็นศึกษาต่าง ๆ ผู้เขียนเข้าใจดีว่าการนำเสนอแนวคิดใดก็ตามที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับงานส่วนใหญ่ของอาจารย์มิใช่เรื่องง่าย ในขณะเดียวกันสำหรับผู้อ่านที่มีพื้นฐานความรู้ไม่มากนัก แต่มีความสนใจในงานวิจัยชิ้นนี้ยังจะยากมากขึ้นไปอีกหากการนำเสนอมีความซับซ้อนและเป็นนามธรรมมากเกินไป

ผู้เขียนจึงขอยืนยันข้อเสนอเรื่องโครงสร้างของงานวิจัยตามที่ได้เสนอไว้ในข้อ 2 คือ ขอให้แยกประเด็นให้ชัดเจน ดึงเอาตัวอย่างมาอธิบายเป็นเรื่อง ๆ ไป

3. เนื่องจากบทนี้เป็นบทสุดท้ายที่ศึกษางานของอาจารย์เจตนาในแง่เนื้อหา และมีการเสนอหัวข้อที่กว้างครอบคลุมลักษณะอันเป็นภาพกว้างจึงน่าจะเป็นการสรุปรวมแนวคิดทุกด้าน (ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดี ศิลปะทุกแขนง และการศึกษา) ในมุมมองที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตะวันตกและไทยไว้ด้วย (ซึ่งไม่ใช่เป็นการสรุปงานในบทก่อน ๆ ลงมา)

4. ในส่วนของ “เนื้อหาผู้เขียนพบว่ามียุ่ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนอยากจะจัดเข้าไว้ในประเภทของการนำเสนอแนวคิด/แนวปฏิบัติแบบตะวันตกที่อาจารย์เจตนา นำมาเสนอให้สังคมไทย และเป็นเรื่องที่คุณเขียนคิดว่ามีความสำคัญมากต่อวงการวิชาการและสังคมไทยโดยรวม นั่นก็คือเรื่องของ “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์”

คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าอาจารย์เจตนาให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากจนนำมาตั้งเป็นชื่อหนังสือรวมบทความของอาจารย์ถึง 2 เล่ม คือ “ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” (2524) และ “ทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” (2530) ผู้เขียนจึงขอเสนอให้มีการศึกษาประเด็นนี้เพิ่มขึ้น

5. งานวิชาการชิ้นนี้ที่ผู้วิจัยแทบจะไม่กล่าวถึง คือบทความขนาดยาวชื่อ “วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี” ตีพิมพ์ใน “วรรณไวยากร : วรรณคดี” (2514) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยมองว่าเป็นการนำเสนอทฤษฎีของตะวันตกที่ยังไม่มีการประยุกต์ แต่ผู้เขียนพิจารณาว่าผลงานวิชาการที่ถือได้ว่าเป็นชิ้นแรก ๆ ของอาจารย์นี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของงานอื่น ๆ ที่ตามมาในภายหลัง

นอกจากนี้ยังเป็นงานที่ผู้วิจัยก็ทราบดีว่าเป็นงานที่มีการนำไปอ้างอิงกันมากที่สุดชิ้นหนึ่งทีเดียว (งานวิจัย, หน้า 57)

ผู้เขียนคิดว่าอาจจะน่าสนใจมากหากจะศึกษางานชิ้นนี้ว่าเป็น “ฝรั่ง” ทั้งหมดจริงหรือไม่ และต่อมาอาจารย์นำมาปรับใช้ในลักษณะใด (เช่นเปรียบเทียบกับ “ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งการวิจารณ์วรรณคดี” ที่อาจารย์เริ่มแสดงให้เห็น “ความเป็นสากล” ของวรรณคดี)

6. ผู้เขียนพบว่าผู้วิจัยสรุปงานวิจัยบทนี้ได้ดีเมื่อชี้นำไปสู่โครงการวิจัยชิ้นใหญ่ที่อาจารย์เจตนา กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นทั้งจุดยืนและแนวทางของอาจารย์เจตนาได้ชัดเจน

ส่วนการกลับมาตั้งคำถามเรื่องที่ว่าอาจารย์เจตนาสังกัดสำนักคิดใด หรือเป็นเจ้าของสำนักคิดใด เพื่อจะชี้ความล้มเหลวของการศึกษาไทยนั้น ผู้เขียนคิดว่าจะเกินจำเป็นและเลยพ้นจากประเด็นศึกษาที่ผู้อ่านกำลังสนใจไปแล้ว

วิจารณ์บทรายงาน เรื่อง ผลกระทบจากผลงานของ ศ.ดร. เจตนา ที่มีต่อวงวิชาการไทยและนานาชาติ

วิทยากร เชียงกุล

ผมคิดว่าผลงานวิจัยโครงการนี้คงจะเป็นผลงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทและความคิดของบุคคลร่วมสมัยที่ครอบคลุมเจาะลึก และใช้วิธีการทางวิชาการแบบตะวันตกที่ละเอียดที่สุดเท่าที่คนไทยเคยทำกันมา รวมทั้งการออกแบบสอบถาม, การสัมภาษณ์, การตีความทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ฯลฯ ซึ่งช่วยให้งานวิจัยมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากขึ้น โดยเฉพาะในสายตาของสกว. หรือนักวิชาการผู้ที่มีหน้าที่ต้องประเมินผลงาน เพื่อวัดมาตรฐานของการวิจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มองในอีกด้านหนึ่ง ผมก็อดจะรู้สึกไม่ได้ว่า งานวิจัยที่มีความหนาอย่างน้ำหนักจรรยนี้้ออกจะสมบูรณ์และเป็นทางการมากเกินไป จนขาดรสชาติของความสนุก ความเพลิดเพลินที่น่าจะถือเป็นส่วนสำคัญของงานศิลปวรรณกรรม และศิลปะด้านอื่นๆทุกแขนง และเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้คนทั่วไปได้หันมาสนใจสิ่งที่พวกเราไม่กี่คนในที่นี้สนใจกันมากขึ้น

ที่เริ่มต้นเช่นนี้ ขอให้ถือว่าเป็นข้อสังเกตมากกว่าข้อวิจารณ์ และนี่คือสิ่งที่ผมอยากทำมากกว่าที่จะวิจารณ์อย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการวิจารณ์ผู้วิจารณ์ซ้อนกันถึง 2-3 ชั้น งานวิจัยเท่าที่ผมได้อ่านบางส่วน คือของอาจารย์ณัฏมิตร อาจารย์ดวงมน อาจารย์สดชื่น อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสมบูรณ์จนไม่มีช่องจะให้วิจารณ์ดัดบทวิจารย์ได้มากนัก นอกจากจะวิจารณ์อย่างกว้างๆว่า น่าจะเปรียบเทียบหรือกล่าวถึงนักวิชาการ ปัญญาชนไทยคนอื่นๆที่ทำงานในทำนองคล้ายๆอาจารย์เจตนาไว้ด้วย และน่าจะวิเคราะห์บริบทของสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการเผยแพร่ความคิดและงานของอาจารย์เจตนาไว้ด้วย สิ่งที่ผมอยากทำคือ อยากตั้งข้อสังเกตในฐานะมือสมัครเล่นทางด้านวรรณกรรมศึกษาที่อยากให้ความคิดผลงานของอาจารย์เจตนา รวมทั้งผลงานของผู้วิจัยชุดนี้ได้เผยแพร่มากขึ้น และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรม มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ไปในทางที่สร้างสรรค์และเกิดภูมิปัญญาต่อสังคมไทยมากขึ้น

แม้ว่าน่าเสียดายของผู้วิจัยส่วนใหญ่ค่อนข้างจะชื่นชมกับงานของอาจารย์เจตนา มากเสียจนแทบไม่มีข้อติหรือข้อวิจารณ์ แต่งานของอาจารย์ณัฏมิตรก็ได้พยายามรวบรวมความคิดเห็นในเชิงวิจารณ์และข้อจำกัดของผลงานอาจารย์เจตนาไว้อยู่บ้าง เป็นต้นว่าเป็นงานเขียนเชิงทฤษฎี เชิงปรัชญา ใช้ภาษาเชิงสัญลักษณ์ หรือคำที่ต้องตีความ รวมทั้งการเสียดสีที่อาจจะยากเกินไป หรือแม้แต่ทำให้คนตีความคลาดเคลื่อนได้ หรืองานหลายชิ้นก็อ้างอิงทฤษฎี ศิลปวรรณกรรมของตะวันตกซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยคุ้น ทำให้อ่านเข้าใจยาก ผมคิดว่าเป็น

ประเด็นสำคัญที่ทำให้ความคิดและงานของอาจารย์ไม่แพร่หลายได้มากไปกว่านี้ แต่ไม่ใช่ความคิด หรือความจำกัดในส่วนของอาจารย์เจตนาเท่านั้น แต่เป็นความคิดของระบบการศึกษา และระบบการพัฒนาประเทศไทยทั้งหมด จริงๆแล้ว งานของอาจารย์เจตนาส่วนที่เป็นบทวิจารณ์วรรณกรรม ละคร ศิลปะด้านอื่นๆของไทย รวมทั้งคำบรรยายและบทสัมภาษณ์หลายชิ้นก็ไม่ได้เขียนยากเกินไป และคนก็อ่านกันมากพอสมควร เพียงแต่เราคาดหมายกันว่า คนไทยซึ่งมี 60 ล้านคน มากกว่าคนอังกฤษ และคนฝรั่งเศสเล็กน้อย น่าจะอ่านงานของอาจารย์เจตนาได้มากกว่านี้ รวมทั้งคาดหมายว่า อาจารย์เจตนาจะเขียนงานวิจารณ์หรือแนะนำเชิงวิจารณ์ สำหรับคนอื่นทั่วไปมากขึ้น นอกจากตำราหรือบทความทางวิชาการ ซึ่งคนจะอ่านกันได้จำกัดกว่า

ในบทความของอาจารย์ณมิตร มีกล่าวอยู่ตอนหนึ่งว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอว่า น่าจะมีการตั้งเป็นสำนักคิด (School of thought) เพื่อจะได้พัฒนาตามต่อแนวคิดทฤษฎีของอาจารย์เจตนาอย่างจริงจังเป็นระบบและต่อเนื่อง ผมเห็นด้วยว่า งานที่อาจารย์เจตนาทำเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณูปการต่อการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรม แต่ผมคิดว่าไม่จำเป็นต้องมาคิดว่า แนวคิดของอาจารย์เจตนาจะเป็นสำนักคิดใหม่ในโลกหรือในเมืองไทยหรือไม่ เพราะจริงๆแล้ว อาจารย์เจตนาผสมผสานแนวคิดทฤษฎีกับภูมิหลัง ประสบการณ์ ความคิด จุดยืนของท่านเองในการทำงานออกมาเป็นงานวิจารณ์มากกว่าที่จะคิดว่าท่านเป็นนักทฤษฎีหรือกำลังสร้างทฤษฎีใหม่ให้กับสังคมไทยหรือสังคมโลก เพราะการสร้างทฤษฎีหรือระบบคิดที่เพียงแค่หาช่องในการหักล้างคัดค้านคนอื่น หรือหาความแปลกใหม่ไปเรื่อยๆแบบที่นักวิชาการตะวันตกบางกลุ่มนิยมทำกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่มีประโยชน์ หรือสิ่งที่น่าชื่นชมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่เสมอไป การศึกษาเข้าใจทฤษฎีเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ แต่การรู้จักที่จะทำงานวิจารณ์ศิลปวรรณกรรมให้เป็นรูปธรรม คือ การสร้างงานวิจารณ์เป็นชิ้นเป็นอันออกมาน่าจะมีประโยชน์กว่า ดังนั้น สิ่งที่สำคัญกว่าการตั้งสำนักคิดแบบอาจารย์เจตนา คือ การรวบรวมประสานงาน นักวิชาการ นักวิจารณ์ทั้งหลาย ให้มาช่วยกันพัฒนางานวิจารณ์ตามแนวทางที่อาจารย์เจตนาทำกันมาอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน เช่น อาจจะร่วมมือกันทำเป็นวารสารศิลปวรรณกรรมวิจารณ์ หรือจะทำเป็นสำนักพิมพ์ หรือสถาบันมูลนิธิ เพื่อกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรมของการวิจารณ์ โดยขอให้อาจารย์เจตนาเป็นกำลังหลัก น่าจะเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ปัญหาของสังคมไทยก็อย่างที่เรารู้กันว่า เป็นปัญหาของชนชั้นที่น่าที่สนใจแต่เรื่องการศึกษาวิจัยเพื่อการทำมาหากิน เพื่อมาพัฒนาทางวัตถุมากกว่าภูมิปัญญาหรือศิลปวัฒนธรรม แม้แต่หน่วยงานที่ให้ทุนวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ บางครั้งก็เรียกร้องความเป็นวิชาการแบบวิทยาศาสตร์มากเกินไป จนทำให้งานวิจัยทั้งหลายมักจะยาวเกินไป เป็นทางการเกินไปจนไม่ค่อยน่าอ่าน เหมาะที่จะวางไว้บนหิ้งมากกว่า หน่วยงานให้ทุนและวงวิชาการยังไม่ค่อยยอมรับงาน

วิจัยหรืองานเขียนงานสร้างสรรค์ใหม่ระดับที่เหมาะสมจะเผยแพร่สู่ประชาชนส่วนใหญ่ ผมคิดว่าเราจะต้องตระหนักถึงภาพในวงกว้างนี้ด้วย ต้องดูปัญหาบริบทของสังคมไทยด้วย จึงจะทำงานและแนวคิดของอาจารย์เจตนาแพร่หลายได้มากกว่านี้ เช่น น่าจะมีการทำสรุปและย่อให้ง่ายผลงานและแนวคิดของอาจารย์เจตนาและนักคิดไทยท่านอื่นๆ ให้คนระดับนักเรียนมัธยม นักศึกษาประชาชนทั่วไปอ่านกันได้ผลิตเพลินพอสสมควร ส่งเสริมการแปลและสร้างสรรค์วรรณกรรมดีๆ ออกมามากขึ้น จะได้เป็นบันไดยกระดับให้คนไทยสนใจการอ่าน การแสวงหาภูมิปัญญาและความบันเทิงที่มีรสนิยมนิยมเพิ่มมากขึ้น

วิกฤติทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ใช่วิกฤติทางการเงินเท่านั้น หากพิจารณาให้ลึกแล้วมันคือ วิกฤติทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมด้วย จนถึงขณะนี้ชั้นชั้นนำของไทยก็ยังไม่เข้าใจว่า วิกฤติครั้งนี้คืออะไร พวกเขาได้แต่ปกป้องตนเอง และขัดหอดความผิดให้คนอื่น และยังหลอกหลวงตัวเองและประชาชนต่อไปว่า ถ้าเปลี่ยนผู้บริหารด้านเศรษฐกิจการเงินแล้วจะแก้วิกฤติได้ ในช่วงวิกฤติเช่นนี้ นักมนุษยศาสตร์ นักวิจารณ์ศิลปวรรณกรรมทั้งหลาย น่าจะให้เป็นโอกาสที่บอกให้ชนชั้นนำและประชาชนรู้ว่า ถ้าหากสังคมไทยไม่คิดถึงการที่จะต้องเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดค่านิยมของไทยส่วนใหญ่ที่ยึดติดอยู่กับคำโฆษณาชวนเชื่อ สรรเสริญเยินยอชนชั้นนำกัน ให้เป็นสังคมแห่งการใฝ่เรียนรู้ สังคมแบบการรู้จักคิด และวิจารณ์กันอย่างสร้างสรรค์เอาจริงเอาจังแล้ว เราจะไม่มีความแก้ไขวิกฤติครั้งนี้ได้อย่างแท้จริง สังคมไทยในอนาคตอาจจะเผชิญกับหายนะ ความจลาจลวุ่นวาย โดยที่ประชาชนไม่เข้าใจว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นด้วยซ้ำ

บทวิจารณ์ร่างรายงานการวิจัย "นักคิด-นักวิจัยไทย : เจตนา นาควัชระ"

ผศ. ดร. ไชยันต์ รัชชกุล

งานวิจัยฉบับรวมพลั้งนี้ นับว่าเป็นความพยายามที่น่านิยมนอย่างยิ่ง การที่ต้องใช้ผู้วิจัยหลายคน ทำงานสำรวจวิจัยงานด้านต่างๆ ของอาจารย์เจตนา นั้น ย่อมก่อให้เกิดความคาดหวังว่า จะได้มีการสำรวจงานของอาจารย์อย่างถี่ถ้วน จนนำไปสู่หรือ"พบ"แนวความคิดของอาจารย์เจตนาในเชิงสรุปสังเคราะห์ หรือที่ยิ่งกว่านั้นคือในแง่มุมที่ต่างออกไป หรือนอกเหนือไปจากที่อาจารย์เขียนเสนอไว้เองแล้ว ผู้วิจารณ์ (ซึ่งขอใช้เป็นสรพนามที่หนึ่งในข้อเขียนชิ้นนี้) จึงถือความน่าจะเป็นนี้เป็นแนวในการเสนอบทวิจารณ์ต่องานวิจัยนี้ โดยเฉพาะในส่วนแรก (๑) ที่เป็นส่วนที่มองป่าทั้งป่า อีกส่วนหนึ่ง (๒) เป็นการมองต้นไม้บางต้นที่ผู้วิจารณ์ขอแทรกเข้าร่วมวงสนทนากับนักวิจัยด้วย

(I) ข้อสังเกตในประเด็นปัญหาหลัก

งานวิจัยนี้ครอบคลุมงานของอาจารย์ได้หมดหรือไม่? คำถามนี้มีได้หมายความว่า ต้องนำเสนอผลงานของอาจารย์ทุกบทความ ทุกเล่ม แต่อยู่ที่การเลือกและรวบรวมงานที่จะทำให้เข้าใจอาจารย์เจตนาอย่างรอบด้าน หรือถ้าไม่รอบด้าน อย่างน้อยก็ทำให้เห็นโครงหลักความคิดของอาจารย์ เรื่องนี้เป็นเรื่องของ"ค่ายกล" กล่าวคือผู้วิจัยจะตระหนักว่างานเฉพาะชิ้นใดสำคัญ หรืองานเฉพาะชิ้นใดสำคัญกว่าชิ้นใด ก็จำเป็นต้องรู้งานองค์รวมทั้งหมดก่อน ในทางกลับกันการจะเห็นทั้งหมดจำเป็นต้องมาจากเฉพาะส่วน เพราะฉะนั้นงานวิจัยจึงเป็นการเดินทางระหว่างภาพจุลภาคกับภาพมหภาค หรือถ้าจะใช้ศัพท์ที่อาจารย์เจตนาชอบใช้คือ "การสนทนา" (dialogue) ซึ่งเป็นวิธีการสำคัญวิธีหนึ่งของมนุษยศาสตร์ ก็จะเรียกได้ว่าเป็นการสนทนาระหว่างจุดย่อยกับจุดใหญ่ กลับไปกลับมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อองค์รวมยังเป็นภาพที่ยังพรางมัว ก็ยากที่จะวางตำแหน่งของส่วนที่เป็นองค์ประกอบ ฉะนั้น ภาพเฉพาะส่วนภาพใดจะสำคัญหรือไม่ผู้จะสำคัญในเชิงเปรียบเทียบจึงขาดมาตรการตัดสิน

คำถามที่ตามมาคืองานวิจัยทั้งหมดนี้ให้ภาพรวมความคิดของอาจารย์หรือไม่? หรือว่าแต่ละบทก็เสนอภาพเล็กแต่ละภาพ ให้ผู้อ่านประสานต่อรูปให้ครบเป็นภาพใหญ่ด้วยตนเอง หากคณะผู้วิจัยเห็นว่างานของอาจารย์เจตนาทั้งหลายหลายหลาก จึงมิได้เสนอหลักคิดหลักๆ ว่าเป็นแกน ไม่ว่าคำตอบจะตอบรับหรือปฏิเสธ ผู้วิจารณ์ก็เชื่อว่า เป็นคำถามที่สำคัญที่กำหนดแนวทางการวิจัย

และก็จะประเด็นตั้งให้ถกเถียงได้กันไป แต่อย่างน้อยก็จำเป็นต้องมีคำถามนี้และพยายามตอบ

ผู้วิจารณ์เห็นว่าแกนความคิดหลักซึ่งเป็นทั้งโลกทัศน์และแนวความคิดทางวิชาการของอาจารย์เจตนา ที่สามารถศึกษาได้จากงานเขียนนั้นมาจากสกุลความคิดทางด้านวรรณคดีศึกษาของอาจารย์ ซึ่งก็คือ การประเมินคุณค่า บทความภาษาเยอรมัน "Werthen oder nicht werthen" เป็นข้อเขียนสำคัญที่ย้ำจุดยืนอันหนักแน่นของอาจารย์ งานนี้พิมพ์ในปี ๑๙๔๖ เป็นเวลา ๔ ปีหลังจากพิมพ์ "แนวทางการประเมินคุณค่า" (๒๕๒๕) ข้อมูลปีที่พิมพ์นี้อาจจะไม่สำคัญในตัวเองหรือสำคัญเพียงแต่ในการเรียงลำดับก่อนหลังในบรรณานุกรม ถ้ามิได้พิจารณาในแง่เนื้อหา ทั้งนี้เพราะเราสามารถจะเห็นได้ว่า แนวทางการวิจารณ์วรรณคดีที่อาจารย์ได้รับอิทธิพลของ Leavis มาครั้งทศวรรษ ๓๐-๔๐ หรือสามารถสืบสาวไปถึง Matthew Arnold เมื่อปลายศตวรรษก่อนได้นั้น ในสมัยหลังมานี้ถูกโจมตีจากหลายสกุลความคิดและทฤษฎีด้วยกัน ซึ่งอาจารย์ก็ได้สำรวจอย่างละเอียดถึงความคิดในช่วงตลอดศตวรรษมานี้ การสำรวจนี้แม้ว่าอาจารย์จะเห็นคุณค่าของการประเมินคุณค่า หรือก็น่าจะมีผู้วิจารณ์เชิงวิพากษ์ก็อาจจะกล่าวว่า อาจารย์ตีความทฤษฎี สกุลความคิดต่างๆ เหล่านี้จากแว่นการประเมินคุณค่าของอาจารย์ แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงกันนอกขอบเขตของการวิจารณ์นี้

งาน "Werthen oder nicht" ในแง่หนึ่งเป็นการตั้งรับ ส่วนอีกแง่หนึ่งเป็นการตอบคำถามที่อาจารย์ยึดถืออย่างมั่นคง และแนวการวิจารณ์วรรณคดีนี้เป็นต้นลำธารหลักของความคิด ผลงานอื่นๆ ทั้งเรื่องใหญ่ๆ เช่นการให้ความหมายต่อวิชามนุษยศาสตร์ ถึงบทวิจารณ์งานเขียนของอัคศิริ ธรรมโชติ และที่สำคัญคือวิเคราะห์วรรณกรรมบทละครของเบรคท์ ซึ่งเป็นงานชิ้นใหญ่ที่สุดของอาจารย์ต่อนักประพันธ์คนหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การจะเข้าใจอาจารย์เจตนาได้ดีนั้น คือการทำความเข้าใจแนวคิดการประเมินคุณค่านี้ โดยผ่านงานวิจารณ์ที่อาจารย์ได้ทำจริงๆ มิใช่เพียงแค่บอกเล่าเท่านั้นว่า การวิจารณ์วรรณคดีแนวการประเมินคุณค่าเป็นอย่างไร และอาจารย์ได้ใช้ในการวิจารณ์วรรณคดี และแสดงทัศนะในเรื่องต่างๆ จากแนวนี้อย่างไร ผู้วิจารณ์หาคำตอบต่อคำถามนี้ไม่พบในบทใด และในบทสรุปซึ่งน่าจะเป็นการสังเคราะห์ความคิดของอาจารย์เจตนา ก็ไม่ปรากฏ คณะผู้วิจัยอาจจะแย้งได้ว่า คำถามนี้ไม่สำคัญ ถ้าเช่นนั้นเราคงต้องถามและถกกันว่า ถ้าเช่นนั้นคำถามที่สำคัญคืออะไร?

ในความเห็นของผู้วิจารณ์ ความมั่นคง ความมั่นใจของอาจารย์เจตนาต่อแนวการประเมินคุณค่านี้ ไซ้ว่าแต่จะเป็นหัวใจในการวิจารณ์วรรณคดีเท่านั้น ยังเป็นแนวคิดที่อาจารย์มองมนุษยศาสตร์ (และอาจรวมไปถึงการมองโลกมองชีวิตอีกด้วย) ถ้าความหมายของมนุษยศาสตร์เป็นที่เห็นพ้องร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นการสมมุติ ที่ไม่หนักแน่นนัก นักมนุษยศาสตร์ต่างๆ สาขาที่มา

ถึงจุดนิยามความหมายของมนุษยศาสตร์จากเส้นทางต่างกัน บ้างมาจากเส้นทางปรัชญา บ้างมาจากประวัติศาสตร์ ฯลฯ อาจารย์เจตนาเดินบนถนนวรรณคดี และบนถนนสายนี้อาจารย์ชูคบเพลิง "การประเมินคุณค่า" ในหนังสือ *วิกฤติการณ์ของมนุษยศาสตร์* ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าสำคัญประดุจ เป็น "Chetana's Manifesto" กว่าปาฐกถาวัน "สืบสานปราชญา...สืบศรัทธาอักษรอาจารย์" อันเป็นการประชุมวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการของอาจารย์เจตนาและอาจารย์อาวุโสท่านอื่นๆ วิกฤติการณ์ของมนุษยศาสตร์นั้นมิใช่เป็นเพียงปัญหาร้ายแรงในสาขาวิชาหนึ่ง หรือเป็นความพิกลพิการของการศึกษาไทยในระดับอุดมศึกษาไทยเท่านั้น แต่มันเป็นวิกฤติการณ์ของสังคมไทย ของจริยธรรมของมนุษย์ เราคงสามารถจับความหมายของอาจารย์ได้ว่า อาจารย์กำลังเรียกร้องให้สังคมไทยใส่ใจต่อปัญหาจริยธรรม ถึงแม้ว่าอาจารย์จะไม่ได้เขียนแบบใบสั่งยา (prescription) เมื่อพิจารณา *วิกฤติการณ์ของมนุษยศาสตร์* (๒๕๓๘) เล่มจื๊อนี้กับเล่มอื่นๆ แล้ว ก็ จะพอเห็นได้ว่าทางที่พอจะช่วยให้คำนี้ถึงปัญหาทางศีลธรรมเป็นเบื้องต้น และปลูกฝังความชื่นชมในศิลปะ อันเป็นสิ่งที่จรรโลงและบันดาลใจให้มนุษย์ "ไต่บันไดเสียงไปสู่โลกแห่งอุดมคติ" ซึ่งวรรณคดีศึกษาถือเป็นถนนหลักสายหนึ่งนั้น สำหรับอาจารย์เจตนาแล้วก็คือ เพื่อคุณค่าในความเป็นมนุษย์

ความจริงในงานวิจัยนี้ก็ใช้ว่าจะไม่พยายามเสนอ ประเด็นข้อสังเคราะห์เกี่ยวกับความคิดของอาจารย์เจตนา ในบท"ทัศนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษา วรรณคดี และวัฒนธรรมเยอรมัน" ระบุไว้ว่า

"แก่นของแนวคิดของอาจารย์เจตนามิได้ห่างไกลจากจุดยืน...ในผลงานวิชาการในสายอื่นๆ เช่นการศึกษาวรรณคดี วัฒนธรรม ... จุดยืนของหลักการดังกล่าวได้แก่ ความมั่นคงภาคภูมิในความเป็นไทย และมองเทศด้วยสายตาไทย" (น. ๔-๕)

ข้อสรุปนี้นับเป็นการชิงธงที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว (และโดดเดี่ยวพร้อมๆกันไป) เป็นการพลิกความเข้าใจที่หลายๆคน รวมทั้งผู้วิจารณ์มีต่ออาจารย์เจตนา แม้จะไม่มีกรขยายความอย่างหนักแน่นจนผู้อ่านเห็นคล้อยตามได้ แต่ก็นับว่าเป็น 'thesis' ซึ่งไม่ปรากฏในบทอื่นๆ จะยกเว้นก็ในบทว่าด้วยการศึกษา แต่ไม่ว่าจะมีในบทอื่นใดกลับไม่สนับสนุนข้อความนี้ เช่น ในบทที่ ๒ ว่าด้วย"ความคิดและผลงาน ...เกี่ยวกับวรรณคดี ศิลปะ..." ซึ่งพยายามยกข้อความของอาจารย์เจตนามายืนยันว่าเป็น "การแสวงหาสมบัติร่วมของมนุษยชาติ" (น. ๑๑-๑๒) หรือการศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบ นอกจากจะ "มุ่งหาลักษณะสากลของวรรณคดี" แล้ว ยังจะ "ยังประโยชน์...ในด้านของการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชาติ" (น.๕๓) และผลงานทางวรรณคดีเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่า อาจารย์เจตนา "นำทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัยของไทยได้อย่างเหมาะสม" (น.๕๙)

หรือ ที่อาจารย์เจตนาเขียนไว้เองถึงการละครของเบรคชท์ ในประเทศต่างๆว่า

“เขาสามารถทำละครเบรคซท์ให้ดูประหนึ่งว่าเป็นละครพื้นเมืองของเขาเอง มีการนำเทคนิคการแสดงของแต่ละชาติและระบำพื้นเมืองมาใช้ได้อย่างไม่ขัดเขิน ละครของเบรคซท์จึงมิได้เป็นของที่‘สั่งมาจากนอก’อีกต่อไป หากแต่เป็นการสร้างศิลปกรรมขึ้นใหม่จากต้นแบบเยอรมัน โดยแปลงให้เป็นการแสดงของคนพื้นเมือง ด้วยวิธีการนี้การรับสารทางความคิดจากเบรคซท์จึงเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (๒๕๓๒: ๕๓๕)

หรือแม้กระทั่งว่า “สังคมไทยปัจจุบันเป็น ‘ฝรั่ง’ มากพอที่จะรับงานศิลปะตะวันตกที่มีความละเอียดละไมได้” (๒๕๓๒ : ๕๔๑)

ตัวอย่างที่ยกมาจากต่างบท ต่างผู้วิจัยนี้ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ข้อความในแต่ละบท ประสานกันไม่สนิทเท่าไรนัก ประเด็นนี้อาจทำให้ผู้อ่านอ่านงานวิจัยนี้ได้อย่างได้รสชาติของการเสนอความคิดที่แย้งกัน กระตุ้นให้ผู้อ่านต้องหาข้อสรุปของตนเอง แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้อ่านก็อาจจะรู้สึกได้ว่า งานวิจัยฉบับรวมพลนี้ เป็นการเล่นดนตรีแบบต่างคนต่างเล่น มากกว่าจะเป็นการเล่นประสานเสียง คำถามที่ตามมาคือ “วาทะกรหายไปในไหน?”

ทั้งนี้ทั้งนั้นปัญหาใหญ่อยู่ที่คำถามในการวิจัย เราอยากรู้อะไรในงานของอาจารย์เจตนา มิใช่เพียงว่าอาจารย์เขียนอะไรไว้ มีเนื้อหาใจความว่าอะไรเท่านั้น เพราะถ้าเราเสนอเท่านั้นก็จะเป็นโฆษก แกล้งข่าว สรุปใจความสำคัญให้สั้นๆจากของที่อาจารย์ได้เขียนไว้แล้ว หรือกล่าวในเชิงเปรียบเทียบกับคือ เล่าเรื่องวรรณคดีที่เราได้อ่านให้เพื่อนฟัง แต่วิธีนี้ย่อมมิใช่เป็นการวิจารณ์วรรณคดี

คำถามว่าเราสามารถจะหาข้อสังเคราะห์ความคิดของอาจารย์เจตนาได้หรือไม่ สืบเนื่องมาจากว่าเราตั้งคำถามอะไร แต่คำถามก็คือมีคำถามร่วมกันหรือไม่ หรือว่าแต่ละคนตั้งคำถามในหัวข้อของตนเอง ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าบางบทก็มีคำถาม และบางบทก็มีการสนทนาโต้ตอบกับงานเขียนของอาจารย์ บางบทก็ไม่มีจึงเขียนทำนองเล่าเรื่องวรรณกรรมแบบบรรยายสรุป หรือรายงานสำหรับผู้บริหารแบบที่เรียกกันในบรรดาผู้ใส่เสื้อนอกผูกผ้าผูกคอว่า “Executive Summary”

เราทราบกันดีว่า อาจารย์เจตนาสนใจและเขียนงานที่ครอบคลุมวิทยาการหลายแขนง คำถามที่ตามมาคือ ข้อคิดเห็นในเรื่องต่างๆนั้นมาจากพื้นฐานทางวรรณคดีศึกษาใช่หรือไม่? ความจริงการที่นักวิจัยหลายท่าน “เล่น” ทางวรรณคดี และเห็นประเด็น“วรรณคดีเปรียบเทียบ” ในความคิดของอาจารย์เจตนาว่าสำคัญ น่าจะเป็นข้อได้เปรียบว่าวรรณคดีศึกษาเป็นฐานเสารองรับและเสริมประกอบเข้ากับความคิดรวบยอดของอาจารย์ได้อย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วรรณคดีศึกษานั้นเป็นโลกทัศน์แกนหลักของอาจารย์ และได้แตกหน่อไปในแขนงอื่นๆ ถ้าคำถามที่ฟังดูพื้นๆนี้สมเหตุสมผล คำถามที่ตามมาอีกก็คือ แนวความคิดในวรรณคดีศึกษาที่อาจารย์ประกาศและพยายามปฏิบัติด้วยนั้น เป็นแนวหรือมาตรการในการเข้าขบคิดในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่อง การเรียนการสอน ปัญหาทางการศึกษา ไทยศึกษา ฯลฯ ถ้างานวิจัยอยู่ในแนวนี้ ภาพที่ออกมาคงทำ

ให้เห็นว่า ความคิดของอาจารย์เจตนา นั้นเป็นเอกภาพ แน่วแน่ คงเส้นคงวาอย่างต่อเนื่อง แต่อาจารย์จะมีมุมมองอื่นที่แย้งกับภาพนี้ได้กล่าวคือ ความคิดของอาจารย์อาจจะไม่สามารถลงกรอบได้ตายตัวเช่นนั้น แต่มีความหลากหลายตามสาระและปัญหาในแต่ละเรื่อง ถ้าเป็นเช่นนั้นการตีความงานของอาจารย์ก็แยกได้เป็น ๒ ปีก “ปีก unity” กับ “ปีก diversity”

เนื่องจากผู้วิจารณ์อาจจะจัดตัวเองให้อยู่ในปีกแรก จึงเห็นไปว่า น่าจะมีวาทะยากร แต่อีกปีกหนึ่งอาจจะเน้นปัจเจกลักษณะของนักดนตรี (๒๕๓๒ : ๕๒๔) จากมุมมองของผู้วิจารณ์แล้วงานวิจัยฉบับนี้ ถึงจะเป็นฉบับรวมพลังก็จริง แต่การรวมหลายแรงหลายความคิดนี้ ข้อดีนั้นไม่ต้องสงสัยเลยว่า ได้มีการพิจารณางานของอาจารย์เกินกว่าที่บุคคลน้อยคนจะสามารถครอบคลุมได้ แต่ข้อได้เปรียบของการระดมพลังนี้ ดูเสมือนว่าเป็นการแบ่งงานที่แยกความคิดของอาจารย์เจตนาออกเป็นส่วนๆ แล้วนำมาเย็บเล่มรวมกัน

ดูจากบรรณานุกรมงานของอาจารย์ในภาคผนวกแล้ว เชื่อได้ว่าสมบูรณที่สุดที่ผู้วิจารณ์ได้เคยผ่านมา แต่งานสำคัญอย่างยิ่ง “ตกสำรวจ” มิได้นำมาศึกษาให้สมค่า คือ วรรณกรรมบทละครของเบรคซท์ ซึ่งมีการเอ่ยถึงเป็นทางผ่านเท่านั้น (บทที่ ๕ น. ๒๗-๘) ทั้งๆ ที่งานนี้เป็นงานสำคัญในหลายด้านกล่าวคือ :

(ก) เป็นงานหนังสือเล่ม เมื่อเปรียบเทียบกับบทความแล้วย่อมมีน้ำหนักมากกว่ากันมาก โฉมบทความย่อเยี่ยงบางบทจึงได้รับการพิจารณาละเอียด คำถามนี้จึงกลับไปที่ประเด็นว่าอะไรสำคัญ อะไรไม่สำคัญนั้นมิได้อยู่ที่การแบ่งหัวข้อกันทำงาน แต่อยู่ที่การตีความว่าแกนหลักของความคิดของอาจารย์เจตนามีอยู่หรือไม่? ถ้ามี คืออะไร?

(ข) เบรคซท์ เป็นนักคิด นักประพันธ์ที่สำคัญยิ่งในแง่ที่อาจารย์เสนอต่อสาธารณชน โดยเฉพาะสาธารณชนชาวไทย อาจารย์เจตนาอาจจะพูดถึง กล่าวขวัญถึง พาดพิงถึงนักคิด นักประพันธ์อีกหลายคน เช่น เกอเธ่ ชิลเลอร์ มานน์ ฯลฯ แต่ไม่มีใครคนใดเลยที่อาจารย์จะเขียนและศึกษาละเอียดพร้อมกับเขียนสำหรับสาธารณชนวงกว้างเท่ากับเบรคซท์ (วิทยานิพนธ์ของอาจารย์นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับ Schlegel แต่ก็แพร่หลายในหมู่นักวิชาการเฉพาะทางมากกว่า)

(ค) เบรคซท์ นั้นเสริมส่งวัฒนธรรมการวิจารณ์ จริงอยู่เบรคซท์มิได้ใช้วลีนี้ในที่ใด แต่เราทราบดีจากแนวทฤษฎีของเขา “การทำให้แปลก” (Verfremdung) นั้นหลักการสอดคล้องกัน การที่อาจารย์สนใจเบรคซท์นั้นสัมพันธ์กับแนวคิด “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” ที่อาจารย์ชูเป็นธงอย่างใด?

การเอ่ยถึงเบรคซท์นั้นมีอยู่บ้าง เช่นในบทที่ ๕ (น. ๒๗-๘) และในบริบทอื่นๆ อยู่ประปราย แต่มิได้อธิบายถึงเขาในหัวข้อที่สัมพันธ์กับแนวความคิดของอาจารย์ หรือเบรคซท์นั้นนำเสนอในแง่ใดบ้างตามความเห็นของอาจารย์ ซึ่งย่อมจะสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์และรสนิยมทางเนื้อหาและวรรณศิลป์ของอาจารย์ได้ดีกว่าข้อเขียนบทเล็กๆ หรือเขียนตามโอกาสเป็นครั้งคราว สำหรับ

ชาวตะวันตกที่คุ้นกับงานของอาจารย์ในภาษาอังกฤษและเยอรมัน อาจารย์นั้นได้ชื่อว่าเป็น "Brecht scholar" แต่ความเป็นผู้รู้ในด้านนี้นั้น ในงานวิจัยฉบับนี้เจอจางจนเกือบไม่เห็นสี แต่กระนั้นก็ไม่สำคัญเท่ากับไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นมิติที่จะพ่วงเสริมให้เข้าใจความคิดแกนหลักของอาจารย์เจตนา

(๒) ข้อคิดเห็นในบางเรื่องในบางประเด็น

๒.๑ การที่อาจารย์เจตนาประกาศ"วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์"ไว้ให้เป็นแสงดาวศรัทธา แก่วงวิชาการและสาธารณชนนั้น การวิจารณ์ตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนี้ อาจารย์เจตนาได้วิจารณ์ตนเองในวาระโอกาสใดบ้างและสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนฐานคิดอย่างไร เช่น แต่ก่อนอาจารย์เห็นว่าตอนประหารนางวันทองนั้น ขาดเอกภาพในเชิงวรรณศิลป์(๒๕๓๒ : ๕๒๕) ข้อวิจารณ์ครั้งเมื่อจิระนันท์ พิตรปรีชา ได้รางวัลซีไรต์ใหม่ๆ (๑๙๙๔ : ๒๖) เรื่องการจัดการศึกษา (๒๕๓๙ : ๕๘-๙) เมื่อเวลาผ่านไป ฐานคิด หรือทัศนะของอาจารย์เปลี่ยนไป อาจารย์ก็เปลี่ยนความเห็นที่เคยแสดงไว้ ในการเปลี่ยนความเห็นและได้วิจารณ์ตนเองไว้นั้นมีอยู่หลายเรื่อง และที่ยังไม่ได้วิจารณ์ด้วยตนเองไว้ก็คงจะมีอีก เช่น ทัศนะตั้งป้อมกับทฤษฎีบางทฤษฎีในวรรณคดีวิจารณ์ การวิจารณ์งานบางชิ้นที่ทำที่ต่างจากหลักการที่อาจารย์เสนอไว้ในการสร้างสรรค์"วัฒนธรรมการวิจารณ์" ฯลฯ จะเป็นการระของผู้อยู่ด้วยหรือไม่ที่จะได้พบเรื่องนั้นๆ มิใช่เพียงเพื่อจะชี้ให้เห็นว่าในฐานะที่อาจารย์ก็มีได้เป็นปุชนียบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นปุชชนในขณะเดียวกันด้วย อาจารย์อาจจะยอมเข้าใจผิดไปก็ได้ในบางเรื่อง บางเวลา แต่ที่สำคัญกว่าการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางความคิดตามวัยวุฒิ และวุฒิภาวะ และชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติอันหาได้ยากในหมู่ "ผู้ใหญ่" และ "ผู้ยิ่งใหญ่" ในสังคมไทย ทั้งยังเป็นการปลุกฝังการวิจารณ์ตนเอง ด้วยการปฏิบัติจริงให้ศิษยานุศิษย์และคนรุ่นหลังเอาเยี่ยง โดยเฉพาะในยุคสมัยที่เทิดทูนความเชื่อมั่นในตนเอง ราวกับว่าเป็นคุณค่าที่ควรปรารถนาว่าคุณค่าอื่นๆที่ขัดกัน เช่น ความถ่อมตน ความสงสัยในความสามารถของตนเอง ความเป็นผู้มีอิทธิบาทสี่ ฯลฯ และในฐานะนักวิชาการผู้ใฝ่รู้ อาจารย์เจตนาย่อมประสงค์ที่จะได้ยินบทสนทนาวิวาทะที่จะแตกแขนงออกเป็นความงอกเงยทางสติปัญญา เพื่อความเติบโตแห่งวงวิชาการและผู้ใฝ่รู้ใฝ่คิด

๒.๒ ผู้ที่ติดตามงานของอาจารย์เข้าใจกันอยู่ดีว่า สาขาวิชาของอาจารย์คือวรรณคดีเปรียบเทียบ แต่แนวการศึกษานี้เข้าใจกันลึกล้ำแม้ในหมู่ที่ประกาศว่าอยู่ในแนวนี้เอง ยิ่งคนนอกวงการก็ยังไม่สู้เข้าใจแจ้งชัดนัก ว่า ในวรรณคดีเปรียบเทียบนั้น เราเอาอะไรมาเปรียบเทียบกับอะไร เปรียบเทียบกันอย่างไร อาจารย์ได้เขียนงานทำนองนี้ไว้มาก ถ้าได้แรงและจัดให้เป็นระบบ

พร้อมทั้งเลือกงานของอาจารย์มาเป็นตัวอย่างให้เป็นกรณีศึกษาการวิจารณ์เชิงเปรียบเทียบ ก็จะเป็นวิทยาทานแก่วงการศึกษาศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรม

๒.๓ เมื่อเอ่ยไปถึงนักปราชญ์ นักประพันธ์ที่อาจารย์เอ่ยชื่อถึงอยู่เนืองๆ ในฐานะทั้งที่เป็นลูกศิษย์โดยตรง และศิษย์สวามิภักดิ์ เรามีสิทธิ์จะเรียกร้องจากอาจารย์จะได้บ้างหรือไม่? เช่น ในฐานะผู้รู้วรรณคดีเยอรมัน เราอยากจะ"ขอถาม" (ในความหมาย"ขอเพลง") ให้อาจารย์ช่วยอธิบายให้เราเข้าใจ หรือแนะนำให้เราได้ชื่นชม อัจฉริยภาพอย่างเกอเธ่ หรือชิลเลอร์ อย่างเป็นระบบ มากกว่าจะเพียงเอ่ยถึงแต่ชื่อ หรือเป็นเพียงบทความชิ้นเล็กๆ ("แนะนำ'เฟาสต์'ฯ") ให้เรากระหายใคร่รู้ ว่าทำไมงานอย่างของเกอเธ่ และของคนอื่นๆถึงเป็นสมบัติทางปัญญาและอารมณ์ของอาจารย์ ในแง่นี้เราอาจจะประเมินผลงานของอาจารย์ว่ามีความจำกัดที่จะให้คนไทยได้ชื่นชมกับนักประพันธ์เยอรมันผู้ยิ่งใหญ่ นับเป็นเรื่องน่าเสียดาย อาจารย์น่าจะทำงานในด้านนี้มากกว่าที่จะนั่งเป็นกรรมการในหลายต่อหลายคณะหรือไม่? หรือว่าเรากำลังเรียกร้องมากเกินไป ถึงกระนั้น ก็ยอมเป็นประเด็นในเชิงการประเมินผลงาน"ชีวิตและงาน"ของบุคคลได้

๒.๔ ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องดนตรีนั้น นับว่ามีประเด็นที่วิพากษ์วิจารณ์มากกว่าส่วนอื่นๆ แต่ในหัวข้อตอนที่วิจารณ์ดนตรีคลาสสิกนั้นให้ความรู้ความเข้าใจต่างไปจากตอนที่ว่าด้วยดนตรีสุนทราภรณ์ แม้สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้วิชาการทางดนตรี ก็พอสามารถจับความและคล้อยตามความเห็นของผู้วิจัยได้ว่าเห็น"เป็นอื่น"จากอาจารย์เจตนาในเรื่องดนตรีของไซคอฟสกีอย่างไร และรสนิยมในจารีต ธรรมเนียมของดนตรีสำนักออสเตเรีย-เยอรมันนั้นเป็นกรอบที่จำกัดในการวิจารณ์ดนตรีของอาจารย์อย่างไร ฯลฯ ส่วนในตอนที่ว่าด้วยดนตรีสุนทราภรณ์นั้น ประเด็นของผู้วิจัยคงจะขัดกับสามัญสำนึกของผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ทางดนตรีเชิงวิชาการอยู่ในหลายๆประเด็น เป็นต้นว่า "เพลงสุนทราภรณ์จึงไม่ใช่เพลงสำหรับฟัง นอกเสียจากเปิดฟังจากวิทยุ แต่เป็นเพลงที่ร้องและบรรเลง'สด'ให้คนเต้นรำ" (น. ๑๙) ผู้วิจารณ์(ซึ่งเป็นกระจำบุรีรสแกงในเรื่องจิตศิลป์) มิควรจะหาญกล้าแสดงความเห็น แต่ก็อดใจไม่ได้ที่เห็นว่า การขยับร่างกาย ทำท่าทางไปตามเสียงดนตรีนั้นดูจะเป็นเรื่องธรรมดาๆ เพลงร็อค เพลงแจ๊ซ ก็เพื่อทั้งเต้น ทั้งฟังตามอัธยาศัยของผู้ฟัง แม้แต่ในเพลงคลาสสิกที่มีขบให้ผู้ฟังนั่งอย่างสงบ การทำท่าทางดุจวาทยาภรณ์ะฟัง(ในที่ส่วนตัว) ก็ดูจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอๆ หรือแม้แต่ในโรงดนตรีขนาดใหญ่ ผู้วิจารณ์ก็เคยเห็น ผู้ฟังมากมายออกมาเต้นเป็นวงร่วมกัน เมื่อวงดนตรีบรรเลงเพลงบีโธเฟิน ซิมโฟนีหมายเลข ๙ มาถึง Movement ที่ ๔ และแม้จะไม่มีตัวเลขมายืนยัน ผู้วิจารณ์ก็ยังเห็นว่า ผู้ฟังเพลงสุนทราภรณ์ผ่านเทคโนโลยีสื่อต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ แผ่นเสียง และซีดี รวมๆกันแล้วคงจะไม่น้อยกว่าผู้ที่อยู่ในสถานที่ที่มีการ

บรรเลงสด หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ที่ถือเพลงสุนทราภรณ์ ในฐานะที่เป็นเพลงสำหรับฟังนั้นเป็นปกติวิสัยกว่าที่จะเห็นเป็นเพลงสำหรับลีลาศเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้อาจจะไม่สำคัญนักเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นสรุปของผู้วิจัยที่ว่า "การตีความและอธิบายเพลงสุนทราภรณ์ของอาจารย์เจตนา นั้น ยังขาดมิติดนตรีเรื่องทำนอง จังหวะ tone color และลีลาของเพลง โดยเฉพาะจังหวะลีลาศอันเป็นหัวใจของเพลงสุนทราภรณ์ และการวิเคราะห์เพลงสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่ในบทความของอาจารย์เจตนา ยังใช้การตีความจากวรรณคดีศึกษาอยู่มาก" (น. ๒๐) ผู้วิจารณ์ไม่อยู่ในฐานะที่จะออกความเห็นใดๆ ในเชิงการวิจารณ์ดนตรีได้ แต่ในเชิงความต่อเนื่องในการให้เหตุผล ข้อสรุปนี้ขัดกับความเห็นของผู้วิจัยเองเมื่อพูดถึงบทความของอาจารย์ "ความประสานสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์กับคีตศิลป์ในเพลงสุนทราภรณ์" ว่า "เป็นบทความที่มีความ 'อลังการ' ครอบคลุมประเด็นทางวรรณศิลป์และคีตศิลป์พร้อมตัวอย่างการวิเคราะห์เพลงอันพิสดาร" (น. ๑๐)

ในตอนที่คุณวิจัยเขียนถึงเพลงตะวันตกตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ - ๒๐ นั้นนับว่าน่าสนใจในแง่ที่เป็นการให้ความรู้แก่ผู้อ่าน แต่ในเชิงการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ การยกเพลงของเยอรมันในลักษณะนี้เป็นการ "สองทาง" ช่วยให้เข้าใจกรณีเพลงของไทยได้อย่างไร?

แถมที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าน่าสนใจ คือ แนวในวรรณคดีวิจารณ์ของอาจารย์ ซึ่งก็คือ แนวการประเมินคุณค่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าอาจารย์ได้นำมาใช้กับดนตรีสุนทราภรณ์ (น. ๑๔) ซึ่งอาจจะมากเกินไปจนอาจจะให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติด้านดนตรีน้อยไป (น. ๒๐) ถ้าประเด็นนี้ถูกต้อง ผู้วิจารณ์กลับเห็นว่า นี่เป็นอีกกรณีหนึ่งที่แสดงถึงหัวใจในการมองศิลปะ มองวรรณคดี มองโลก มองชีวิต ของอาจารย์เจตนา แต่แนวการประเมินคุณค่าในวรรณคดีศึกษาอาจจะใช้ไม่ได้กับงานศิลปะที่ไม่ได้สื่อความคิดโดยตรง เช่นดนตรีที่ไม่มีเนื้อร้อง คำถามที่น่าสนใจคือ แนวการวิจารณ์ดนตรีของอาจารย์เจตนา นั้นแตกต่างกันหรือไม่อย่างไรระหว่างดนตรีของสุนทราภรณ์กับดนตรีตะวันตกคลาสสิก และแนวพิจารณาวรรณศิลป์ที่อาจารย์สันตติเป็นปฐมนี้นั้น ได้ช่วย "สองทาง" ในการเข้าถึงคีตศิลป์อย่างไร ?

๒.๕ บทที่ ๔ ที่ว่าด้วยความคิดทางการศึกษาของอาจารย์เจตนา นั้นเป็นบทที่น่าสนใจมากที่สุดบทหนึ่ง แม้ว่าในตอนต้นจะเสนองานโดยคัดยกข้อความที่อาจารย์เจตนาได้เขียนไว้เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา อุดมศึกษา การศึกษากับมนุษยศาสตร์ ฯลฯ ถ้าไม่อ่านต่อไปถึงประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาถกเถียง ผู้อ่านก็จะเข้าใจผิดไปได้ว่า ส่วนนี้เป็นเสมือนบทย่อความคิดของอาจารย์เหมือนบางบทที่ได้อ่านมาก่อนหน้านี้ การเสนอความคิดของอาจารย์แบบตัดต่อย่อความนี้ แม้ว่าจะได้เป็นข้อสรุปสำคัญๆ ก็จริงอยู่ แต่อย่างดีก็เป็นเพียง คำคม (aphorism) อย่างร้ายเป็น คำขวัญ (slogan) ซึ่งผู้อ่านไม่สามารถติดตามขั้นตอนการจรรไนให้เหตุให้ผลได้ ซึ่งผู้

วิจารณ์เห็นว่าเป็นลักษณะเด่นของความเป็นนักวิชาการชั้นเลิศของอาจารย์ แนวการเขียนเสนอความคิดของอาจารย์เจตนาเป็นวิธีใช้เหตุใช้ผลที่มองกลับไปกลับมา มีตัวตั้งที่เสนอขึ้น แล้วก็มีความเห็นแย้งตามมา หรือเป็นแบบที่อาจเรียกได้ว่า การใช้เหตุใช้ผลเชิงสนทนา (dialogic reasoning) ซึ่งเริ่มที่"บทตั้ง" แล้วตามมด้วย"บทแย้ง" โดยที่บางครั้งอาจารย์ก็มี"บทรวบยอด"ไว้ แต่ในบางครั้งก็เป็นการฝากให้ผู้อ่านช่วยคิดต่อ วิธีการนี้เป็นแนวการนำเสนองานเขียนที่อาจารย์นิยมตั้งแต่สมัยวัยหนุ่ม (สืบมาครั้งเขียน"วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" ในชุดวรรณไวทยากร) ผู้วิจารณ์เห็นว่าวิธีการนี้น่านิยมอย่างยิ่ง น่าจะเป็นประเด็นที่ท้าทายการวิจัยด้วยซ้ำ แต่เราอาจจะมองข้ามกันไป ซึ่งก็มีส่วนทำให้งานวิจัยอยู่ในรูปยกข้อสรุปมาเสนอ แท้จริงแล้วขั้นตอนของการจาะในเหตุผลนั้นสำคัญอย่างยิ่ง คล้องกับหลักปรัชญามนุษยศาสตร์และวัฒนธรรม การวิจารณ์ของอาจารย์ ด้วยว่าเมื่อได้แต่อ่านแต่ส่วนที่เป็น ช.ต.พ.ไปแล้ว ก็ไม่ชวนเชิญให้"คิดเป็นอื่น"ได้ นอกจากจะ"รับ หรือ"ไม่รับ" อย่างที่นิยมกระทำกันแพร่หลายในวงการโฆษณาและสถาบันต่างๆที่ชอบให้ฟังแล้วเชื่อ มากกว่ายั่วให้แย้ง

ถ้าที่ไปที่มาของความคิดสำคัญ อาจารย์เจตนามีกระบวนการคิดอย่างไรเกี่ยวกับการศึกษาจึงลงมาสู่ข้อสรุปนั้นๆ แต่ส่วนต้นของบทนี้เป็นเพียงผิวข้างนอกเท่านั้น ความน่าสนใจเริ่มตั้งแต่ตอนที่สองจากหน้า ๖ เป็นต้นไป ผู้วิจัยได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความคิดของการศึกษา ม.ล.ปิ่น และ ม.ล.บุญเหลือ ว่ามีส่วนหล่อหลอมที่สำคัญต่อความคิดทางการศึกษาของอาจารย์ แต่เนื่องจากผู้วิจารณ์มีความโน้มเอียงที่จะมองความคิดอาจารย์เจตนาว่าประสานสอดคล้องกันโดยมีเสาหลักคือแนวการประเมินคุณค่า เป็นฐานรองรับ จึงเห็นว่า ความคิดของหม่อมหลวงทั้งสองนั้นความจริงเป็นเรื่องการจัดรูปแบบการศึกษาในทางปฏิบัติเป็นส่วนมาก แต่ที่สำคัญกว่าคือสารัตถะของปรัชญาการศึกษา เพราะฉะนั้นอาจารย์จึงชอบที่จะเน้นให้เห็นว่า ปัญหาของอุดมศึกษาไทยอยู่ที่จริยธรรม มิใช่วิชาการ ซึ่งข้อคิดเช่นนี้มาจากฐานคิด แนวการประเมินคุณค่าในวรรณคดีวิจารณ์ ความจริงการโยงเรื่องต่างๆให้เข้ากับวรรณคดีศึกษานั้น อาจารย์เจตนาทำอยู่เสมอๆ แม้กับวิชาการฝีมือ เชิงช่าง ไปจนถึงเนื้อหาการศึกษา "การศึกษาชีวิตมนุษย์" และถ้าจะให้เห็นว่าอาจารย์มั่นคงอย่างเสมอต้นเสมอปลายกับแนวคิดนี้ขนาดไหน ก็จะเห็นอีกว่า วิธีการเรียนการสอนก็เช่นกัน ที่โยงอยู่กับการประเมินคุณค่า (น. ๑๓)

ประเด็นนี้ชวนให้เราย้อนกลับไปที่ปัญหาพื้นฐานที่ว่า ความคิดด้านต่างๆของอาจารย์เจตนา มีความสอดคล้องรับกัน อันแสดงถึงลักษณะเฉพาะที่เป็นอาจารย์เจตนาหรือไม่? และแนวคิดในวรรณคดีวิจารณ์ "การประเมินคุณค่า" เป็นแม่กุญแจที่จะทำความเข้าใจความคิดของอาจารย์เจตนาใช่หรือไม่?

๒.๖ ข้อเท็จจริงที่งานวิจัยได้พยายามค้นคว้ามานั้น โดยจุดมุ่งหมายหรือความคิดเบื้องหลังก็คือ การแสดงถึงความสำเร็จของอาจารย์เจตนา แต่อีกด้านหนึ่งของภาพ อาจชวนให้เรา มองเป็นอื่นไปได้หรือไม่? ดังในเรื่องการเอ่ยถึงงานของอาจารย์ในงานเขียนต่างๆ (ไม่ใช่จากการตอบแบบสอบถามจากการวิจัยนี้) ส่วนที่หยิบยกขึ้นมาอ้างถึงคือเล่ม วรรณไวทยากร : วรรณคดี และ ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอ้างถึงความหมายของวรรณคดีที่พิมพ์ อยู่ในหน้าต้นๆ ส่วนงานหลักๆ สำคัญๆ นั้นมีการอ้างอิงเพียงน้อยนิด ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับทั้งคุณ ภาพและปริมาณอันมากมายแล้ว เรื่องความคิดทางการศึกษานั้นเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็น ว่า ความคิดของอาจารย์ไม่ได้เป็นที่กล่าวขวัญกันถึงอย่างกว้างขวางแต่อย่างใด จริงอยู่ที่ชื่อของ อาจารย์นั้นมีเสียง แต่ก็อาจจะเข้าทำนองผู้มีชื่อเสียงจำนวนมากที่ผู้คนได้ยินแต่ชื่อ ดังเช่นชื่อ "เกอเธ่" (ยกมาเป็นตัวอย่างเพราะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในวรรณคดีเยอรมัน และอาจารย์ก็ได้เหรียญตราชื่อนี้) กลุ่ม "ผู้มีการศึกษา" คำนึงกับชื่อนี้ดีมาก จนเกือบจะเป็นชื่อชอยแทนพระยาอรรณการประสิทธิ์ (ที่ ในฐานะบุคคลเกือบจะไม่มีใครรู้จัก) ไปแล้ว แต่คงจะมีน้อยคนมากที่รู้จักเกอเธ่ว่าเขียนงานอะไร ใ้บ้าง และความยิ่งใหญ่ของเขาอยู่ตรงไหน ชื่อของอาจารย์อาจจะเปรียบเทียบกันได้ โดยเฉพาะ ในแง่ที่ผู้คนจำนวนมากได้ยินชื่อ และกล่าวขวัญถึง แต่ที่จะได้เข้าใจถึงความคิด ข้อเสนอของ อาจารย์นั้นคงจะมีปริมาณน้อย และถ้ายิ่งนักศึกษาปริญญาตรีอ่านงานอาจารย์ไม่เข้าใจ อย่างที่ อาจารย์เอกวิทย์ตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ แม้กระทั่งผู้ที่เรียนในสาขาที่อาจารย์สั่งตัดโดยตรง คือ ภาษา และวรรณคดีเยอรมัน ก็มิรู้จัก ดังกรณีของดร.พรสวรรค์ สมัยครั้งเป็นนิสิตปริญญาตรี เราอาจจะ อนุมานได้ว่า จำนวนผู้คนที่อ่านและชื่นชมงานของอาจารย์ก็ยิ่งจำกัดอยู่ในวงเล็ก เมื่อมองจากมุม นี้เราอาจจะเห็นว่า เพียงความสำเร็จของอาจารย์เจตนาคงจะเป็นเพียงด้านเดียวของรูป

ใครบ้างที่จะมิกล่าวว่า ในเชิงผลงานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ชื่อเจตนา นาควัชระนั้นคือนักวิชาการผู้ประสบความสำเร็จ แต่ในเชิงอิทธิพลทางความคิดที่น่าจะเป็นประทีปขับความมืดในวงการศึกษานั้น ข้อมูลมิได้แสดงหรือว่า นี่เป็นความล้มเหลวของลูกผู้ชายชื่อเจตนา เราน่าจะช่วยกันเขียนบทความชื่อว่า "'เจตนา' หรือ ความล้มเหลวของอุดมศึกษาไทย" ไปลงสยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์กันบ้างหรือไม่? เราพอจะเห็นพ้องกันหรือไม่ว่า ความสำเร็จของเจตนา นาควัชระนั้นคือการสะท้อนถึงความล้มละลายของอุดมศึกษาโดยเฉพาะทางมนุษยศาสตร์ในประเทศไทย

งานวิจัยฉบับรวมพลนี้ อาจจะมีจุดหมายหนึ่งอยู่ที่การแสดงผลิตาจิตและความชื่นชมงานของอาจารย์เจตนา แต่เนื่องจากเป็นงานในรูปการศึกษาวิจัย การนำเสนอจึงมีความหลากหลายผสมกันอยู่ในต่างๆ บทโดยผู้เขียนต่างคน เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างในแต่ละบท และแม้กระทั่งภายในบทเดียวกันแล้ว ก็อาจจะพอจัดประเภทตามลักษณะการเขียนได้ว่า

(ก) ข้อเขียนสรรณูเสริญบูชาครู

- (ข) ข้อเขียนทำนองนักเรียนทำข้อสอบส่งครู จากสมุดจดคำบรรยายจากห้องเรียน
- (ค) ข้อเขียนสำหรับ “Chetana for Beginners” นำความคิด ข้อเขียนของอาจารย์ มาเรียบเรียงตามหัวข้อต่างๆ ให้ดูเหมือนง่ายขึ้น
- (ง) ข้อเขียนที่เป็นการสนทนา “ตอบโต้ และคิดต่อ” จากที่อาจารย์ได้นำเสนอไว้
- (จ) ข้อเขียนที่ประเมินคุณค่าของงาน การศึกษาเชิงวิพากษ์ จนถึงขั้นต่อยอดความคิดของอาจารย์ ตามสำนวนที่ว่า “ยืนอยู่บนป่าของยักษ์”

งานวิจัย “นักคิด-นักวิจัยไทย : เจตนา นาควัชระ” โดยคณะผู้วิจัยทั้ง ๗ ท่านนี้มีส่วนของทั้งลักษณะทั้ง ๕ ประการประกอบกัน มากน้อยต่างกันไปในแต่ละบท และในบทหนึ่งๆ ก็อาจจะประกอบด้วยลักษณะของหลายประเภทเข้าด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในประเภท (ก) (ข) และ (ค) มากกว่าจะอยู่ในประเภท (ง) และ (จ) ซึ่งก็มีแสดงให้เห็นอยู่บ้างในบางส่วนของบางบท ผู้วิจารณ์เห็นว่า งานวิจัยความคิดอาจารย์เจตนาที่มีมาถึงขั้นนี้ นั่น เป็นการสำรวจ รวบรวม จัดหมวดหมู่ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นงานวิจัยพื้นฐาน อาจถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่จำเป็น แต่เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว งานในขั้นต่อไปต้องอยู่ชั้นพิสดาร ระดับสูงขึ้นไป

เนื่องด้วยว่าข้อเขียนนี้เป็นข้อเขียนเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ผู้วิจารณ์จึงเผชิญกับคำถามที่ว่า ใครอยู่ในฐานะวิจารณ์ใคร? คำถามนี้เป็นทั้งคำนำออกตัว และสื่อความหมายที่กว้างออกไปถึงสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม ในด้านที่เป็นการออกตัวนั้นจำเป็นสำหรับผู้เขียนความเห็นต่องานวิจัยนี้ ด้วยว่าผู้เขียนอาจจะตกอยู่ในฐานะนักร้องวิจารณ์นักร้อง อันต่างจากผู้ฟังเพลงวิจารณ์นักร้อง เพราะผู้ฟังเพลงจะอยู่ในฐานะอภิสิทธิ์ที่นักร้องผู้ถูกวิจารณ์ไม่สามารถจะ “ศอกกลับ” มาได้ว่า ‘ทำไมถึงไม่มาร้องให้ไพเราะเสียเองเล่า’

ในความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ใครวิจารณ์ใครได้ เป็นการสะท้อนถึงสภาวะของความสัมพันธ์ทางสังคม รวมความกว้างขวางตั้งแต่ระดับบุคคล เช่น ลูกวัดวิจารณ์เจ้าอาวาส จนถึงระดับสถาบัน เช่น ชาวพุทธวิจารณ์สถาบันสงฆ์และเถรสมาคม ราษฎรวิจารณ์ผู้ปกครอง ชาวบ้านวิจารณ์พวกไฮโซ การวิจารณ์ในความสัมพันธ์ต่างๆ นี้เป็นไปได้หรือไม่? เข้มข้นได้ขนาดใด? และด้วยวิธีการ ในกาละ เทศะใด? อย่างไร? มองจากแง่มุมนี้ ทำให้แนวคิด ‘วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์’ ที่อาจารย์เจตนาเสนอนั้น น่าจะต้องให้กินความลึกซึ้งกว้างขวางมากกว่าที่เข้าใจกันพื้นๆ ที่อาจจะจำกัดอยู่กับเรื่องแบบฝึกหัดทางวิชาการเท่านั้น ด้วยความศรัทธาในแนวคิดนี้ของอาจารย์เจตนา และอาจจะมองได้ว่าเป็นการช่วยกันคนละไม้ละมือ ในงานใหญ่มหาศาลที่เรียกว่า ร้องทั้งสังคม myth ข้ามรุ่นข้ามสมัยมาร่วมกันสร้าง ผู้เขียนให้ความชอบธรรมแก่ตัวเองในความหาญกล้าที่เขียนบทวิจารณ์ชิ้นนี้ขึ้นว่า นอกจากงานวิจารณ์นี้จะเป็งานวิจารณ์ตนเองไปพร้อมๆ

กันด้วยแล้ว ก็เป็นการเดินตาม(แอบอยู่)หลังผู้ใหญ่ แต่ถ้าใช้ศัพท์แสงตามสำนวนที่วงวิชาการใช้กันก็คือ บทวิจารณ์นี้พยายามดำเนินตามสปีริตของเจตนา นาควัชระ มิฉะนั้นไหนเลยจะได้แหล่งบันดาลใจในความกล้าหาญในการประเมินคุณค่าจากแง่ใด

๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๑

สารภี เชียงใหม่

บทอภิปรายทั่วไปช่วงก่อนปิดประชุมทางวิชาการ

บทอภิปรายทั่วไปช่วงก่อนปิดประชุมทางวิชาการ

เรื่อง "นักคิด-นักวิจัยไทย : เจตนา นาควัชระ"

เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2541 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

ผศ.ดร.ตรีศิลป์ : จากการได้รับฟังการเสนอผลงานวิจัยและการวิจารณ์เกี่ยวกับผลงานของศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ อาจได้ข้อสรุปว่าผลงานของศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระมิได้เป็นเพียงการแสดงให้เห็นความเป็น "นักคิด-นักวิจัยของไทย" เท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นคุณลักษณะเด่นของศาสตราจารย์ ดร.เจตนา 2 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก ความเป็นปัญญาชนหรือ "ปราชญ์" ผู้รอบรู้ในวิทยาการแขนงต่างๆ ศาสตราจารย์ ดร.เจตนาดำเนินรอยตามนักปราชญ์รุ่นก่อนของไทยซึ่งเป็นผู้รอบรู้ มิใช่เพียงรู้เฉพาะสาขา และมีความรอบรู้ซึ่งสามารถประสานองค์ความรู้ด้านต่างๆ เป็นกระบวนการทัศน์องค์รวมเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในสังคมและสามารถใช้กระบวนการทัศน์ดังกล่าวเพื่อเตือนสติสังคมไทยในฐานะผู้นำทางปัญญาของสังคม

ลักษณะที่สอง ในฐานะนักวรรณคดีและครูสอนวรรณคดีซึ่งเริ่มจากการเป็น "ครูสอนภาษาเยอรมัน" ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา มองวรรณคดีว่าเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ วรรณคดีศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.เจตนา จึงเป็นมุมมองที่โยงใยวรรณคดีเข้ากับศิลปะแขนงต่างๆ และวิทยาการแขนงต่าง ๆ กระบวนการทัศน์ดังกล่าวทำให้วรรณคดีศึกษาสัมพันธ์กับชีวิตและโลก

ช่วงเวลาต่อไปนี้จะเป็นการอภิปรายทั่วไป ขอเชิญอาจารย์เอมอร นิรัญราช จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เนื่องจากมีเวลาจำกัดขอความกรุณาใช้เวลา 3 นาทีด้วยค่ะ

ผศ.เอมอร : ผู้อภิปรายต้องขอพูดเกินสามนาที ก่อนอื่นต้องขอแสดงความนับถือต่อกลุ่มคณะผู้วิจัยที่ได้ทำงานหนักรวมทั้งได้ทำงานที่ยากด้วย และต้องขอขอบพระคุณที่ได้ให้โอกาสดิฉันอ่านงานวิจัยทั้งหมด ประเด็นสำคัญที่อยากจะกล่าวถึงในที่นี้มีสามประเด็น ก่อนอื่นยกคำพูดอาจารย์ชูศักดิ์มากล่าวว่าขอให้ใช้หลักการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์ขอให้ที่ประชุมแยกเมื่อผู้อภิปรายกล่าวถึงงานวิจัยไม่ได้วิจารณ์ถึงผู้วิจัย การที่เอ่ยชื่อผู้วิจัยมานั้นเป็นการเอ่ยเพื่อให้ชัดเจนว่าพูดถึงส่วนไหน เนื่องจากงานวิจัยยาวมาก ประเด็นแรก อาจารย์ดวงมนเขียน ในแง่ที่เกี่ยวข้องอาจารย์ดวงมน ดิฉันได้เคยอ่านงานของอาจารย์ดวงมนบ้าง ซึ่งอาจารย์เรียบเรียงถ้อยคำไพเราะ สละสลวย ในส่วนที่อาจารย์พูดถึงวรรณกรรมก็พูดได้ดี ในงานวิจัยในด้านดีก็อยากจะบอกตัวอย่าง เช่นบทที่สองที่อาจารย์พูดระหว่างหน้า 17-18 มีการพูดอ้างถึงอาจารย์เจตนาในแง่ของความจริง ความหลงในวรรณกรรม ก็เป็นการที่เอามาพูดได้อย่างตรงประเด็น พูดแล้วทำให้เห็นความลุ่มลึกของอาจารย์เจตนา ซึ่งเป็นการคุ้มค่าแก่การที่อาจารย์ดวงมนพูดถึง มีอันตรายอยู่ 3 จุดด้วยกัน

ในงานวิจัยของอาจารย์ดวงมนที่เขียนถึงอาจารย์เจตนา อันตรายประการที่ 1 ในการอ้างอิงถึงวิชาตกดานเป็นการเปิดประเด็นบทที่ 1 ขึ้นมาเลย ถ้าเปิดคำพูดตกทายแบบนี้ ต้องให้เหตุผลอธิบายให้ได้ว่าพูดอย่างนี้อาจารย์เจตนาหมายความว่าอย่างไร แต่อาจารย์ดวงมนได้พูดถึงลักประโยคเดียวหรือนิดหน่อย แล้วเปลี่ยนข้ามไปพูดถึงเรื่องอื่น ๆ เรื่องนี้อันตรายมาก ดิฉันคิดว่า การพูดถึงวิชาตกดานเป็นวิธีใช้น้ำเสียงของอาจารย์เจตนาที่อาจารย์พูดเหมือนประชดตัวเองแต่ประชดด้วยสำนวนพูดสมัยใหม่ ซึ่งอาจมองข้ามคุณค่าของการศึกษาในวิธีแบบเก่าซึ่งมีคุณค่ามาก อย่างเช่นวิชามนุษยศาสตร์แล้วก็ทางวรรณกรรม อาจารย์ถึงเรียกว่าวิชาตกดาน ถ้าไม่อธิบายตรงนี้ให้ชัดเจน คนก็ไม่เข้าใจว่าอาจารย์เจตนาพูดอันนี้ไปทำไม แต่ก็ไม่ใช่อันตรายเทียบเท่าประการที่ 3 ซึ่งจะพูดถึงต่อไป ดิฉันจะขอมาพูดถึงอันตรายที่ 2 อันตรายประการที่ 2 อยู่ในบทที่ 1 หน้า 10 ได้มีการ quote คำพูดของอาจารย์เจตนาอย่างย่อ ๆ ซึ่งดิฉันคิดว่าสรุปเร็วไป ข้อความในหน้านี้มีคำว่า “การเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและโภคทรัพย์เพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงทางสายกลางย่อมเป็นทางหายนะ โดยเฉพาะเมื่อคนทั้งหลายได้รับวิชาปล้น... เราไปเรียนวิชาปล้นอันนี้กลับมาถึงบ้านแล้ว มันไม่มีชาวพื้นเมืองให้ปล้น ไม่มีคนอื่นจะให้ปล้น มันก็ต้องปล้นเพื่อนร่วมชาติด้วยกัน” ข้อความต่อมา “วิชาปล้นจะไปยากอะไร วิชา...วิธีปล้นก็ไม่ยากก็คือเรามีอำนาจสูงกว่าเราก็เอาอำนาจนั้นมากดเข้าไว้ กดในทางความคิด กดในทางเศรษฐกิจ กดในทางอื่น กดเข้าเอาไว้ไม่ให้ล้มตาอำปากได้ ถ้ากดอย่างอื่นไม่ได้ ก็ต้องใช้เวทมนตร์คาถา กดให้เขาหลงเชื่ออะไรบางอย่างที่ไร้สาระ” กล่าวโดยสรุปคือ มีการปล้นทรัพยากร แล้วอะไรต่ออะไรที่เป็นผลเสียในโลกทุกวันนี้ อาจารย์ดวงมนเขียนก้าวข้ามมาเร็วเกินไป ทำนองเดียวกับการเสนอเรื่องวิชาตกดานที่กล่าวไว้ ทำให้ดูเหมือนว่า อาจารย์เจตนาเป็นคนก้าวร้าวและรุนแรง โดยที่ไม่ได้พูดถึงความเป็นมาของคำพูดและความคิดนี้ หรืออธิบายว่าความคิดนี้มาได้อย่างไร

อันตรายจุดที่ 3 สำคัญที่สุด ดิฉันได้รู้จักอาจารย์เจตนาและก็ได้อ่านงานของอาจารย์บ้าง เนื่องจากเห็นว่าเห็นอาจารย์เป็นนักวิชาการที่ตัวจริงเป็นนักวิชาการที่แท้จริงในทပ်แก้วซึ่งหาได้ยากยิ่ง ดิฉันมักจะแวะเวียนไปคุยบ่อย ๆ เพราะถือว่าการจรรโลงทางปัญญา แต่ว่าเท่าที่ได้ศึกษางานอาจารย์บ้างและได้แลกเปลี่ยนทัศนะกับอาจารย์บ้าง คิดว่าอาจารย์ตั้งใจที่จะให้ทุกคนอ่าน คนฟังอาจารย์ได้มีการคิดไตร่ตรอง มี break through ทางด้านสติปัญญา แต่ว่าในงานวิจัยของอาจารย์ดวงมนในบทที่ 1 และบทที่ 2 ดิฉันเกรงว่าจะมีการไขว่เขวไปสักนิดหนึ่ง ก็คือมีการอ้างคำว่า “จริยธรรม” มากเป็นพิเศษ ขอยกตัวอย่างนะคะ ดิฉันไม่ได้ตั้งใจเลยที่จะลงรายละเอียดขนาดหนัก แต่ว่าเนื่องจากเห็นว่ามีคำนี้ปรากฏมากเป็นพิเศษ เดี่ยวดิฉันจะบอกว่ามันมีปัญหอะไร ในบทที่ 1 ใน 20 หน้า มีการอ้างคำว่าจริยธรรมประมาณ 5-6 ครั้ง แต่ในบทที่ 2 ในช่วงความยาวเพียง 7 หน้า ระหว่างหน้า 19-25 มีการพูดถึงจริยธรรม 13 อาจารย์เจตนาพูดถึงความกล้าทางจริยธรรมเพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาททางการศึกษาและบทบาทของมนุษยศาสตร์ในวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเราจำ

เป็นต้องมี แต่ผู้วิจัยไม่น่าจะนำไปพูดกลาดเกลื่อนในที่อื่น ๆ เนื่องจากการพูดเรื่องความกล้าทางจริยธรรมนี้จะมีปัญหาสองประการด้วยกัน ประการที่หนึ่งคือพูดไปแล้วไม่มีความหมาย แล้วอีกอย่างหนึ่งอาจารย์เจตนาไม่ได้ให้หรืออธิบายไว้ว่าความกล้าทางจริยธรรมคืออะไร แล้วทางผู้วิจัยก็ไม่ได้อธิบายออกมา อันตรายของการพูดถึงจริยธรรมนี้ประการที่สอง ก็คือ ความกล้าทางจริยธรรมคืออะไร ดังนั้นก็ต้องไปพูดในบริบท คราวนี้ปัญหาของการอ้างถึง จริยธรรมก็คือว่า ทำให้อาจารย์เจตนาซึ่งดิฉันเห็นด้วยกับผู้วิจัยหลาย ๆ ท่านที่ได้พูดในวันนี้ไปว่าอาจารย์เป็น humanist หรือนักมนุษยนิยม ก็จะกลับกลายเป็น moralist ไปในทันที ถ้ามีการอ้างถึงอาจารย์เจตนาในแง่จริยธรรมมาก ๆ แล้วอย่างไรถ้าเป็น moralist แล้วผิดตรงไหน ความจริงก็ไม่ผิดอะไร แต่คนที่ไม่เคยอ่านงานของอาจารย์เจตนามาก่อนเลยเมื่อมาอ่านงานวิจัยเช่นนี้ก็คงรู้สึกแขยงอาจารย์เป็นอันมาก ดิฉันเป็นคนหนึ่งที่คงจะเดินหนีไปก่อนไม่อ่านเลย ดิฉันไม่ต้องการพบนักเทศน์ และดิฉันจำได้ว่างานของอาจารย์ไชยันต์ รัชชกูล ที่ได้วิจัยอาจารย์เจตนาไปก่อนหน้านี้โดยทูนสกว.เช่นกัน ได้พูดถึงอาจารย์เจตนาไว้จุดหนึ่ง ซึ่งอาจารย์ไชยันต์ประทับใจมาก อาจารย์เจตนาที่พูดกับดิฉันว่าก็ถูกใจอาจารย์มากที่อาจารย์ไชยันต์พูดอย่างนี้ คืออาจารย์ไชยันต์พูดว่าอาจารย์เจตนาไม่ใช่นักเทศน์ นักสอน อาจารย์ไม่ใช่เลย อาจารย์เป็นคนที่กระตุ้นให้คิดมากกว่า พยายามระดมปัญหาให้เราคิดมากกว่า ซึ่งอันนี้ดิฉันคิดว่าใช่แน่ ถ้าใครสงสัยก็ไปคุยกับอาจารย์เจตนาได้

ประเด็นที่สองก็คือ ดิฉันได้อ่านงานวิจัยโดยรวมทั้งหมดแล้ว ก็ได้ข้อสรุปว่าบทวิจัยที่เขียนถึงอาจารย์เจตนาสองให้เห็นสารที่อาจารย์เจตนาเสนอออกมา รวมทั้งเห็นน้ำเสียง ได้รู้จัก style ของอาจารย์เจตนาได้ดีเยี่ยม ก็คือบทความชิ้นของอาจารย์ปาริชาติรวมทั้งของอาจารย์สุภางค์ ส่วนที่เป็น argument ก็มีบทความของผู้วิจัยต่าง ๆ เช่นของคุณบรรพพงศ์ เป็นต้น ในส่วนของอาจารย์ปาริชาติซึ่งดิฉันไม่ทราบว่าอาจารย์มีพื้นทางการศึกษาจากสถาบันใด และไม่ทราบว่าทำงานอยู่สถาบันใด ได้ยินมาว่าสอนอยู่ธรรมศาสตร์ งานวิจัยของอาจารย์ปาริชาติมีการมองอาจารย์เจตนาในฐานะที่เป็นนักวิจารณ์ละครซึ่งรักและเข้ามาสมัครเล่น วิเคราะห์ได้รอบคอบรัดกุมและทุกด้าน เจียบคมและชัดด้วย ดิฉันซึ่งไม่ได้ติดตามอ่านงานวิจารณ์ของอาจารย์เจตนาทุกชิ้นสามารถเข้าใจได้ทั้งหมดเลย ทั้ง ๆ ที่ดิฉันได้อ่านเพียงบางชิ้น ดังนั้นดิฉันก็อยากจะบอกว่า การวิจารณ์ของอาจารย์นพมาศเมื่อเข้านี้เป็นวิจารณ์โดยไม่มีพื้นฐาน ไม่ทราบว่าได้อ่านงานของอาจารย์ปาริชาติหมดจดหรือไม่ แล้วที่ว่าอาจารย์ปาริชาติไม่ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงของอาจารย์เจตนาก็ไม่จริง เพราะว่าอาจารย์ปาริชาติได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงของอาจารย์เจตนา และที่ดิฉันนึกแปลกขึ้นมา นึกถึงด้วย คือว่าดิฉันได้อ่านประวัติของผู้วิจัย อาจารย์ปาริชาติเป็นผู้กำกับละครเพลงเรื่อง "อมาเดอุส" ซึ่งอาจารย์เจตนาได้วิจารณ์ในทำนอง positive อยู่บ้าง ดิฉันค่อนข้างมีความหวังกับอาจารย์รุ่นใหม่อย่างอาจารย์ปาริชาติซึ่งเขียนงานวิจัยอันนี้ นอกจากเขียนเนื้อหาได้ครบถ้วนแล้ว ยังเขียนด้วยสำนวนที่ดีมาก ประเด็นที่สามอดิรวิาทก็คือว่าบทสรุปของงานวิจัยทั้ง

ชุดนี้ ทำให้ดิฉันผิดคาดในฐานะผู้อ่านหรือผู้มาฟังการวิจัย ซึ่งน่าจะเป็นการสรุปงานความคิดของอาจารย์เจตนามากกว่าตัวอาจารย์เจตนา แต่ถ้าท่านได้อ่านบทสรุปนี้ ท่านจะเห็นว่ามุ่งที่อาจารย์เจตนาเป็นหลัก เหมือนอาจารย์เจตนาเป็นปัจเจกบุคคลที่ควรจะต้องพูดถึงด้านนี้ด้านนั้น คิดโน้นคิดนี้ ดิฉันคิดว่าบทสรุปน่าจะเป็นการนำกระแสความคิดมาเป็นหนึ่ง เป็นเอก

สุดท้ายนี้จะขอเอ่ยถึง เมื่อตอนที่สกว.ระดมความคิดครั้งแรก ก่อนที่จะมีการวิจัยนักคิดอาวุโสเมื่อปีสองปีที่ผ่านมานี้ ก่อนหน้านั้นมีการระดมความคิดเกี่ยวกับการวิจัยนักคิดไทย ก็มีรองอธิการบดีของมหาวิทยาลัยศิลปากรนี่เองแต่ตอนนั้นอยู่ในตำแหน่งวิเทศสัมพันธ์ กล่าวไว้ในที่ประชุมการระดมความคิดว่าเมืองไทยไม่มีนักคิด ข้อนี้อาจารย์วิทยากร เชียงกูล คงเป็นพยานได้ ถ้าอาจารย์วิทยากรลืมก็ให้ไปตามอาจารย์เอกวิทย์ ณ ถลาง แต่กระนั้นก็ดีก็มีการวิจัยเรื่องนักคิดอาวุโสไป และครั้งนี้ก็มีการวิจัยอาจารย์เจตนาคนเดียวด้วยซ้ำ ชื่อว่า "นักคิด-นักวิจัยไทย" ถ้าท่านได้ฟังมาทั้งหมดทั้งวันนี้ และได้อ่านงานวิจัยทั้งชิ้นแล้ว ดิฉันไม่ทราบว่าคุณจะลบคำว่า "นักคิด" ออกไป เหลือแต่ "นักวิจัยไทย" หรือท่านจะยอมรับว่าเมืองไทยนี้ไม่มีนักคิด

ผศ.ดร.ตรีศิลป์ : ขอบคุณค่ะ เชิญอาจารย์ดวงมนค่ะ

รศ.ดร.ดวงมน : ที่จริงอยากฟังผู้เข้าประชุมท่านอื่นอีกหลายท่าน มีประเด็นตกค้างจากเมื่อเช้า ขอแสดงทัศนะก่อนแต่ไม่ใช่เป็นการชี้ขาด ที่จริงแล้วบทวิจารณ์ของท่านผู้วิจารณ์และผู้เข้าประชุมนั้นก็คงจะได้อยู่ในรายงานวิจัยที่จะต้องไปปรับปรุงอยู่แล้ว แต่ว่าคำว่า "เสรีนิยม", "มนุษยนิยม" คงไม่บอกว่าดิฉันเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่ในวิธีการคิดของดิฉัน ไม่ค่อยชอบติดป้าย อย่างไรก็ตามก็เป็นศัพท์ที่อาจจะรับฟังได้ แต่ก็ต้องมีอธิบาย และสิ่งที่อาจารย์ชูศักดิ์บอกว่าผลกระทบต่อนักวิจารณ์ต่อวงการวิชาการอะไรต่าง ๆ นั้น จริงๆแล้วอาจจะเป็นเพราะเราแบ่งงานกัน คงจะต้องไปอยู่ในบทที่แสดงผลกระทบ อย่างไรก็ตาม คิดว่าในบทที่พูดถึงความคิดเชิงทฤษฎี ความคิดในการวิจารณ์สามารถจะครอบคลุมถึงได้ แต่คงต้องการงานวิจัยที่รอบครอบ ะมัดระวัง มีข้อมูล และมีการวิเคราะห์ตีความที่ชัดเจน ดังนั้นที่อาจารย์ชูศักดิ์แบ่งว่ามีการศึกษาสองแนวก่อนอาจารย์เจตนา คือ "แนวนิรุกติศาสตร์" และ "แนวสังคมนิยม" ที่กล่าวว่าดูเหมือนอาจารย์เจตนาที่แนวใหม่อะไรอย่างนี้ อาจจะเป็นการสรุปเร็วเกินไปหรือไม่ เพราะถ้าเราศึกษางานของดร.วิทย์, พระยาอนุมานราชธน และหม่อมหลวงบุญเหลือ งานของท่านไม่จัดเป็นเป็นแนวนิรุกติศาสตร์แน่ เพราะฉะนั้นใน part แรกที่จำเป็นต้องเชื่อมโยงความคิดของอาจารย์เจตนา กับนักคิด 3 ท่านนี้ จึงอาจจะยาวสักหน่อยเพราะอาจจะต้องวิเคราะห์ว่า ความคิดของท่านเหล่านั้นเป็นอย่างไร นอกจากนี้อาจารย์เจตนาก็ไม่ปฏิเสธในแนวนิรุกติศาสตร์หรือแนวสังคม แต่ก็ไม่ได้บอกว่่านั้นเป็นสิ่งที่จะต้องใช้ เช่นเดียวกับแนวความคิดที่เน้นความกล้าในทางจริยธรรม อาจ quote มากเกินไป อาจารย์ได้ชี้ว่าถ้าเราจะศึกษาให้เห็นวิวัฒนาการของวรรณคดี (ดูวรรณวิทยากร) เราไม่สามารถปฏิเสธการศึกษา นิรุกติศาสตร์ นักวิจารณ์ทั่วไปอาจจะเลือกศึกษางาน

ร่วมสมัยหรืองานที่ตนเองพอใจ แต่นั่นไม่ใช่วิถียุญาณของนักวิจัยหรือนักวิจารณ์ที่แท้จริง ดังนั้น อาจารย์เจตนาฉันไม่ได้ปฏิเสธแนวทฤษฎีศาสตร์ อาจารย์สดชื่นได้พูดเมื่อเข้าว่าอาจารย์ประทับใจ ในคุณพระวรเวทย์พิสิฐ จากการที่ได้สนทนากับอาจารย์เจตนา ได้ฟังท่านบรรยายในหลายครั้งด้วยกัน ได้อ่านบทความเรื่อง “เอกลักษณ์ไทย...” ท่านได้ชี้ความโหดของการศึกษาแบบเก่าใน คณะอักษรศาสตร์ เพราะฉะนั้นที่อาจารย์เอมอรพูดว่าดิฉันยกข้อความว่า อาจารย์เจตนาฉันยก ตัวเอง ตั้งตัวเองเป็นอาจารย์ในสาขาดักดานวิทยา แล้วก็บอกว่ามันเป็นความก้าวร้าว ปฏิเสธคุณค่าของการศึกษาของยุคเก่านั้นไม่จริงอย่างแน่นอน และถ้าดิฉันจะเขียนน้อยไปเนื่องจากพยายาม จะเขียนให้กระชับ ดิฉันขออ่านบทที่หนึ่งเพราะท่านทั้งหลายไม่ได้อ่าน ที่อาจารย์เอมอร์กล่าวว่าเป็นความก้าวร้าว รุนแรง อันที่จริง ผู้วิจัยเขียนว่า “ข้อเขียนคำบรรยายของอาจารย์มักทิ้งข้อคิด ให้ไปคิดกันเสมอ คำว่า ‘ดักดานวิทยา’ เป็นศัพท์บัญญัติขึ้น กล่าวได้ว่าคำนี้เป็นการวิพากษ์ วิจารณ์สังคมไทยและโลกในยุคโลกาภิวัตน์ด้วย ในแง่ที่คนส่วนใหญ่พากันหวาดกลัวความดักดาน พยายามแสวงหาความก้าวหน้าที่วัดด้วยวัตถุและเทคโนโลยี เพื่อหนีความดักดานให้ไกลที่สุดจน กลายเป็น ‘พลวัต’ ของสังคมร่วมใหม่ แม้แต่ในชั้นอุดมศึกษา ‘ความคิดกระแสหลักก็เข้าไปในรูป ของการสร้างความคิดชัดเจนในวิชาที่บางแขนงนำไปสู่ความมั่งคั่งทางโคคทรัพย์ ด้วยวิทยาการที่ ไม่ตามกระแสก็มักจะเจตนาตายไปเองโดยธรรมชาติ” อ้างจากคำบรรยายในวันเชิดชูเกียรติอาจารย์ อาวุโสที่มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อปีที่แล้ว ดิฉันได้เขียนต่อไปว่า “อาจารย์เจตนาใช้คำว่า ‘ดักดาน วิทยา’ กระตุ้นให้คิดว่า ความดักดานอาจไม่ได้หมายถึงการตามไม่ทันความเจริญของยุคสมัย อย่างที่เข้าใจกัน หากแต่เป็นการทวนกระแสด้วยการเลือกอย่างจงใจ ผู้จะทวนกระแสอันเกี่ยวข้อง กรากนี้ได้ย่อมต้องมีความแข็งแกร่งทางจิตใจ เล็งเห็นแก่นสารอันแท้จริงที่ควรแสวงหา น่าสังเกต ว่าบุญคุณของบ้านเมืองคือข้อเรียกร้องที่กำหนดภาระกิจของผู้ดำรงตนอยู่ ในสาขาวิทยาการนี้ ดัง ที่อาจารย์กล่าวถึงการเลือกทำงานสอนภายหลังทำงานบริหารอยู่ระยะหนึ่ง”

สาเหตุที่อาจจะ quote มากไปอาจเป็นเพราะว่าดิฉันคิดว่าในความเป็นจริงนั้น เมื่อต้อง ออกจากบริบทที่เป็นอันตราย จริงๆแล้วมีการเชื่อมโยงกันต่อไป อาจารย์เจตนาเชื่อในความไม่ดี เชื่อในความไม่รู้ เชื่อในความเที่ยงธรรม เชื่อในการมองโลกอย่างลึกซึ้ง นั่นคือที่มาของการขดเชย ความเป็นอัตวิสัย ซึ่งอาจไม่แม่นยำตรงกับกระบวนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ แต่อาจารย์ก็ เปิดทางว่า ความกล้าทางจริยธรรมนั้นไม่มีสูตรตายตัว มันอยู่ที่เราจะค้นพบเอง มันไม่ใช่สูตรที่ ใครจะคิดขึ้นแล้วบังคับให้ใครเชื่อ เพราะฉะนั้น อาจารย์จะบอกว่าส่วนที่เหนือจากข้อเท็จจริง มัน ยังไม่มีข้อยุตินะคะ นอกเหนือไปจากระดับข้อเท็จจริงมันเป็นระดับของความคิด ซึ่งการตรวจสอบ นำไปสู่ปฏิริยาว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่ตรวจสอบไม่ได้ว่าถูกหรือผิด ฉะนั้น เราต้องใจกว้าง รับว่าวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์จะนำไปสู่ปฏิริยาตอบโต้ซึ่งเป็นเรื่องของความคิดความเห็นและ ไม่จำเป็นเสมอไปในการโต้แย้งว่าสิ่งนี้ถูกหรือผิด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ผู้โต้แย้งไม่ควรจะบอกว่าไม่

สามารถประเมินคุณค่าได้ การไม่สามารถประเมินคุณค่าได้เป็นการปิดความรับผิดชอบ และเป็น การชี้ว่าตนไม่มีความกล้าทางจริยธรรม ทักษะทั้งหลายก็ยังมีกรถเคียงได้แย่งกันต่อไป คงไม่ ได้หมายความว่า การ quote คำว่า "จริยธรรม" มากเกินไป จะเป็นสิ่งที่ทำให้อาจารย์เจตนาเป็น บุคคลที่น่า รังเกียจ ส่วนบทสรุปที่เขียนให้เห็นว่าอาจารย์เป็นปัจเจกบุคคล เป็นนักคิดที่พัฒนา ตัวเองมาอย่างไร มีที่มารากฐานความคิดที่สัมพันธ์กับแนวคิดของอาจารย์ และสิ่งที่เป็น feedback จากบทสอบถามที่ชี้ความแตกต่างของการเติบโตของเด็กยุคใหม่กับรากฐานของ อาจารย์นั้น ที่ต้องเน้นความเป็นปัจเจกบุคคลนั้นก็เพราะว่าหัวข้อของงานวิจัยนี้คือ "นักคิด-นัก วิจัยไทย : เจตนา นาควัชระ" อาจารย์ชี้ว่ามนุษยศาสตร์นั้นให้ความเชื่อมั่นต่อปัจเจกบุคคลที่จะ ค้นพบสิ่งที่เขาอาจจะแสวงหาได้ด้วยตนเองในกระบวนการมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ในวิถีทางที่ไม่ ปฏิเสธการเปิดรับประสบการณ์อันหลากหลาย

ผศ.ดร.ตรีศิลป์ : เชิญอาจารย์นิตยา มาสะวิสุทธิ ผู้ถือได้ว่าเป็นสหชาติของอาจารย์ เจตนาเพราะเกิดวันเดือนและปีเดียวกัน

อาจารย์นิตยา : คืออาจารย์ตรีศิลป์เอ่ยว่าสหชาติพอดี ดิฉันจะพูดอย่างนี้ว่า อาจารย์ เจตนาเกิดวันเดียวกัน เดือนเดียวกัน ปีเดียวกัน ห่างกัน 33-34 นาที แล้วเพื่อนๆที่รู้จักอาจารย์ เจตนามักจะพูดว่า "แล้วทำไมอ.เจตนาเขาเป็นอัจฉริยะ" แล้วก็หยุดไว้แค่นี้ไม่เคยพูดต่อ ในฐานะ ที่เป็นสหชาติใคร่ขอถือโอกาสนี้ตอนนี้แสดงความยินดีหรือภาษามิตรเรียกว่า "มุทิตาจิต" ที่มีการ เปิดตัวอาจารย์เจตนาในวันนี้ รู้สึกดีใจมากเลยที่มีการนำผลงานของอาจารย์เจตนามาวิเคราะห์ วิจัยให้เป็นที่ยอมรับ ทั้งๆที่ไม่ค่อยได้มีโอกาสช่วย อยากช่วย แต่ก็ไม่สามารถจะทำได้ เพราะ ว่าทำงานอยู่กับโครงการวิจัยของอาจารย์เจตนา ดิฉันคิดว่าถึงเวลาแล้วที่นักวิชาการทางมนุษยศาสตร์ จะได้รับการยกย่องในสังคมวัตถุนิยมมักจะมองข้ามความสำคัญของวิชาการสาขานี้ไป ดิฉันคิด ว่านักวิชาการอย่างอาจารย์เจตนาคงไม่สามารถ (ในชาตินี้และในชาติหน้า) ที่จะแก้ปัญหา ประเทศชาติที่กำลังวิกฤตทางเศรษฐกิจในขณะนี้ หรือไม่สามารถทำให้ประเทศร่ำรวยขึ้นมาได้ แต่ ที่สังคมไทยได้จากนักคิดอย่างอาจารย์เจตนาซึ่งดิฉันคิดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นสิ่งที่สังคมไทย ต้องการมากในขณะนี้คือ "พลังทางปัญญา"

ผศ.ดร.ตรีศิลป์ : มีผู้ยกมือพร้อมกัน 3 คนจากกลุ่มอาจารย์พรสวรรค์ ขอเรียนเชิญ อาจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

ผศ.สุวรรณา : ขอพูดในนามกลุ่มสามคนเลยนะคะ เพราะอีกสองคนนั้นคือช่วยยกมือให้ ในฐานะคนที่มาฟังด้วยความเคารพภูมิปัญญาของท่านผู้เป็นประเด็นของการวิจัย และเคารพความ กล้าหาญของคณะผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยแทบจะไม่เชื่อว่ามีใครที่จะกล้าตั้งข้อวิจารย์อาจารย์ เจตนา โดยแยกแยะประเด็นออกไปกว้างขวางและลึกซึ้งอย่างนี้ โครงการวิจัย "นักคิด-นักวิจัยไทย: เจตนา นาควัชระ"นี้ ผู้วิจัยแอบตั้งชื่อเล่นๆว่า "วิจัยเจตนา" ดิฉันเห็นว่าโครงการวิจัย 2 โครงการ

ใหญ่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอาจารย์เจตนา นั้น สองสะท้อนซึ่งกันและกัน โครงการวิจัย “กวีนิพนธ์ในฐานะพลังทางปัญญา” ที่ผู้อภิปรายเรียกเล่น ๆ อีกเหมือนกันว่า “เจตนาวิจัย” นั้น คงจะมีรายงานผลที่ชัดเจนและน่าทึ่งอย่างยิ่งในวงวิชาการ แต่เรื่อง “วิจัยเจตนา” นี้ออกจะลำบาก เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายปรบมือให้คณะผู้วิจัยอีกครั้งหนึ่ง ในความกล้าหาญและความพากเพียรทำงานจนสำเร็จออกมาได้ขนาดนี้ ดิฉันเองนั้นมีความเห็นว่า อาจารย์เจตนาเป็น “ภูมิปัญญาที่ล้นไหล” ของสังคมไทย แต่ “ล้นไหล” ในกรณีนี้ไม่ได้แปลว่า “ศัตรูที่จับไม่ได้” อย่างในบทความของอาจารย์เจตนา แต่หมายความว่า อาจารย์เจตนา นั้นท่านล้นไหลไปในทุกช่องทางของความรู้ ไม่เคยติดขัดทางไหนเลย อาจเป็นเพราะอาจารย์เป็นคนไทยที่เรียนวิชาเยอรมันศึกษาจากครูอังกฤษ โดยผ่านความเชี่ยวชาญฝรั่งเศส เพราะฉะนั้น การที่เราจะมาตั้งประเด็นข้อสรุป ตั้งหัวข้อวิจัยอะไรก็ตามเกี่ยวกับอาจารย์เจตนา เราจะต้องระลึกละเมอว่า สิ่งที่เราได้นั้นจะเป็นข้อสรุปหรือผลการวิเคราะห์วิจัยประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งของภูมิปัญญาไทยที่ล้นไหลตลอดเวลา ไม่เคยหยุดนิ่ง เป็นเหมือนสายน้ำที่ไหลต่อเนื่องไม่ขาดสาย การที่จะจับสายน้ำให้หยุดนิ่งเพื่อจะดูว่าน้ำตรงนั้นตรงนี้เป็นอย่างไร สีอะไร ร้อนหรือเย็นแค่ไหน คงจะเป็นไปได้ยากยิ่ง

ดิฉันเคยปรารภกับคณะผู้วิจัยว่า ถ้าเราอยากจะแสดงความชื่นชม ความเคารพครูของเราอย่างที่เราเรียกกันว่า แสดงอาศิรวาท เราต้องไม่กลัวใครมาว่ามาตำหนิ เพราะถ้าคนๆ นั้นไม่ดีจริง ใครเลยจะกล้ามาแสดงอาศิรวาท ฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องออกตัวเรื่องอาศิรวาท และที่ดิฉันพูดมาทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะสรุปว่า โดยคุณลักษณะของอาจารย์เจตนา และความพยายามของผู้วิจัยทั้งหลายที่ปรากฏผลในวันนี้ เป็นการแสดงความสามารถของท่านอย่างเต็มที่ ผ่านบุคลิกเฉพาะตัวของแต่ละคน ดิฉันจึงขอเสนอว่า หลังจากการเสนอผลรายงานวันนี้ ดิฉันหวังว่าท่านจะไม่ปรับผลของการวิจัยจนสูญเสียเอกลักษณ์ของแต่ละคนหรืองานแต่ละส่วนไป เพราะความเป็น “เจตนา นาควัชระ” คือ ความเป็นภูมิปัญญาไทยที่ล้นไหล ไม่หยุดนิ่ง “ข้อเสนอแนะจากผู้วิจารณ์และท่านผู้ฟังก็คือข้อคิดสำหรับเพิ่มเติมลงในสายน้ำสายนี้ ดิฉันเชื่อว่างานทุกชิ้นทุกส่วนในรายงานผลการวิจัยนี้เป็นงานที่มีประเด็น มีความหมาย และมีคุณค่าน่าสนใจ แม้จะมีความไม่สอดคล้องกันในบางแง่ แต่ก็เรียกได้ว่าเป็นงานที่น่าภูมิใจอย่างยิ่งค่ะ

ผศ.ดร. ตรีศิลป์ : ขอบคุณาจารย์สุวรรณาค่ะ และเชิญอาจารย์สุภาวงศ์ค่ะ

รศ. ดร. สุภาวงศ์ : เมื่อกลางวันนี้ ดิฉันได้มีโอกาสเรียนถามอาจารย์เจตนาว่า ที่พวกเราเขียนอะไรเกี่ยวกับอาจารย์ อาจารย์จะว่าอย่างไร อาจารย์ตอบเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Vous me prenez trop trop sérieux” แปลว่าพวกคุณเอาผมไปพูดจริงจังเกินไป ความจริงผมไม่ได้ serious ขนาดนั้น ผู้อภิปรายจึงกล่าวต่ออาจารย์ว่าให้ปลอบอาจารย์... บังอาจปลอบว่า อาจารย์นี่ก็เสียว่าเป็นหลวงพ่อกที่ไปหวนขณะหลับตา สวดมนต์แล้วหยุดเทียนลงไปเรื่อยๆ แล้วพวกลูกศิษย์มา

ชะโงกดูในหม้อน้ำมนต์แล้วก็เห็นตัวเลขต่างๆ เขาก็เอาไปใช้แทงหวยตามความต้องการของเขา ที่เล่าเล่นๆ ก็เพราะว่าอยากจะเชื่อมโยงต่อว่า เมื่อที่เราพูดกันอยู่ว่าอาจารย์เจตนา ท่านเป็นนักคิด หรือนักวิจัย ดิฉันขอยืนยันว่าท่านเป็นนักคิด ท่านไม่ใช่ นักคิดทางมนุษยศาสตร์อย่างเดียว ในฐานะที่ผู้อภิปรายเป็นนักสังคมวิทยา จึงยืนยันได้ว่าแนวคิดที่อาจารย์ได้เสนอนั้นอยู่ในฝ่ายสังคมศาสตร์ สิ่งนี้ควรจะต้องการนำไปขยายความและทำตามไป เมื่อเรายอมรับว่าท่านเป็นนักคิดจะมาให้ท่านบอกว่าจากนี้ไป ต้องทำอะไรบ้างก็ผิดวิสัยนักคิด ท่านทำหน้าที่ของท่านแล้ว ท่าน shoot ฟุตบอลมาแล้ว ก็เป็นเรื่องของคนอื่นที่จะต้องรับลูกไป ความคิดสำคัญๆ ของอาจารย์ 3 เรื่อง ซึ่งควรจะได้พิจารณาว่ามีนัยต่อสังคมไทยอย่างไร แล้วก็ควรจะทำอย่างไรต่อไปบ้างหรือไม่ ในส่วนนี้ ที่จริง อาจารย์สนิทมิตรกับอาจารย์วิทยากรจะขยายความเพิ่มขึ้นหลังจากนี้ ประเด็นแรก เรื่องวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ ไม่ใช่เฉพาะการวิจารณ์วรรณคดี แต่หมายถึงการวิจารณ์โดยทั่วไปในสังคม อาจารย์ได้ชี้ประเด็นไว้เองเลยว่า อาจารย์ต้องการให้มีการใช้วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ เพื่อสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย อาจารย์พูดไว้เองว่าหนทางของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์จะช่วยนำไปสู่สังคมที่ใช้ปัญญา เป็นแสงนำทาง มีความเคารพในศักดิ์ศรีของแต่ละคนและปราศจากความรุนแรง สิ่งนี้สังคมไทยต้องการมาก ถ้าเราไม่รุนแรงด้วยกำลัง บางทีเราก็รุนแรงด้วยวาจา ด้วยอารมณ์ เรายังไม่มีวุฒิภาวะในการเข้าสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ จะต้องมาช่วยกันคิดให้มากกว่าเราจะสร้างเวที เราจะสร้างประชาคมอะไรบ้างให้เกิดต่อเนื่องในทุกวงการ ไม่เฉพาะวิจารณ์ซีไรต์หรือวิจารณ์อะไร ที่อาจารย์วิทยากรอยากให้ทำวารสารจัดกลุ่มคุยกันยังไม่พอเลย จริง ๆ แล้วการทำประชาพิจารณ์เรื่องเขื่อน เรื่องท่อแก๊สทั้งหลายมันก็อยู่ในวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ คงต้องมาคิดกันต่อว่าทำอะไรที่ไหนจะแพร่ไปได้มากขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นที่สอง ความคิดสำคัญอีกเช่นกัน ก็คือ สิ่งที่อาจารย์พูดถึง "ศิลปะสองทางให้แก่กัน" ส่วนที่ผู้วิจัยชอบมากที่สุดก็คือ เรื่องของ "วัฒนธรรมระนาดทุ้ม" ในส่วนนี้ดิฉันคิดว่ามันยังไม่ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นขั้นทฤษฎี มันยังเป็นคล้ายๆ บททดลองเสนอ อาจารย์ตั้งข้อสังเกตว่าสิ่งที่รับออกมาได้จากการที่ศิลปะบางสาขา อย่างเช่น ด้านดนตรี ภาวवाद สามารถแสดงให้เห็นระบบคิดของคนไทยที่มีการชูเอาบางคนไว้ข้างหน้า แล้วคนที่ไม่ได้อยู่ข้างหน้าเป็นคนที่สำคัญกว่าคนข้างหน้าคือคนเล่นระนาดทุ้มเก่งกว่าคนเล่นระนาดเอก เรื่องนี้สำคัญและท้าทายมาก ผู้อภิปรายเคยนำแนวคิดอาจารย์เจตนาไปเล่าให้นิสิตในชั้นปริญญาเอกในวิชาทางด้านระเบียบวิธีวิจัย มีนิสิตคนหนึ่งกำลังจะทำวิจัยเรื่องการจัดตั้งรัฐบาล นั่นคือการที่รัฐบาลแต่ละชุดจะต้องมีผู้จัดการไปคอยประสานกับพรรคการเมืองต่าง ๆ พอพูดถึงคำว่าวัฒนธรรมระนาดทุ้ม เขารับเอาไปเลย พอเขาเอไปอ่านเองต่อเขาบอกว่าอันนี้แหละที่เขาจะมาใช้ในการอธิบายการจัดตั้งรัฐบาลไทย เพราะว่าคนที่อยู่เบื้องหลังการจัดตั้งรัฐบาลไทยไม่เคยเป็นนายกฯ แต่คนนั้นเป็นตัว keyman ของแต่ละพรรคร่วมหรือแต่ละพรรค ตัวอย่างนี้แสดงว่าวัฒนธรรมระนาดทุ้มที่อาจารย์เสนอไว้ ยังต้องคิดต่อ ทำต่อให้ชัดขึ้นอีกว่าส่วนไหนเป็นข้อดีของ

วัฒนธรรมระนาดทุ้ม ส่วนไหนเป็นข้อเสียของวัฒนธรรมระนาดทุ้ม เราชักใยกันเกินไปหรือไม่ หรือว่าเป็นการถ่อมตัว เป็นการไม่ต้องการแสดงออกไปเป็นคนที่โลดแล่นอยู่บนเวที ส่วนนี้ยังต้องการเอามาติดต่อ แล้วดูข้อดีข้อเสีย เราควรพัฒนาวัฒนธรรมส่วนไหนให้มีการใช้แพร่หลายกันมากขึ้น ส่วนไหนที่ไม่ต้องใช้ให้มากนัก แนวคิดที่สามคือเรื่องการศึกษาณะคะ เราก็ได้ฟังกันมาแล้วว่า เราสามารถใช้มนุษยศาสตร์ในฐานะมนุษยวิธีเพื่อสร้างมนุษย์ในสังคมอารยะหรือไปสู่ความกลมกลืนกับโลกและจักรวาลทั้งหลาย เมื่อตอนเช้าดิฉันได้พูดถึงวงกลมสองวงที่มีตนอยู่ตรงกลาง แล้วก็มีเนื้อหาเรื่องดิน น้ำ ลม ไฟ เรื่องศิลปะ เรื่องสิ่งประดิษฐ์ สิ่งเหล่านี้ก็จะต้องมีคนเข้ามาติดต่อสานให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นว่า องค์ประกอบเหล่านั้นทำอย่างไรจะให้เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เป็นหลักสูตรที่มีบูรณาการ ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาการเรียนการสอนในสังคมไทยให้มีการใช้เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์มนุษยให้มากขึ้น การที่จะไปซื้อคอมพิวเตอร์หรือนั้นอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาทั้งหลาย กลับจะต้องมาดูว่าครูจะถอดลูกศิษย์ตอนไหนหรือจะมองตาลูกศิษย์ตอนไหนดีเพื่อจะถ่ายทอดได้ลึกซึ้งขึ้น สิ่งเหล่านี้ดิฉันไม่ค่อยได้ยินนักการศึกษาเอาแนวคิดอาจารย์เจตนาไปใช้เท่าที่ควร ดิฉันก็เลยคิดว่าทั้งสามประเด็นที่ได้เสนอมานี้อยากจะเชิญชวนและชักชวนผู้ร่วมประชุมสานต่อ

ผศ.ดร. ตรีนิตติ : ขอเชิญอาจารย์ วิทยากรเป็นท่านสุดท้าย

อ. วิทยากร : ผู้อภิปรายมีสองประเด็นที่จะกล่าว คือ ประเด็นแรก โครงการวิจัยเกี่ยวกับนักคิดอาวูโธ ผู้อภิปรายมีส่วนช่วยคิดตอนต้น ๆ ตอนที่เราคิดวิจัยนี้แล้วมีคนตั้งคำถามว่าเมืองไทยมีนักคิดหรือ ผมคิดว่าเรื่องของการตีความที่ชอบไปเปรียบเทียบกับฝรั่งว่านักคิดต้องเป็นนักปรัชญาคือต้องคิดอะไรเป็นระบบที่เราสามารถไปวัดต่างประเทศได้ว่าเป็นระบบคิดแบบใหม่ ซึ่งไม่จำเป็นขนาดนั้น คนที่คิดอะไรแตกต่างจากคนอื่น คิดอย่างสร้างสรรค์อะไรต่าง ๆ ก็น่าจะเป็นนักคิดแล้ว ประเด็นที่สอง เรื่องที่น่าสนใจคือเรื่องปัญหาการตีความ อาจารย์เฮอร์มอติความไปแบบหนึ่ง อาจารย์ดวงมนก็ตีความอีกแบบหนึ่ง และค่อนข้างจะเป็นห่วงมากเกินไปว่าจะเกิดอันตรายถ้าคนอ่าน ๆ แล้วเข้าใจผิด สิ่งนี้ผมคิดว่าเป็นวิธีคิดแบบนักวิชาการไทยที่ชอบคิดแบบ perfectionist ที่จะต้องทำอะไรให้มันสมบูรณ์แล้วก็ห่วงโน่นห่วงนี่ ผมว่าไม่น่าห่วงว่าคนอ่านจะเกิดอันตราย แต่ห่วงว่าไม่มีคนอ่านมากกว่า ผมคิดว่าที่อาจารย์เจตนาเขียนคำว่า "วิชาปล้น" เป็นคำที่เจ๋งมากเลย เป็นคำที่ยิ่งใหญ่มาก ผมว่าน่าให้นักเศรษฐศาสตร์ นักบริหารธุรกิจ ได้รู้วิชาที่ตนเรียนอยู่นั้นคือวิชาปล้น มันเป็นคำสั้นๆที่อธิบายได้มากสำหรับคนที่เข้าใจประเด็น ถ้าจะให้คนเข้าใจเราต้องเปลี่ยนแปลงเรื่องการศึกษาอีกมาก แต่สิ่งที่น่าจะช่วยกันทำคือ ช่วยกันอธิบายงานของอาจารย์เจตนา ซึ่งอาจจะยากสำหรับคนทั่วไป ให้ง่ายขึ้น ทำให้ทำทายน่าอ่านมากขึ้น จะเป็นประโยชน์มากกว่างานวิจัยเชิงวิชาการ ผมก็อยากจะฝากตอนท้ายว่าน่าจะเปิดโอกาสให้อาจารย์เจตนาได้พูดบ้าง ผมเห็นเวทีสัมมนาที่ไม่มีชื่ออาจารย์เจตนาเป็นคนพูดเลย เหมือนกับว่าต้องมานั่งฟังอย่างเดียวไม่มีสิทธิ์พูด ความจริงการเสวนาน่าจะให้อาจารย์เจตนาได้พูด

ผศ.ดร. ศรีศิลป์ : ทางผู้จัดได้จัดเวลาให้ศาสตราจารย์ ดร. เจตนาได้พูดไว้แล้วต่อจากช่วงนี้ ขอเรียนเชิญรองศาสตราจารย์ ดร. สดชื่นสรุปการประชุมค่ะ

รศ. ดร. สดชื่น : ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย ขอสรุปเพียงสั้น ๆ เนื่องจากเวลาจำกัดมาก ขอเรียนเพียงว่าจากวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ คือ การรับฟังข้อคิดเห็นจากประชาคมวิชาการ คณะผู้วิจัยได้รับประโยชน์เป็นอย่างมากจากการวิจารณ์และการเสนอแนะของคณะผู้วิจารณ์และผู้เข้าร่วมประชุมในวันนี้ มีหลายประเด็นที่เราเห็นว่ามีความสำคัญที่จะต้องนำไปพิจารณาปรับปรุงการวิจัยของเรา เพื่อให้กระจ่าง เข้าใจง่าย กะทัดรัด และท้าทายชวนให้คิดต่อยิ่งขึ้นไปอีก ดิฉันคิดว่าการประชุมเช่นนี้จะมีผลช่วยปลูกทัศนคติใหม่ให้แก่วงวิชาการไทยในแง่ที่เน้นการวิเคราะห์ผลงานของนักวิชาการคนหนึ่งอย่างรอบด้าน ทั้งยังได้ตอบข้อกล่าวหาของนักวิชาการบางคนที่เคยกล่าว “เมืองไทยไม่มีนักคิด” ด้วย รายงานการวิจัยและการสังสรรค์เสวนาในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่าอาจารย์เจตนาเป็นทั้งนักวิจัย นักวิจารณ์ และนักคิด ที่สำคัญคือ เป็นนักคิดที่สามารถชี้ให้เห็นภูมิปัญญาไทย และได้ผสมผสานภูมิปัญญาไทยให้เข้ากับภูมิปัญญาสากลอย่างกลมกลืนด้วย นอกจากนี้ การดำเนินการประชุมมาตลอดวันนี้ก็ได้แสดงให้เห็นถึง “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” เพราะคณะผู้วิจัยและผู้วิจารณ์ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่โดยยังคงรักษาความเป็นมิตรต่อกันไว้ได้ และที่พิเศษยิ่งก็คือ บุคคลผู้ซึ่งเป็นเป้าหมายของการวิจัยและการวิจารณ์ของเราคืออาจารย์เจตนา ก็ได้นั่งอยู่ในที่ประชุมนี้ น่าปลื้มใจมากที่สุดในที่สุดอาจารย์ก็ยอมมา ซึ่งช่วยทำให้วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีก จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านกล่าวแสดงทัศนะและความรู้สึกที่ถูกวิจัยและถูกวิจารณ์เช่นนี้ ต่อจากนั้น ก็จะขอเรียนเชิญศาสตราจารย์ นพ.วิจารณ์ พานิช กล่าวแสดงทัศนะในฐานะที่เป็นผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้ทุนทำวิจัย และขอเรียนเชิญท่านปิดประชุมในตอนท้ายด้วย ขอเรียนเชิญศาสตราจารย์ ดร. เจตนาก่อนค่ะ

ศ. ดร. เจตนา : ท่านผู้อำนวยการสกว. ผู้วิจัย ผู้วิจารณ์ ท่านผู้มีเกียรติ ผมคงไม่สามารถกล่าวขอบคุณได้ครบถ้วน ผมอยู่หลังเวทีมานานสมัยที่เป็นหนุ่ม ผมคิดว่าคนที่สำคัญที่สุดมักเป็นคนที่อยู่เบื้องหลังเวที นั่นคือ “วัฒนธรรมระนาดทุ้ม” ก็ขอบคุณท่านที่อยู่หลังเวทีด้วยที่อาจารย์สดชื่นกล่าวว่าการที่ผมมาอยู่ ณ ที่นี้เป็นสิ่งที่ดีแล้วนั้น หลังจากที่ฟังมาราธอนจนมาถึงขณะนี้แล้ว ผมคิดว่าผมไม่ควรจะมา เพราะว่าถ้าผมไม่มา การถกเถียงอภิปรายกันอาจจะสนุก เผ็ดร้อนและตรงไปตรงมกว่านี้ และไม่มีอาการเกร็ง เพราะผมสังเกตว่ามีอาการเกร็งกันอยู่มาก และการเสนอรายงานในหลายจุดก็กลายเป็นอาศิรวาทไป ทำให้ผมกระอักกระอ่วนเต็มประดา ผมไม่ได้ต้องการให้ใครมายกยอปอปั้นขนาดนั้น แต่ผมเชื่อว่าท่านปรารถนาดี ผมเห็นใจท่าน ถ้าท่านคิดอย่างนั้นจริงๆ ก็เป็นบุญของผม แต่ว่าผมไม่พะวงเรื่องจะมาติดกันจะมาวิจารณ์กันอย่างเปิดเผย และผมก็ขอบคุณมากที่การวิจัยครั้งนี้ทำให้ผมเห็นว่ายังมีหลายๆจุดที่ผมน่าจะปรับปรุงตัวเอง ผู้ที่แนะนำผมในเรื่องเหล่านี้ล้วนเป็นคนที่อ่อนวัยกว่าผม รุ่นลูก รุ่นหลาน ลูกศิษย์ ซึ่งยิ่ง

ทำให้ผมเกิดความหวังว่าทางข้างหน้ามันคงดีกว่าคนในสมัยผมเป็นอันมาก และดักดานวิทยาก็คงจะเจริญงอกงามต่อไปเป็นเวลานานทีเดียว

ผมอยากจะขอแนะนำบางประเด็นของบางท่านมาอภิปรายต่อ ไม่ได้หมายความว่าผมรักคนนี้ ไม่รักคนนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น บังเอิญอะไรที่มากกระทบใจผมก็จดไว้ มีหลายท่านที่บอกว่าผมทำงานทิ้งเอาไว้ที่ผมทำยังไม่สำเร็จ อย่างนี้ผมชอบนะ เช่นในเรื่องการศึกษามีหลายประเด็นที่ผมพูดค้างเอาไว้ เหมือนกับตีหัวเขาแล้ววิ่งหนีไป ไม่ชี้ทางออกให้ ที่อาจารย์สุภาวงศ์พูดผมคงต้องกลับไปคิดอีกหลายตลบเลยว่าทางออกมันเป็นอย่างไร ในบางประเด็นผมก็ยังคิดไปไม่สุดพรมแดน ผมต้องยอมรับสารภาพว่าเป็นอย่างนั้น เรื่องดนตรีคลาสสิกก็เช่นกันผมต้องขอบคุณที่ติดังผมมา คนเราอดไม่ได้ที่จะมีรักมีชอบอะไรบางอย่าง แต่ความจริงถ้ารู้จักผมดีโดยเนื้อแท้แล้วผมก็ชอบโซคอพลก็ แต่ผมพยายามเปลี่ยนใจโดยเอาสนิยมอันดีมากลบเสีย เรื่องเหล่านี้เราคงจะต้องถกเถียงกันอีกนาน แต่การที่คุณบรรพพงศ์ติงผมว่าโซคอพลก็เองต้องการให้ดังมากๆและให้ค่อยมากๆ ข้อสังเกตอย่างนี้แหละครับผมขอบคุณ เพราะว่าเวลาที่ผมไปฟังดนตรีผมไม่ได้เอาโน้ตไปด้วย ถ้าผมเอาโน้ตไปด้วยผมคงไม่สรุปออกมาว่าทำไมวงดนตรีมันดังดังมากและก็ค่อยมากจนถึงขนาดผมใช้คำว่าไม่ใช่ “เปียโน” (piano) แต่ผมใช้คำว่า เปียนิสซิม (pianissimo) และฟอร์ติสซิม (fortissimo) มันเป็นเครื่องดนตรีอันใหม่คือวงดนตรีรัสเซีย อย่างนั้นรับได้ การที่จะมาติติงผมโดยเปิดเผย ผมไม่ได้โกรธ หรือว่าถ้าผมโกรธผมก็พยายามเอาวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์มาข่มใจผม เพื่อไม่ให้โกรธ เพราะว่าคนเรานั้นมันเรียนได้อย่างไม่มีวันจบ และถ้าคนอายุเช่นผมคิดว่ามาถึงขั้นสุดยอดแล้ว ไม่ไปไหนแล้ว ถ้าอย่างนั้นโลกจะไม่เจริญ เช่นเดียวกันกับเรื่องละคร อาจารย์ปาริชาติเรียกร้องจากผมว่าทำไมผมทอดทิ้งวงการละคร ผมไม่ค่อยได้ทอดทิ้งหรอกครับ แต่ว่าถ้าผมกลับมาบ้านแล้วนะครับ ผมต่อร่างมาจากนครปฐมกว่าจะถึงบ้านนี่ก็โหมงแล้วจะให้ผมขับรถไปเสวนากับพวกท่านหรือไปดูละคร มันต้องคิดหลายตลบอยู่เหมือนกัน เรื่องที่อาจารย์วิทยากรพูดถึงว่าผมควรใช้เวลาเพิ่มขึ้นกับการที่หันมาวิจารณ์เรื่องวรรณคดีหรือวรรณกรรมไทยบ้าง ผมก็น้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณ ส่วนเรื่องที่ว่าผมจะข้ามพรมแดนไปบ้างอะไรบ้าง อันนั้นมันก็เป็นเรื่องไม่ใช่ความเผอเรอนะครับ เป็นความตั้งใจที่จะกระโดดข้ามพรมแดนไป ความจริงไม่ใช่ก้าวข้ามพรมแดนนะ ต้องการจะเหยียบดินแดนที่ไม่เป็นมิตรด้วย เรื่องเหล่านี้ก็พูดกันได้อย่างไม่มีวันจบ

แต่ผมคิดว่าการสัมมนาครั้งนี้ การประชุมครั้งนี้ ผมเห็นคณะทำงานเหนื่อยแล้ว ผมก็เห็นใจเพราะความจริง แค่ผมนั่งฟังเรื่องตัวเองผมก็เหนื่อยเสียจนไม่รู้จะว่าอย่างไรแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น การที่ท่านเรียกร้องอะไรจากผมนี้ก็หมายความว่าผมจะไม่ยอมให้คนแก่ได้กลับไปนั่งพักผ่อนที่บ้าน ต้องการจะให้คุณปู่ชี้แจงออกจากบ้านทุกวัน ๆ กระนั้นหรือ ตรงนี้ ผมต้องพูดอย่างจริงจัง ไม่ใช่พูดเล่น ว่าใครที่แต่งงานกับผม คนๆนั้นต้องมีขันติธรรมมหาศาล เพราะว่าเวลาที่ผมใช้ไปกับการวิจัยและเวลาที่ใช้ไปกับการคิดประเด็นใหญ่ๆ ไปประชุมที่นั่นที่นี้ มันทำให้ภรรยาต้องมีภาระทางบ้าน

มากที่สุดเดียว เลี้ยงลูก ทำกับข้าว มีหน้าที่ยังทำวิจัยของตัวเองด้วย จะเอาอย่างไร ถ้าไม่ยกย่องเมียตัวเองแล้วจะยกย่องใคร เอาล่ะครับตรงนี้ถือเสียว่าเป็นการขอใบอนุญาตก็แล้วกัน หมายความว่าได้ขออนุญาตออกจากบ้านครับ

ผมอยากพูดว่างานวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบบางประเด็นที่ไม่รู้มาก่อนเลย เช่น ผมไม่เคยคาดคิดว่าพวกนักเขียน พวกกวี เขาเอาจริงเอาจังกับผมมากขนาดนี้ เมื่อได้อ่านที่เขาตอบแบบสอบถาม จึงค่อนข้างตกใจ ผมรู้ครับว่าวงสุนทราภรณ์เขาชอบผม คุณใหญ่ (นภายน) ก็มานั่งอยู่ที่นี้ด้วยความกรุณา ขอขอบพระคุณท่าน ท่านก็รุ่นที่ผมหลายปี ผมชื่นชมท่านเพราะเวลาที่ผมไปดูท่านกำกับวงประชาสัมพันธ์ ผมได้เรียนอะไรจากท่านมากมาย เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องพูดกันไม่จบ เมื่อไปดูงานวิจัยแล้วนึกไม่ถึงเลยว่ามีศาสตราจารย์ชาวเยอรมันที่ไปอยู่อเมริกาใช้เวลามากมายมานั่งอ่านงานของผม มานั่งวิเคราะห์ละเอียดยิบถึงขนาดนั้น บังเอิญผมรู้จักภรรยาท่านซึ่งก็เป็นผู้มีชั้นดี ธรรมสูงมากเลยเช่นเดียวกับภรรยาผม สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ แต่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว และขออภัยว่าอะไรก็ตามที่ผมรู้ในวันนี้ในเรื่องของการที่เห็นคุณค่าของงานที่เราได้ทำไปในกระแสนะของดักดานวิทยา ผมไม่อยากให้เป็นเรื่องส่วนตัว ไม่อยากคิดว่าผมสำคัญถึงขนาดนี้ และค่อนข้างจะตกใจว่าทำไมท่านให้ความสำคัญกับผมมากขนาดนี้ ที่พูดมาไม่ได้ตัดจรีอะไรเลย เพราะเวลาทำงานผมไม่เคยคิดว่าตัวเองสำคัญแต่คิดว่างานนั้นสำคัญ ผมคิดว่างานวรรณกรรมสำคัญ ศิลปินสำคัญ งานศิลปะสำคัญ ผมชื่นชมกับงานศิลปะและผมก็เอาใจผมไปทาบ มันสำคัญที่ใจ การมาเรียกร้องอะไรให้ผมทำให้มันไม่เป็นเรื่องอัตวิสัย คงทำไม่ได้ สิ่งที่ผมทำได้เป็นภาววิสัย คือ จดรายงานการประชุม ใครต้องการจะฝึกตัวเอง ให้ลดอัตตาได้บ้าง คือ จดรายงานการประชุม ท่านอธิการบดี จุฬาฯ อาจารย์เทียนฉายพยายามพูดให้เป็นปรัชญา แต่ความจริงที่ท่านชมผมเพราะผมเป็นคนจดรายงานการประชุมดี เขามักเชิญผมไปสรุปรายงานการประชุม หลังๆผมปฏิเสธเพราะผมอายุมากแล้ว และผมนั่งตลอดคืนไม่ได้ การจดรายงานการประชุมหมายความว่าอะไร หมายความว่าเราต้องรับฟังความเห็นของผู้อื่น แล้วจดลงมาถ่ายทอดความเห็นของผู้อื่นไปโดยที่เอาความเห็นของเราเองไปแทรกให้น้อยที่สุด แต่มันก็ต้องมีแทรกบ้าง ผมเคยทะเลาะกับอาจารย์รุ่นน้องคนหนึ่ง เขามาช่วยผมด้วยความปรารถนาดี ในที่สุดผมก็ทำเขาร้องไห้ไป เพราะเขาจดรายงานการประชุมแล้วไม่เหมือนที่เราประชุมเลย ผมจึงตำหนิเขา ว่าทำไมจดรายงานการประชุมแล้วไม่เหมือนกับที่เราประชุมเลย เขาบอกว่าดิฉันไม่เห็นด้วยกับที่สรุปมา ผมบอกว่ำนั่นผมก็เห็นใจนะครับ นั่นคือนักอักษรศาสตร์ คือเขาไม่เห็นด้วยจะให้เขาเขียนตามรายงานการประชุมได้อย่างไร ตรงนี้ผมเห็นว่ามันเป็นประเด็นอะไรบางอย่างที่พวกเราซึ่งอยู่ในสาขาเหล่านี้ บางครั้งเราตามใจตัวเองมากเกินไป การเรียกร้องให้ผมมีภาววิสัยมากกว่านี้นั้น ผมก็พยายาม แต่ไม่แน่ใจว่าจะมีภาววิสัยได้มากกว่านี้สักเพียงใด ผมไม่อยากจะพูดเรื่องสำนัก เพราะไม่แน่ใจว่าผมอยู่สำนักไหน สมัยเรียนหนังสือ ก็ไม่เคยแน่ใจว่ามหาวิทยาลัยผมมันเป็นสำนัก เพราะว่าครูแต่ละ

คนคิดไม่เหมือนกันเลย แล้วเขาก็ถกเถียงกันอยู่ตลอดเวลา ผมจึงอยากจะวิงวอนว่า ถ้ารักผมจริง ก็อย่าเอาความคิดหรืออคติของผมไปสร้างสำนัก หลายสิ่งหลายอย่างที่ท่านคิดว่ามันสะใจดีนั้น มันอาจจะมาจากอคติส่วนตัวของผมก็ได้ แต่ผมพยายามจะให้เหตุผล เอาเหตุผลเข้ามาหนุน อคติเหล่านั้น ซึ่งมันเลียงได้ยากเหลือเกิน

ขอจบด้วยการอ้างอิงในสองเรื่อง เรื่องแรกเป็นบทกวีภาษาเยอรมัน ซึ่งผมจะไม่อ่านเป็น ภาษาเยอรมันแต่ผมจะสรุปความให้ บทกวีนั้นเขียนโดยกวีเยอรมันรุ่นใหม่ชื่อเปียร์มันน์ (Biermann) เขาตั้งชื่อว่า “มิสเตอร์เบรคชท์” ความมีอยู่ว่า หลังจากที่เบรคชท์มรณกรรมไปแล้ว สามปี ก็มีคนไปพบเบรคชท์ เดินจากบ้านไปยังโรงละครอันเป็นที่เลื่องชื่อของเขา ขณะที่เดินมา กลางทางนั้น เขาเจอคนอ้วนสองคน คนผอมสองคน แล้วก็เด็กอีกคนหนึ่งเดินผ่านมา เขาจำได้ว่า คนเหล่านี้มาจากไหน ในที่สุดเบรคชท์ก็จำได้ว่าไอ้คนกลุ่มนี้สองทุ่มแล้วเพิ่งจะกลับบ้านเพราะมัน ทำงานที่ศูนย์เอกสารเบรคชท์(Brecht-Archiv) อาจารย์สดชื่นกำลังเรียกร้องให้ตั้งศูนย์เอกสารโดย ใช้ชื่อผม คิดดูเสียให้ดีกว่า ก่อน แล้วเบรคชท์ก็ปรารภว่า ไอ้ร้านโซห่วยนั้นยังมีชีวิตอยู่อีกหรือ นี่กว่า มันปิดไปนานแล้ว เบรคชท์มีความรู้สึกผิดว่าเขาทำให้คนต้องพรากลูกพรากเมีย พรากเมียจาก ผัว พรากพ่อมาจากลูก เพราะคนเหล่านี้ไม่ได้กลับบ้านเลย มัวแต่หมกตัวทำงานหามรุ่งหามค่ำอยู่ ในศูนย์เอกสารของเขา ผมก็ไปหมกที่นั่นเหมือนกัน ครบตรงนี้ผมฝาก คิดให้ดีกว่าแล้วกัน เราจะ เอาอย่างนั้นไหม ที่ผู้ร่วมประชุมแต่ละคนพูดกันมาทั้งหมด ทำให้ผมแกล้งอย่างลำบาก ตอนแก่ของ ผม ดูแล้วมันจะลำบากมากเลย เพราะท่านเรียกร้องให้ผมทำงาน ไม่ให้น้อยกว่าเดิม อาจจะเรียก ร้องให้ทำงานมากกว่าเดิม แต่ท่านวาดภาพผมราวกับว่าไม่มีเวลาหรือวินาทีหรือชั่วโมงใดเลยที่ผม เกิดเหนื่อย เกิดความท้อแท้ ถ้าผมเกิดเหง้าแล้วผมก็อยากไปทำอย่างอื่นบ้าง ถ้าไม่มีเพลงสุนทราภรณ์ ผมไปปากคลองสานนานแล้ว

ผมขอเล่าอะไรให้ฟังซึ่งเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นกับผม เมื่อ 2 อาทิตย์ที่แล้ว เอ่ยชื่อไม่ตื่นะ ครับ มันไม่สุภาพ ถือเป็นกรณีศึกษา รองประธานบริหารทางสถาบันวัฒนธรรมแห่งหนึ่งในยุโรป ซึ่งมีสาขาอยู่ทั่วโลก เอ่ยชื่อมาท่านคงจะรู้จัก รองประธานกรรมการบริหารมาเยี่ยมประเทศไทย อย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่อ่านอะไรเลยที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยมาก่อน หัวหน้าสาขาใน ประเทศไทยเชิญมารับประทานอาหารเย็น แล้วก็เชิญพวกผมไปด้วย ผมก็แสดงความชื่นชมกับวรรณ คติเยอรมันอย่างมากเลย เอ่ยชื่อนักประพันธ์ใหญ่ที่ท่านไม่เคยได้ยินชื่อมาเลย แปลกประหลาด ที่สุดเลย นักประพันธ์ใหญ่ท่านไม่เคยได้ยินชื่อมาเลย ตอนสุดท้ายเมื่อคุยไปสักเกือบ 2 ชั่วโมง แล้วท่านก็ป้อน คำถาม ซึ่งคำถามนั้นติดใจผมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ผมแปลเป็นภาษาอังกฤษ ว่า “Do you have a literature ?” แปลเป็นไทยว่า “ชาติของท่าน เผ่าของท่านมีวรรณคดีหรือ เปล่า” ผมว่าคนป่าที่แอฟริกาก็มีวรรณคดีถึงจะเป็นมุขปาฐะก็ตาม ขณะผมกำลังยืนอยู่บนผืน แผ่นดินตรงที่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เคยประทับอยู่ แล้วมีคนมาถามว่า “ชาติไทยมีวรรณกรรม

หรือเปล่า" จะไม่ให้เชิงได้อย่างไร เรื่องผมกับตะวันตกถ้าใครเขียนไม่ได้ ผมจะเขียนให้เอง แต่เขียนเองมันก็ไม่เป็นวิจัย พอมาเจอคำถามเหล่านี้ผมทุดเลย ผมกลับมาที่บ้านแล้ว professor ที่บ้านผมก็ตอบว่า "สมน้ำหน้า ก็อยากไปแสดงความชื่นชมกับวรรณคดีเยอรมันมากถึงขนาดนั้น เขาก็เลยคิดว่าชาติของตัวเองไม่มีวรรณคดี" อันที่จริง ชาตินี้มันมีกลไกบางอย่างที่ปรับแก้ให้มันเดินหน้าไปได้เพราะเมื่อปีที่แล้วนี้ นักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงระดับโลกซึ่ง ผลงานของเขาได้รับการแปลออกไป 50 กว่าภาษา เขาพูดประโยคนี้ออกมา ซึ่งนักประพันธ์เท่านั้นที่จะพูดได้และมีคนฟัง เขาพูดว่า "I am ashamed of my nation." เขาไม่ได้พูดเป็นภาษาอังกฤษนะ ผมแปลให้ หักกลบลงหนักันแล้วก็ถือว่าได้ดุลยภาพ ในเมื่อมีใครคนหนึ่งมาปล่อยไอ้โด่งที่โรงแรมสุโขทัยโดยถามว่า "Do you have a literature ?" ในขณะเดียวกันชาตินั้นก็มีนักประพันธ์ที่มีความกล้าทางจริยธรรมพอที่จะตั้งข้อสังเกตและตั้งข้อสรุปว่า "I am ashamed of my nation" เขาพูดถูกแล้ว เพราะฉะนั้นเข้าใจไหมครับว่าทำไมผมถึงมีปม แม้จะไม่แน่ใจว่ามันเป็นปมเชิงหรือปมด้อย เกี่ยวกับเรื่องการเป็นครูภาษาเยอรมัน เพราะว่าผมจะต้องเจอกับประสบการณ์เหล่านี้ มันก็ไม่บ่อยครั้งนัก แต่ถ้าเจอเข้าครั้งหนึ่งแล้วต่อไปดูจารึกวัดโพธิ์อีกสามรอบนี้มันก็ยังไม่หายเชิงเพราะคิดว่าโลกาภิวัตน์มันเป็นแค่คำเท่านั้น โลกาภิวัตน์ไม่ใช่โลกาภิวัตน์ที่แผ่ลงไปจนถึงเรื่องของศิลปวัฒนธรรมอะไรอย่างแท้จริง มันคือโลกาภิวัตน์ว่าเราจจะมาร่วมกันปล้นผู้ด้อยโอกาสด้วยกันเถอะ และที่พูดคำว่า "ปล้น" นะ ไม่ได้ดัดจริตพูด กว่าจะรู้ว่าไปเรียนวิชาปล้นมานี้อายุ 40 กว่ามาก ๆ แล้ว แต่ก็คิดว่าควรแสดงความยินดีกับตัวเองที่สำนึกขึ้นมาได้ว่าไปเรียนวิชาปล้นมา แต่ผมคิดว่าไม่เคยเอาวิชานั้นมาใช้ เพราะว่ารากฐานทางบ้านมันมีอยู่

ท่านนักวิจัยพูดมามากเหลือเกิน พูดบ่อยครั้ง ย้ำบ่อยครั้งถึงเรื่องภูมิหลังของผม ที่มายืนอยู่ตรงนี้ได้เพราะแม่ผมกับพ่อผม แน่นนอนท่านล่วงลับไปแล้วทั้งคู่ แม่ผมตอนเรียนหนังสือไม่รู้ภาษาอังกฤษ เพราะว่าเขาไม่อนุญาตให้เรียนภาษาอังกฤษ ด้วยเหตุที่เป็นโรงเรียนมัธยมของรัฐ ถ้าอยากจะเรียนภาษาอังกฤษในสมัยนั้นต้องไปเรียนที่โรงเรียนราษฎร์ ซึ่งราคาแพงมากและลูกท่านหลานเธอเท่านั้นจึงจะสามารถไปเรียนที่โรงเรียนเหล่านั้นได้ แม่ผมจึงตัดสินใจ (เอ๊ะ...ตรงนี้สรุปเร็วไปแล้ว สรุปคล้าย ๆ กับงานวิจัยของท่าน) แต่งงานกับพ่อซึ่งเป็นครูคณิตศาสตร์และครูภาษาอังกฤษ ได้เล่าเรียนวิชาภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีจนกระทั่งมาสอนวิชาภาษาอังกฤษให้กับผม แล้วผมก็ไปเรียนประเทศอังกฤษ ประเด็นตรงนี้หมายความว่าอย่างไร ที่ผมพูดอะไรมาทั้งหมดนี้ ที่พูดเรื่องประชาธิปไตยเสรีนิยมก็ตาม เหมือนกับคนเมาซึ่งยังไม่สร้างเมา เพราะมีอะไรในสังคมนี้ตั้งแต่สมัยแม่ผมแล้ว ขออีกสักสองนาที่เถอะครับ ไหนๆให้เวทีผมแล้ว ผมไม่เคยกลัวใครใคร่พนครับคุณใหญ่ (นายน) ครับ พ่อผมบอกว่ามันหนาจะมาร้องเพลงที่งานศิษย์เก่าบพิตรพิมุข แล้วบอกให้ผมขึ้นเวทีไปร้องเพลงให้มันหนาฟังเลย ผมก็ทำตาม แล้วผมก็เจอกับมันหนาหลังจากนั้นท่านก็ยิ้มๆนะครับ..ท่านก็ยิ้ม ๆ ก็คงว่ามันคงยังไม่ถึงระดับไอ้หนู ผมอายุ 10 ขวบเท่านั้น ผมไม่

เคยกลัวไมโครโฟน สิ่งที่ผมต้องการจะพูดในตรงนี้ก็ถือว่าจากจุดที่แม่ผมเข้าโรงเรียนมัธยมและ
 อยากจะเรียนภาษาอังกฤษแล้วเขาไม่ให้เรียน และครูที่มาแอบสอนให้แม่ผมถูกตำหนิโทษ กับจุด
 ที่ว่าต่อไปนี้มีมหาวิทยาลัยจะปลดปล่อยตัวเองออกจากพันธกรณีทั้งหลายในฐานะหน่วยราชการ
 แล้วเราก็วาดภาพกันหวานเลยว่ต่อไปนี้มีมันจะรุ่งเรือง ถามว่าใครจะรุ่งเรือง ใครสักกี่คนที่จะมีโอกาส
 เข้ามหาวิทยาลัย ผมว่าคนที่เรียนมหาวิทยาลัยจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปเลยจะเป็นคนอีกเผ่าหนึ่ง ซึ่งคน
 เผ่านี้ก็รุกเข้ามามากแล้วนะครับ แต่จะรุกต่อไปด้วยความสะดวกสบายมาก ตรงนี้จะครับดักดาน
 วิทยาอยู่ตรงไหน เราจะไปเตือนสติเขาได้ตรงไหน ผมไม่คิดว่าวิชาทั้งหลายมันแยกออกจากกัน
 แล้วที่อาจารย์เขียนฉายาพูดว่าผมไปนั่งประชุมบ่อย ๆ ที่หน่วยราชการแห่งหนึ่ง ที่จริงผมซึ่งจะตาย
 ไป แต่ผมต้องอยู่ที่นั่นเพื่อต่อสู้เพื่ออะไรบางอย่าง ต่อสู้เพื่ออะไรบางอย่างที่ผมคิดว่าพ่อผมต่อสู้
 มาแล้วก็แพ้ แม่ผมต่อสู้มาแล้วก็แพ้ พี่ผมต่อสู้มาแล้วก็แพ้ แต่ผมยังไม่ยอมแพ้ ตรงนี้จะครับที่ผม
 อยากจะฝากเอาไว้ วิชาที่ผมเรียนมาและสอนมาไม่ใช่วรรณคดีหวานๆหรือครับ วรรณคดีที่ผมเรียนมา
 นั้น มันเป็นวรรณคดีที่ทำให้ผมเหนื่อยและทำให้ผมต้องลำบาก ที่อาจารย์พรสวรรค์อ้างเป็นภาษา
 เยอรมันเมื่อกี้ที่ผมบอกว่าสิ่งใดที่ผมไปได้จากเยอรมันมาผมขอบคุณ สิ่งเหล่านั้นยังทำให้จิตใจ
 ผมมาจนถึงทุกวันนี้ และมันทำให้ชีวิตผมลำบากและผมก็คงต้องขออนุญาตภรรยาผมต่อไปว่าขอ
 ให้ผมลำบากต่อไปอีกสักพักหนึ่ง เพราะว่ามันยังมีภาระงานซึ่งยังไม่เสร็จและที่ผมคิดว่าวิชาของ
 ผมเป็นวิชาแห่งการต่อสู้ แต่มันไม่ใช่การต่อสู้ด้วยศาสตราวุธ เป็นการต่อสู้กันด้วยปัญญา

รศ. ดร.สดชื่น : ขอเรียนเชิญ ศาสตราจารย์ นพ.วิจารณ์ พานิช ผู้อำนวยการสำนักงาน
 กองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้ที่ให้ทุนทำการวิจัยครั้งนี้ กล่าวปิดประชุม ขอเชิญค่ะ

ศ.นพ.วิจารณ์ : น้อยครั้งที่ผมได้ร่วมการประชุมที่คนอยู่กันเฉยๆกันอย่างนี้ และ
 เข้าใจว่าบางท่านก็คงยังไม่อยากเลิก ยังอยากเถียงกันต่อไป สกว.ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยโครง
 การนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เราไปเกี่ยวข้องกับอาจารย์เจตนาเป็นโครงการที่ 3 โครงการแรกนี้เรื่องนักคิด
 นักคิด 14 ท่าน ซึ่งพูดถึงกันไปแล้ว ทุนที่สองก็เป็นการให้ทุนแก่อาจารย์เจตนาเองในฐานะเป็น
 เมธีวิจัยอาวุโสเกี่ยวกับเรื่องกวีนิพนธ์หลายท่านก็คงได้ร่วมอยู่ แล้วอาจารย์สดชื่นก็มาบอกว่าขอ
 อีกทุนหนึ่ง ผมจะไม่ให้นะครับตอนนั้นนะอาจารย์สดชื่นคงจำได้ โดยพยายามบอกว่า อย่างนี้
 วันหลังใครเกษียณก็มาขอทุนสกว.ทำวิจัยเพื่อขอบคุณคนที่เกษียณ คนเกษียณมันเยอะ แล้ว
 มันจะทำให้ทำให้ culture การให้ทุนที่ สกว. เปลี่ยนไป คือ คนคิดว่าที่สกว.เงินเยอะ เป็นแหล่ง
 เงิน แล้วก็จะเอาเงินไปทำโน่นทำนี่แปลกๆ เพื่อจะไปสรรเสริญเยินยอคนโน้นคนนี้ ซึ่งไม่เป็นการ
 วิจัยแท้ๆ ผมให้เหตุผลว่าถ้าเมื่อไหร่ก็ตามมันเป็นการศึกษากันอย่างตรงไปตรงมาไม่ได้ ต้องทำ
 เพื่อสรรเสริญเยินยอเท่านั้น มันไม่เป็นการวิจัยแท้ ก็หลบเลี่ยงไปมาก แต่ของอาจารย์สดชื่นหลบ
 ไม่ได้ เพราะชี้แจงได้ว่าเป็นการวิจัยแท้ๆ ทำจริงจัง เอาจริงเอาจังอย่างที่เห็นนี้นะครับ หนาปึก
 เลย ก็เลยต้องให้ แต่ว่าหลายท่านคงทราบว่าเป็นทุนที่เล็กมาก สกว.ให้ทุนอย่างกระเป๋ยัด

กระเสียนเต็มที แต่เมื่อมาเห็นงานที่ทำแล้วต้องขอประทานโทษอาจารย์ว่า ผม“หิน”ไปหน่อย ในแง่ของการให้ทุนนี้สกว.มองอย่างไร ผมคิดว่าคนที่ได้ประโยชน์มากที่สุดคงจะเป็นนักวิจัยที่ทำ เพราะว่ามันโชคดีที่ว่า subject of study ยอมให้ศึกษา หากคนน้อยคนที่ยอมให้ศึกษาแบบนี้ เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะมี subject แบบนี้และก็ยอมให้ศึกษาและก็เข้าไปศึกษาได้อย่างละเอียด นักวิจัยเองได้ประโยชน์มาก และท่านที่มาแลกเปลี่ยนกันในวันนี้ก็ได้ประโยชน์มาก เอกสารนี้อาจารย์สัดขึ้นพยายามมาถามว่าจะพิมพ์ขายไหม พิมพ์แจกไหม เรื่องพิมพ์แจกนั้นสกว.ไม่มี culture นี้ของเราดิเราไม่แจก

ผมขออนุญาตกราบเรียนคล้ายๆอาจารย์เทียนฉายสักนิดหนึ่งว่า ผมมีโอกาสใกล้ชิดอาจารย์เจตนาประมาณ 5 ปี เมื่อมาทำงานที่สกว.เพราะอาจารย์เจตนาก็เป็นกรรมการนโยบายของสกว.ใหม่ๆ ผมเรียนตรงๆว่าผมเกร็งครับ เพราะเมื่ออาจารย์พูดอะไรผมก็ไม่แน่ใจว่าเข้าใจ นี่คือปัญหา ผมก็เกร็งว่าจะเอาอย่างไรดี ตอนนั้นที่จริงผมก็เกร็งอยู่ตลอดเพราะว่าการมาทำงานสกว.มันเป็นงานที่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ก็ค่อนข้างจะเกร็งมาก แต่ผมเกร็งอาจารย์เจตนามากกว่าเพื่อนในกรรมการนโยบายทั้งหมด เพราะว่าอันที่หนึ่งเป็นสาขาที่ผมไม่คุ้นเคย อันที่สองก็คือชื่อเสียงของท่านในความลึกซึ้งก็ทำให้ผมหวาดผวาระครับ แต่ว่าอยู่ไปนานๆ ผมก็รู้สึกว่าคุณโชคดีที่ได้มาทำงานนี้ ได้มาใกล้ชิดกับคนแบบนี้ คืออย่างที่อาจารย์เทียนฉายว่าเป็นครูโดยไม่รู้ตัวโดยปริยาย ได้เห็นความลึกซึ้ง ได้เห็นความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่เชื่อมโยง ซึ่งน้อยคนมากเลยที่จะเข้าใจเชื่อมโยงได้ขนาดนี้ เพราะว่าประสบการณ์ชีวิตการได้เรียนในหลาย ๆ ประเทศ ได้เข้าใจอะไรทั้งหลาย อย่างที่เขาพูดๆกันไปแล้ว และผมก็ได้เรียนรู้อันหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าสิ่งนี้ได้มาจากอาจารย์เจตนา ว่าถ้าหากใครพูดอะไรที่มันฟังไม่ค่อยรู้เรื่องก็ให้ถือว่าเป็นวรรณกรรมคือตีความได้หลายแบบ และใช้การที่ตีความได้หลายๆแบบนี้มันก็เป็นความงามอย่างหนึ่ง ผมก็พยายามหัด แต่รู้สึกว่าการไม่ค่อยเป็นเท่าไร เขียนเป็นวรรณกรรมหรือว่าพูดเป็นวรรณกรรม รวมความแล้วก็คือ ผมมานั่งอยู่ครั้งวันหนึ่งแล้วก็ได้เปิดผ่านๆ รายงานที่เขียนผมคิดว่าเรื่องนี้ไม่จบหรอก แล้วมันก็จบไม่ได้ เพราะหลายๆเรื่องมันเป็นการตีความ แล้วคนที่อยู่มาจนแก่มาพอสมควร ที่จริงอายุผมก็หลังท่านไม่มากนัก ผมคิดว่าแม้กระทั่งตัวเองก็ยังตีความได้หลายแบบ แต่อย่างไรก็แล้วแต่การเรียนรู้จากคนแบบนี้ subject แบบนี้ มีประโยชน์มหาศาล หากคณะผู้วิจัยนี้ลองไปถามท่านต่อว่าที่ตีความกันอย่างนี้ท่านว่าอย่างไรนะครับ ก็อาจจะได้การตีความที่ยังมีความหลากหลายมีประเด็นมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น คนที่จะมาศึกษาต่อก็คงปวดหัวหนักขึ้นไปอีก กระบวนการทั้งหมดมีประโยชน์อยู่ที่ตัวกระบวนการ คนที่ได้เข้ามาผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนแล้วก็ทำความเข้าใจ ซึ่งบางกรณีก็คงเข้าใจไม่ตรงกัน หรือว่าเข้าใจไม่ชัด หรือว่าไม่จำเป็นจะต้องเข้าใจเหมือนกันก็ได้ กระบวนการเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญญา การวิจัยเรื่องนี้สำหรับสกว.มองว่าเป็นงานวิจัยที่ค่อนข้างจะพื้นฐาน ไม่ได้เอาไปใช้ประโยชน์อะไรจริงจัง แต่ทำให้เกิดปัญญา เกิดการสร้างคน เกิด

การสร้างคนที่มีปัญญาขึ้น เกิดการสร้างกลุ่มคน คนที่มาอยู่กันจนคำมีดอย่างนี้ได้ไม่ธรรมดาแน่นอน เป็นกระบวนการที่เป็นคุณประโยชน์ให้แก่สังคม ผมไม่แน่ใจว่าในมหาวิทยาลัยมีบรรยากาศอย่างนี้น้อยแค่ไหน ผมมักจะถามบ่อยๆในที่ต่างๆเมื่อไปเยี่ยมมหาวิทยาลัย ถามว่ามีไหมคนที่ใช้เวลาสนุกสนานแบบนี้จนลืมหิวนี้มีบ้างหรือไม่ ถ้าไม่มีแล้วจะบอกว่าเราเป็นชุมชนวิชาการได้อย่างไร เพราะฉะนั้นตัวกระบวนการมีคุณค่าในตัวของมัน ผมขอย้ำอีกว่า แล้วกระบวนการที่ไปศึกษาของดี ๆ คนดี ๆ แล้วเขายอมให้ศึกษา กรณีนี้หายาก

ในนามของสกว.ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์เจตนาที่ยอมให้ทีมวิจัยของอาจารย์สดขึ้นไปศึกษา ขอขอบคุณทีมวิจัยทุกท่านที่ทำงานด้วยความอดทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอดทนต่อสกว. และก็ขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมประชุม หวังว่างานนี้คงจะไม่จบเพียงแค่นี้ คงจะมีภาคสองในการที่จะทำความเข้าใจให้ลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น คนในลักษณะอย่างท่านอาจารย์เจตนา นี่ผมคิดว่าต้องการการวิเคราะห์แล้วก็สังเคราะห์ทำความเข้าใจในลักษณะที่ลึกยิ่งขึ้นแล้วก็เชื่อมโยงยิ่งขึ้น การศึกษาในลักษณะที่ว่าแบ่งกันไปทำเป็นบทๆนั้นคงจะทำให้แยกแยะลึกซึ้งได้มากขึ้น แต่ว่าส่วนที่เหลือก็คือส่วนของการเชื่อมโยงเข้าหากัน แล้วก็การสังเคราะห์นั้นถ้ามองให้ดี ๆ ก็สังเคราะห์ได้หลายแบบ ขึ้นอยู่กับว่าจะให้ใครเข้าใจเรื่องไหนประเด็นไหนทั้งหลาย ผมคิดว่าอาจารย์เจตนามีผลงานที่มีคุณค่า มีปัญญา ในลักษณะเหมาะที่จะมาเป็น subject ในการที่จะให้พวกเราได้ศึกษาเพื่อเรียนรู้กันต่อไป ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านและขอปิดประชุม

รศ.ดร.สดชื่น : ขอเรียนเชิญศาสตราจารย์เจตนามอบของที่ระลึกให้แก่ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ค่ะ

(เสียงปรบมือ)

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาอยู่จนถึงเย็นค่ำ และขอเชิญผู้ร่วมวิจัยประชุมต่ออีกเล็กน้อยเพื่อหารือกันเรื่องปรับปรุงร่างรายงานการวิจัย

จดหมายจากผู้อำนวยความสะดวกสถาบันเกอเธ่

GOETHE
INSTITUT BANGKOK

18/1 Sathorn Soi 1
Bangkok 10120, Thailand
Tel. (66-2) 287-0942-4
Fax (66-2) 287 1829
e-mail goetheth@loxinfo.co.th
20 May, 1998
238/98 - sm/rt

Professor
Dr. Sodchuen Chaiprasathna
Director, Department of Occidental Languages
French Section
Faculty of Archaeology
Silpakorn University
Bangkok 10200

- by hand -

Dear Acharn Sodchuen,

I would like to congratulate you once more for the great success of the whole day-seminar **Professor Chetana Nagavajara: *Portrait Of A Thai Scholar*** on May 7 at Silpakorn University. Even if I could understand only a small part of what was said in Thai, my assistant gave me in her translations a clear picture of all the proceedings. Of particular interest for me were the findings of the researches on Professor Chetana's contribution to music, German studies and comparative literature. The whole event was very thought-provoking and inspiring, even if the time seemed to me a bit too short for so many excellent papers. In view of Professor Chetana's importance for the cultural life of his country and for his bridging the gap between our two cultures, I would strongly suggest to publish all the reports and comments as soon as possible, so that also people not present might benefit from the results and the next generation of scholars will be enlightened by Professor Chetana's work.

Finally, I'd like to draw your attention to a symposium **100 years Brecht** on August 15, 1998, at the Goethe-Institut (in Thai language) where Professor Chetana will also play an important role.

Yours sincerely,

Siegfried Schmohl